

Hannele Huhtala, Sami Syrjämäki, Jarkko S. Tuusvuori
Vastaanottoa, vastineita, vastauksia

”Dagestanilainen yliopisto-opettaja kysyi [Venäjän] pääministeriltä [Dmitri] Medvedeviltä [(s. 1965)], miksi opettajat ansaitsevat vain 10 000–15 000 ruplaa eli 135–200 euroa kuussa. ’Samaan aikaan kun turvallisuuspalveluiden ja poliisin työntekijöiden palkat ovat 50 000 ruplaa ja enemmän’, opettaja jatkoi. ’Meidän työmme ei ole yhtään vähemmän vaativaa tai vastuullista.’
’Opettajan ja kouluttajan työ on kutsumus’, Medvedev vastasi.”
(*Helsingin Sanomat* 6/viii/16)

Sisällys

Aluksi

I	Julkisia kommentteja raportista
II	Kahdesta vastineesta yleisesti
III	Filosofian Akatemian vastineen yleisväitteet
III.1	FA:n epäsopevuus raportin tapausmerkiksi?
III.2	Väärä kuva filosofianakatemiaisten julkisesta toiminnasta?
III.3	Tasapainoista raportointia vai kirsikanpoimintaa?
III.4	Psykologinen asiantuntemattomuus ja virheet?
III.5	Sortumiset yhtymävirhepäätelmään?
III.6	Innovatiivisuuskäsityksen sietämätön suppeus?
III.7	Siteerauskuulttuurin kartoitusta vai halpaa vihjailua?
IV	Filosofian Akatemian vastineen erityisväitteet
IV.1	FA-kritiikkiä on jo lievennetty?
IV.2	Baumeister-tapauksen käsittely kaatuu virheisiin?
IV.3	Perätöntä puhetta Decin & Ryanin <i>relatedness</i>-perustarpeesta?
IV.4	Älytön vaatimus Dozin <i>agility</i>-käsitteen käytölle?
IV.5	”Akademia”-sana ja yhtymävirhepäätelmä?
IV.6	Virolaisen veljekset ja yhtymävirhepäätelmä?
IV.7	Puuttuva tunnustus FA:n aidoille käsitekeksinnöille?
V	Frank Martelan vastineen yleisväitteet
V.1	Raportti on Martelan tutkijuuden tietoista mustamaalaamista?
V.2	Raportin tiedote langettaa varjon FA:laisten tieteellisten artikkelien ylle?
V.3	Raportti vääristää Martelan kirjojen tutkimuspohjaisuuden?
V.4	Raportti sotkee Martelan perustarvetutkimusten pääasiat?
V.5	Raportti kaatuu tekijöidensä psykologiseen epäpätevyYTEEN?
V.6	Raportti liioittelee karkeasti Martelan osuutta huonosta sitaattikulttuurista?
V.7	Raportti keskittyy Martelan siteerausten erittelyyn?
VI	Frank Martelan vastineen erityisväitteet
VI.1	Martela on turhaan pyytänyt täydennystä sitaattikommenttilistaansa?
VI.2	de Bono- ja Ford-virhesitaattien lieventävät asianhaarat sivuutetaan?
VI.3	Muissa sitaattitapauksissa ei ole virheitä, joiden määrä jää Martelalla olemattomaksi?
VI.4	Raportti ei tee oikeaa johtopäätöstä noteeraamastaan lähdekritiikistä Martelalla?
VI.5	Raportti vihjailee perättömiä Martelan kirjojen tietyistä tiedeviittauksista?
VI.6	Raportti väittää väärin Martelan Allen-suhteesta?
VI.7	Raportti esittää virheellistä tietoa Martelan YLE-haastattelusta?
Lopuksi	

Aluksi

Juhannusaatonaattona julkaistu allekirjoittaneiden teos *Ajatuspajoista innovaatiokumppanuuksiin – Tapaus Filosofian Akatemia. Raportti uusimmasta valmennuskonsultoinnista ja julkisen järjestyksen ohentuvasta kriittisyydestä* (niin & näin, Tampere 2016) on ehtinyt parin kuukauden ajan saada varsin paljon ei-julkista ja julkista vastakaikua. Raportti on luettavissa täällä:

<http://www.netn.fi/kirjat/ajatuspajat>

tiivistelmä ja sisällysluettelo erikseenkin täällä:

<http://netn.fi/artikkeli/ajatuspajat>

tiedote täällä:

<http://netn.fi/ajankohtaista/ajatushautomoraportti-kartoittaa-ideamarkkinoiden-vaaristymia>

ja oikaisut täällä:

<http://netn.fi/ajankohtaista/oikaisut-ajatushautomoraporttiin>

Tekijät vastasivat jo 6. heinäkuuta siihen mennessä kertyneeseen palautteeseen keskittymällä eritoten raporttia vastaan esitettyihin enimmäkseen ei-julkisiin, vastauksessa anonyymeina pidettyihin moitteisiin.

Katsaus on luettavissa täällä:

<http://netn.fi/artikkeli/ajatushautomoraportin-ensipalautteista-tekijat-vastaavat-lukijoiden-kommentteihin>

Nyt tässä uudessa katsauksessa käydään läpi tähänastista reseptiota. Samalla on tilaisuus huomioida myös yhä useampi julkinen reaktio. Katsauksen osana vastataan väitteisiin, jotka sisältyvät kahteen saatuun ja 12. elokuuta julkaistuun vastineeseen. Nuo vastineet on julkaistu niin & näin -sivustolla; toimitusjohtaja Karoliina Jarengon allekirjoittama Filosofian Akatemia Oy:n vastine tässä:

<http://netn.fi/artikkeli/vastine-ajatuspajoista-innovaatiokumppanuuksiin-raporttiin-nn-2016>

ja Filosofian Akatemia Oy:n hallituksen puheenjohtajan Frank Martelan oma vastine tässä:

<http://netn.fi/artikkeli/vastine-ajatuspajoista-innovaatiokumppanuuksiin-raporttiin>

Valitettavasti tämä katsaus on kovin laaja. Vastineet ovat kuitenkin pitkiä: Filosofian Akatemialla (tästedes: FA) 12 sivua (21 125 merkkiä väleineen) ja Martelalla 27 sivua (85 517 merkkiä väleineen). Niiden väitteet on käytävä läpi huolellisesti. Tämä haukkaa suurimman osan katsauksesta. Katsaus vastaa käytännössä kaikkiin vastineissa esitettyihin moitteisiin. Ne eivät heilauta raporttia: merkitsevien vaikenemisten lisäksi vastineet koostuvat väärinymmärryksistä ja virheistä. Erityisen merkilliseen valoon asettuvat FA:n väitteet tahallisesta tiedon pimittämisestä, kun tieto, jonka puutteen he esittävät väitteen todisteeksi, sisältyy raporttiin. Samoin käy Martelan väitteelle valehtelusta, kun käy ilmi, että hän lukee tai tulkitsee raporttia varomattomasti.

Raportti herättelee keskustelua julkisen ajatustenvaihdon, kansalaisvaikuttamisen ja kansanvallan elinehdoista. Se kysyy, voivatko luovasti kriittinen ja kriittisesti luova ajattelu ja sen mukainen toiminta toteutua 21. vuosisadalla kansalaisten elämää parantavalla ja yhteiskunnallisia epäkohtia korjaavalla tavalla. Onton innovaatioehkukituksen sijasta se suosittelee tästä nousevaa vakavaa pohdintaa yksilöiden, yhteisöjen ja kansakunnan kyvystä koettelemaan kekseliäisyyteen ja neuvokkaaseen uudistumiseen. Kriittisyys on luovuttamaton osa kaiken kunnollisen kehkeytymistä jaetussa tilassa.

I Julkisia kommentteja raportista

”Mainiota luettavaa. Hyvin syvälinen ja monipuolinen julkaisu. Pidän sitä erittäin tarpeellisenä oman työssä kehittymiseni ja oman organisaationi kannalta. Sen kriittisyys on tarpeen. Raportin ansio on myös se, että kaikki, jotka ovat tekemisissä tutkimuksen kanssa – tutkijat, tutkimuksen hyödyntäjät ja tutkimuksesta kertovat eli media – ymmärtää sen avulla, mistä kokonaisuudesta puhutaan, kun puhutaan suomalaisista tutkimuksesta eli tutkimuslaitoksista, yliopistoista ja *think tank* -toiminnasta. Minun mielestäni tämä on todella hyvää keskustelua.”

Näin luonnehti raporttia Karina Jutila Yle Radio 1:n *Kultakuumeen* suorassa lähetyksessä 12. heinäkuuta. Studiossa keskustelemassa olivat hänen lisäksi FA:n toimitusjohtaja Karoliina Jarengo ja tekijöistä

Tuusvuori; ohjelman toimitti Tuomas Karemo. Tämä arvio saatiin suoraan ajatusmyllykentän ytimestä. YTT Jutila näet toimii keskustaa lähellä olevan Ajatuspaja e2:n johtajana. On erittäin tärkeää raportin tekijöille ja lukijoille, että poliittiseen vaikuttamiseen sekä tutkijana että ajatushautomon vetäjänä perehtynyt asiantuntija voi kertoa pitävänsä työtä täysipainoisena ja tervetulleena. *Kultakuumeessa* Jutila totesi lisäksi, että vaikka kriittisyys onkin e2:laisilla ”selkäytimessä”, raportti ja siitä käyty keskustelu auttoivat sen entistä parempaan huomioimiseen niin teoissa kuin puheissa. Ohjelma on kuunneltavissa Yle Arenassa:

<http://areena.yle.fi/1-3469064>

Vastakohtana Jutilan arviolle valmennuskonsultti Jari Sarasvuo toi esiin mielipiteensä kahdessa Twitter-komentissaan 25. heinäkuuta: ”Kyseessä oleva raportti onkin matalamielistä paskaa.” ja ”Raportti oli ilkeilevä ja nolo huti.” 4. heinäkuuta hän oli jo todennut samalla alustalla: ”Tunnen FA:n ja sen tyypit. Ajattelin lukea raportin. 618 sivua! Jopa on kiinnostanut. Palaan asiaan.” Sarasvuosta poiketen raporttia olivat sosiaalisessa mediassa jo kesäkuun puolella suosittelleet luettavaksi entiset sitralaiset Tiina Heinilä ja Juha Kostiainen.

Twitterissä työtä kommentoi myös Helsingin yliopiston empiirisen psykologian professori Markku Niemivirta. ”Kun höpö puetaan tieteen kaapuun. Kiitos tästä, @HanneleHuhtala et co.”, hän kirjoitti 16. heinäkuuta ja linkkasi raporttiin. Niemivirta myös vastasi 25. heinäkuuta Sarasvuolle huomauttaen tämän esittämän mielipiteen perustelutarpeesta. ”Kyllä vain, ihan asiallinen vaatimus. Palaan syksyllä asiaan. En kuitenkaan Twitterissä”, vastasi Sarasvuo.

Turun Sanomien kriitikko Kari Salminen yhtyi ensimmäisessä kirja-arvostelussa raportista 7. elokuuta tekijöiden näkemyksiin perusteineen. Hän kehui raporttija olevan ”oikealla asialla” ja antoi tunnustusta ”fuulan” paljastamisesta. Salminen kuitenkin katsoi, että raportti kumpusi katkeruudesta, suistui kaiken mahdollisen nykyaikaisen ilmestyskirjamaiseen tuomitsemiseen, edusti haikailua menneisyyteen ja ilmensi sekä ”mummomaisuutta” että ”marenkisuutta”. Hän luonnehti yli 600-sivuista ja yli 50-sivuisen lähdeluettelon sisältävää teosta ”pamfletiksi” ja filosofien keskinäiseksi kiistaksi, ”taisteluksi filosofiasta”. Kriitikko Pekka Wahlstedt arvioi puolestaan *Talouselämä*ssä 23. elokuuta, että tamperelaisten filosofien (yksikään tekijä ei ole tamperelainen) työssä kritiikin kohteeksi joutuu Suomen Akademia (jota ei mainita raportissa). (Nämä virheet lehti korjasi 25. elokuuta.) Hän piti teosta ”asenteellisena”. Wahlstedt on aiemmin laatinut eri lehdistä kokonaiset kuusi kiittävää arvostelua filosofianakatemiaalaisten teoksista.

Ammattipedagogien keskuudessa on raporttiin suhtauduttu julkisuudessa myönteisesti. Musiikinopettaja Antti Sunell suositteli ”järeeää lukupakettia” kaikille ”opetustyötä tekeville” jo Twitter-viesteissään 25. ja 27. kesäkuuta sekä uudelleen 16. heinäkuuta ja 4. elokuuta. Suopeita kommentteja opettajilta raportti sai heinäkuussa myös muiden muassa Tanja Hautamäen ja Timo Sipilän twiiteissä. Myös Oslon yliopiston apulaisprofessorina vaikuttava erityiskasvatusekspertti Riikka Mononen suositteli Twitterissä 30. heinäkuuta raportin ”kriittistä näkökulmaa”.

Toinen raporttia käsittelevä radio-ohjelma lähetettiin 17. elokuuta. Tekijäkolmikko oli tuolloin Yle Puheen *Politiikkaradion* vieraana; toimittajana oli Tapio Pajunen. Ohjelma on kuunneltavissa Yle Arenassa:

<http://areena.yle.fi/1-3558221>

Itse ohjelmassa ei puhuttu FA:sta. Toimittaja mainitsi sen vain yhtenä monista ajattelun ammattilaispalveluja tarjoavista tahoista; tekijät eivät sanoneet firmasta tai sen edustajista sanaakaan. Ohjelmaa kommentoi sosiaalisessa mediassa tuoreeltaan esimerkiksi Helsingin yliopiston Eurooppa-tutkimuksen verkoston tutkija, FT Timo Miettinen, joka twiittasi Areena-talioon linkaten: ”Hyviä pointteja kritiikin merkityksestä yhteiskunnallisessa keskustelussa.”

Eduskunnan kirjasto valitsi raportin 23. elokuuta nettisivujensa lukusuositukseksi. Se painotti lyhyessä esittelyssään teoksen huomattavaa ja vaativaa laaja-alaisuutta.

Raportin tekijät kiittävät kaikesta palautteesta, myös runsaasta ei-julkisesta vastakäytöstä. Seuraavassa käydään seikkaperäisesti läpi molemmat raportista tehdyt vastineet. Ne ovat kumpikin pitkiä, joten niissä esitettyjen väitteiden kumoaminen vie tilaa ja vaatii lukijalta keskittymistä. Asian käsittelyn helpottamiseksi tarkastelu jaetaan viiteen osaan: 1) vastineita kuvaillaan ensin lyhyesti yleisellä tasolla niiden pääviestiä sekä

keskinäisiä eroja ja yhtäläisyyksiä kommentoiden (osio II), 2) sitten otetaan kriittiseen syyniin FA:n vastineeseen sisältyvät raporttia vastaan esitetyt yleiset väitteet (osio III), 3) minkä jälkeen käydään vielä läpi yksityiskohtaisesti kaikki tässä vastineessa esitetyt väitteet raportin yksittäisistä tekstikatkelmista (osio IV). 4) Tämän jälkeen siirrytään tarkastelemaan kriittisesti Martelan vastineeseen sisältyviä raporttia vastaan esitettyjä yleisväitteitä (osio V), 5) kunnes käsitellään vielä kohta kohdalta kaikki tässä vastineessa esitetyt väitteet raportin detaljeista (osio VI).

Kun vastineissa esitetyt väitteet on ruodittu, katsaus päätetään lyhyen loppukaneettiin.

II Vastineista yleisesti

Raportin kirjoittajat kiittävät myös vastinemuotoisesta palautteesta. Edellä mainitussa *Kultakuumeen* keskusteluohjelmassa FA:n toimitusjohtaja Jarenko sanoi olevansa raportista ”tuohtunut”. Vaikka itse radiokeskustelu sujuikin asiallisesti, tätä taustaa vasten sävyltään rauhallisten vastineiden saaminen on katsottava ilahduttavaksi asiaksi. Lisäksi on erikseen huomattava FA:n vastineessa ilmaistu ymmärrys raporttia kohtaan: vaikka vastine kiistää raporttijoien työn arvon jyrkin sanoin, se myös i) pitää raportin teemoja (erityisesti kriittisyyttä julkisessa päätöksenteossa) tärkeinä ja ii) kiittää ”käyttämämme sitaatteja” koskevasta kritiikistä ja ”osuvista huomioista, josta asianomaiset varmasti ottavat opikseen”. Raporttijat eivät kadota näkyvistäään tätä huomattavaa tunnustusta – siitäkään huolimatta, että se edustaa vain pientä osaa muuten täysin kielteisessä arviossa raportista.

Vastaavat piirteet on syytä huomioida myös Martelan vastineessa. Se ei kylläkään kehysty samalla tavoin kuin FA:n vastine, jonka alussa ja lopussa valitellaan periaatteessa tai potentiaalisesti merkittävän aiheen joutuvan moitittavan käsittelytavan vesittämäksi. Martelan vastineen alussa huomioidaan vain häneen itseensä kohdistuva arvonnanto raportissa. Sitten (sivulla 7) siinä todetaan, että ”olen kirjoissani tehnyt juuri sitä samaa lähdekriittistä työtä, jota raportin kirjoittajat jatkuvasti peräänkuuluttavat”. Heti perään Martela kirjoittaa: ”Siksi uskonkin olevani samalla missiolla raportin kirjoittajien kanssa.” Leipätekstin loppuun – ennen pitkää liiteosaa – Martelan vastine yhtyy FA:n vastineeseen: ”Arvostan tekijöiden peruspyrkimystä muistuttaa kriittisyyden merkityksestä julkisessa keskustelussa ja poliittisessa päätöksenteossa.” Kuten FA, myös Martela haluaa viestittää, että firman ja firmalaisen julkisen toiminnan kritiikki on tervetullutta, mutta että hänestäkään raportti ei yllä asiallisen kritiikin tasolle. Lopputulemaksi jää, että FA myöntää raportille edes osittaisen arvon ja merkityksen, mutta Martela ei. Tämän osoittaa tehokkaimmin kummankin vastineen lopussa oleva ”Yhteenveto”-niminen osio: FA:n vastineessa palataan raportin potentiaalisiin ansioihin, kun taas Martelan vastineessa vain alleviivataan sen ”valheellisuutta”. Kokonaisuutena Martelan vastine on firman vastineeseen verrattuna vieläkin jyrkempi: tuomio raportin virhepitoisuudesta sekä epäpätevyydestä ja epäluotettavuudesta on kertakaikkisempi, eikä Martela löydä uskomilleen epämukaisuuksille hyvittäviä piirteitä missään muussa kuin tarkoituksessa.

Raportin kirjoittamat kaksi vastinetta yhtyvät siis kuitenkin kokiessaan raportin yleistason alhaiseksi. Kummankaan vastineen mukaan *Ajatuspajoista innovaatiokumppanuuksiin* ei kelpaa sinänsä tärkeistä teemoistaan käydyn keskustelun pohjaksi tai edes ainekseksi. Tämä johtuu vastineiden yhtäläisen näkemyksen mukaan siitä, että raportti yhtäältä parjaa käsittelemäänsä tapausesimerkkiä eli FA-firmaa edustajineen (Martelan vastineessa tosin vain: Martelaa) ja toisaalta syyllistyy katteettomiin väittämiin. Toisin sanoen niin sen asenne, ote, sävy, tyyli tai käsittelytapa kuin myös sen sisältämien väitteiden pitävyys jättävät FA:n ja Martelan mielestä liikaa toivomisen varaa: sekä pahantahtoisen että huonolaatuisen raportin kanssa ei ole mielestä käydä vuoropuhelua merkittävistä asioista. Niinpä vastineet ilmoittavat haluavansa vain huomauttaa raportin panettelevuuksista ja korjata sen virheellisyydet. FA:n vastine kuitenkin käy tuota keskustelua ainakin kestopäivän verran, Martelankin hetkittäin.

Onko firmalla ja sen ylimmällä vallankäyttäjällä todella esittää niin painava vastalause tai vastalauseisto, että raportin asiallinen todistusvoima ehtyy ja se paljastuu häväistyskirjelmäksi? Vertailun vuoksi Salminen ei mainitse raportista ainuttakaan virhettä tai vikaa – hänen summittaisesti kuvaamansa yksioikois-vanhanaikaisen asenteen lisäksi. Tämä ei tietenkään sinänsä vielä tee vastineissa esitetyistä arvioista sen parempia tai huonompia: *TS*-arvostelu liikkuu yleisellä tasolla eikä sen enempää puutu raportin yksittäisiin väitteisiin kuin myöskään itse esitä siitä mitään yksityiskohtaista. Ainakin poiskääntymisellä on etunsa.

Raportti sisältää suuret määrät tietoa suoraan FA:n ja sen monien jäsenten toimintaan kuuluvista aihepiireistä. Kuten asiapitoinen kritiikki aina, se hyödyttää firmaa kehittämään palvelujaan ja firmalaisia kohentamaan ajatteluaan. Tämä näköala sulkeutuu tehokkaasti, kun omaksutaan väärinymmärräty ja väärin arvostellun rooli.

”Loistava” olikin vielä Jarengon varhainen someluonnehdinta raportin yleisestä, FA-tapausesimerkin käsittelyä edeltävästä osasta. Selvästi ja aivan ymmärrettävästi vastineissa esitettyyn yleisarvioon raportin kelvottomuudesta on vaikuttanut eniten raporttien paneutuminen näkyvien filosofianakatemiaisten julkiseen vaikuttamistoimintaan ja huomautukset tuon työn laatupiirteistä. Firma ja sen pääedustajiin kuuluva Martela pyrkivätkin nyt osoittamaan, että toisin kuin raportti näyttää toteen, priima on heidän tavaramerkkinsä, siinä missä tekoviat ja bulkki jäävät heitä arvostelevan raportin tunnuspiirteiksi. Tämän asian selvittämiseksi on käytävä vastineet tarkoin läpi kohta kohdalta.

Kumpikin vastine tarjoaa nimenomaan detaljoituja moitteita. Kummassakaan ei arvioida raporttia kokonaisuutena eikä kiinnitetä huomiota moitittujen kohtien asiayhteyksiin: kysymys on yksittäisten lauseiden, otsikoiden tai sanojen sattuvuudesta. Näitä raportista riitautettavia katkelmia on valikoitunut FA:n vastineeseen vain melko niukka otos, Martelan muutenkin pidempään vastineeseen jonkin verran enemmän. Raportin laajuuden huomioiden yksityiskohtia koskevia kommentteja on tullut yllättävän vähän. Mukaan on myös valittu useita sellaisia tekstikohtia, joissa raportin väitetään soimaavan jotakin, vaikka näin ei tapahdu, sekä monia sellaisia tekstikohtia, joista vastineen laatija ei ole erimielinen raportin kanssa. FA:n vastineen esimerkit ovat yleisesti ottaen oudompia ja huonommin perusteltuja, Martelan taas yleensä lupaavampia ja periaatteessa aiheellisempia. Vastineissa välähtävät esiin raportin hahmottelemat merkitykseltään painavat yhteiskunnalliset näköalat, kuten kriittisyyden hiipuminen julkisuudessa ja asiantuntijuuden hämärtyminen mediassa, joita Martela myös sanoo pitävänsä huolestuttavina ilmiöinä ja jakavansa raporttien ”mission”. Yhtä kaikki kummankin vastineen jokainen väite raportista on eriteltävä ja punnittava mahdollisimman tarkasti.

Raportin tekijät kumoavat alla kaikki esitetyt väitteet. Kumoutuvuus osoittaa lähdekritiikin ja kriittisyyden puutetta niiden laadinnassa. Ei ole kuitenkaan järkevää mitailla sen enempää FA:n kuin Martelankaan kyvykkyyttä kritiikissä yksinomaan tai edes hallitsevasti näistä vastineista.

Tärkein yhdistävä piirre vastineissa on niiden vaikeneminen raportin olennaisista tuloksista. Molemmissa vastineissa jäävät täysin vaille kommenttia raportin tapausesimerkin käsittelyssä korostuvat yleisyhteiskunnallisesti painokkaimmat kriittiset löydökset. Näitä ovat ennen muuta tieteellisyyttään vakuuttavan FA:n suhde tieteen popularisointiin ja oma-apuun, sen yksityinen–julkinen-kumppanuusajama käsitys muun muassa tai erityisesti siivouksesta kutsumustyönä ja sen harjoittama, runsaasti myönteistä julkisuutta saanut mutta kritiikiltä välttynyt koulu- ja opetuslobbaus. Kenties merkittävin teemoista on vaatimus kriittisyyden vaalimisesta yhteiskunnallisessa keskustelussa. Tämä on eri asia kuin edellyttää epäviisaasti, että keskustelun tulisi olla läpikotaisin tieteellistä. Tiedevaateiden pitävyyttä raportti peräänkuuluttaa FA:lta, joka mainostaa, että sen ”koko toiminta perustuu huippututkimukseen”.

Raportin leimaaminen epäpätevää tekoa olevaksi epäluotettavaksi työksi on – todelliseen lukukokemukseen pohjautuvanakin – niin firmalle kuin sen hallituksen puheenjohtajallekin keino irtisanoutua näiden asioiden käsittelemisestä. Sosiaalieettisiä ongelmia sisältävä hanke ”Kutsumuksellinen puhtausala” jää siis ainakin toistaiseksi heiltä puolustelematta, samoin vääristävä markkinointiväite FA:n kaiken tekemisen huippututkimuspohjaisuudesta. Raportin tekijät toivovat, että niin tieteen käyttöä vaikuttamistoiminnassa ja koululobbausta kuin matalapalkka-alojen kehittämistä ”sisäisen motivaation” kaunistamaksi kutsumustyöksi voidaan suomalaisessa julkisuudessa käsitellä järkevästi ja kriittisesti, vaikka FA ja sen hallituksen puheenjohtaja kieltäytyisivätkin ottamasta tähän osaa. Erittely vastineissa esitetyistä väitteistä luo lisää pohjaa tälle tähdelliselle keskustelulle.

III Filosofian Akatemian vastineen yleisväitteet

Vastataan aluksi yleisempiin näkökohtiin. Niillä pyritään kyseenalaistamaan koko raportti tai ainakin osuus, jossa FA otetaan tapausesimerkiksi. Toisin sanoen perustelemaan ja oikeuttamaan firman vastineessa i) ilmaistu kanta, jonka mukaan a) raportti ”sisältää myös sellaisen määrän panettelua, vihjailua ja vääriä

syytöksiä, että se ei ansaitse tulla käsitellyksi kutsuna rakentavaan keskusteluun”, b) eikä ”täytä asiallisen kritiikin mittapuita”, sekä vastineessa valittu ii) tapa yksilöidä ”muutama keskeinen ongelmakohta, jotka estävät mielekkään dialogin käymisen raportin kanssa”. Nämä väitteet osoitetaan seuraavassa vahvasti liioitelluiksi, eivätkä ne ja niiden tueksi esitetty aines oikeuta vastineen väitettä siitä, että raportti sisältäisi ”vakavia virheitä ja asiattomuuksia”. Firman ei näin tarvitse puida julkisuudessa sitä kohtaan esitettyä kritiikkiä, josta se mieluummin kääntyy pois vetoamalla tuon kritiikin kaatumiseen vajavaisten perustelujen ja ”turhan piikittelyn” takia. Julkisen keskustelun takia onkin välttämätöntä koetella FA:n väitteiden kestävyyttä.

III.1

Raportin aihepiiri ja tapausesimerkin sopivuus siihen

eli onko FA oikeassa väittäessään, että FA ei sovi raportin esimerkkitapaukseksi?

FA:n vastine riitauttaa FA:n valinnan raportin esimerkkitapaukseksi. Vastine kysyy, ”miksi ajatuspajoja käsittelevän raportin esimerkiksi ei otettu ajatuspajaa”, ja vihjaa, että FA on valittu esimerkiksi ”joistain muista syistä” – näitä syitä arvioimatta.

Tätä asiaa on käsitelty raportin lisäksi jo edellä linkatussa tekijöiden ensipalautekatsauksessa. Tuon paperin kohta 11 on allekirjoittaneiden mielestä jo tyhjentävä vastaus asiaan ja tekee moitteen turhaksi. Siksi tässä esitettävä vastaus on pääosin kertausta, mutta siihen otetaan mukaan myös uusia näkökohtia, jotta asia kirkastuisi vielä entisestään.

Aloitetaan raportin nimestä. Se ei ole *Ajatuspajoista*. Se on *Ajatuspajoista innovaatiokumppanuuksiin*. Näin pääotsikossa ajatusviivan jälkeen koittava loppuosa *Tapaus Filosofian Akatemia* ei tee FA:sta ajatuspajatapausta vaan tapauksen kehityksessä ajatuspajoista innovaatiokumppanuuksiin. Vastaavasti raportin toinen pääluke, laajaa Johdantoa seuraava osuus, kantaa nimeä ”Tausta – Ajatuspajoista myönteisyys- ja innovaatiokonsultteihin, itseapuun ja elämäntapajournalismiin”. Sen nimi ei siis ole ”Tausta – Ajatuspajoista”. Väite siitä, että raportti käsittelee ajatuspajoja ja sillä selvä, on ilmeisellä lailla väärä. Raportin aihepiiri on huomattavasti laajempi. Koko teoksen nimeäminen ja sen osien otsikointi viittaavat yhteiskunnallisen vaikuttamistoiminnan, sitä harjoittavien tahojen ja sitä seuraavan keskustelun murrokseen. Raportin alaotsikko *Raportti uusimmasta valmennuskonsultoinnista ja julkisen järjenkäytön ohentuvasta kriittisyydestä* täsmentää, että puhe on 1) viimeaikaisista käänteistä, 2) erityisesti koutsauksen ja konsultoinnin leimaamasta vaikuttamisesta ja 3) tämän kaiken tarkastelemisesta julkisen keskustelun ja päätöksenteon laatua painottaen. Kuten pinnallisestakin tutustumisesta raporttiin käy selväksi, se selvittelee yhteiskunnallista muutosta, jossa eri toimijoiden roolien väliset erot ovat sekoittuneet, niin että kenen tahansa kansalaisen – mutta monta kertaa myös mediakritiikkiin erikoistuneen opettajan, toimittajan ja tutkijan – on yhä vaikeampi erottaa muun muassa sitä, missä roolissa asiantuntijoina haastatellut kulloinkin julkisuudessa esiintyvät ja mikä on heidän taustansa ja sanansa paino. Poikkeuksellisen monisanainen otsikointi varmistaa tämän painotuksen avautumisen lukijoille vailla vastineessa väitettyä harhaanjohtavuutta.

Katsotaan kuitenkin vielä tarkemmin raportin sisältöä. Heti alkuun sijoitetussa – ja erikseenkin kustantajan sivuilla jaetussa – Tiivistelmässä todetaan seuraavaa: ”Raportti innovaatiopajoista sekä valmennus- ja kehittämistoiminnasta kartoittaa ajattelu- ja toimintamalliehdotuksilla vaikuttamaan pyrkivien tahojen historiaa ja nykytilaa. Se kiinnittää huomiota etenkin tutkimuksen, liike-elämän ja poliittisen päätöksenteon välisissä suhteissa lobbaamiseen painottamalla kuitenkin julkisuudessa tapahtuvaa mielipiteenmuokkausta.” (6)

Tämä painotus läpäisee koko raportin. Ajatuspaja (tai -hautomo tai -mylly) eli *think tank* (tai *thinktank* tai *think-tank*) on juuri (tietopuoliseen) yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen – tiedon tuottajien ja käyttäjien lähentämiseen – pyrkivä organisaatio. Tämä määritelmä ei ole mikään raportin laatijoiden oma päähänpisto tai mielivaltaista käsitteen merkitysalan venyttelyä. Se on otettu raporttiin ajantasaisimmasta ja arvovaltaisimmasta lähteestä eli Pennsylvanian yliopiston Think Tanks and Civil Societies Programin 2016 julkaisemasta ja sen johtajan James McGannin avustajineen laatimasta *2015 Global Go To Think Tank Index Reportista* (51). (Tuusvuori toisti määritelmän myös *Kultakuume*-ohjelmassa.) Sen lisäksi raportissa kuullaan

myös useita muita asiantuntija-arvioita ajatushautomoiden luonteesta ja merkityksestä sekä tarjotaan sangen perusteellinen historiallinen selonteko koko käsitteestä ja ilmiöstä.

Raportissa korostuva ajatus eri toimijoiden välisten rajojen hämärtymisestä ja noiden toimijoiden päätyemisestä kilpailemaan osin samoilla markkinoilla ei sekään ole raporttoijien päänäkökulma. Mainittu McGannin teos ilmaisee tuon tapahtumakulun – siirtymän perinteisistä ajatushautomoista ja niiden verraten selväpiirteisistä tehtävistä nykyiseen innovaatiohakuisten yksityinen–julkinen-kumppanuuksien leimaamaan epäselvempään tilanteeseen – näin: ”Mediaorganisaatiot, kannatusryhmät, konsulttifirmat ja asianajotoimistot kilpailevat kaikki kiireisten päättäjien huomiosta ja perinteisesti ajatushautomoille varatusta julkispoliittisesta tilasta. Jotta säilyisi painokkaana keskellä politiikkaideoiden merta, tarvitsee jatkuvaa innovointia, tehokasta viestintästrategiaa, tujakkaa poliittista vaikutusvaltaa ja ennen kaikkea ankaraa ja oikea-aikaista tutkimusta.” (52; lainaus 2015 *Global Go To Think Tank Index Reportista*.) Jälleen: tätä murrosta raportti tarkastelee runsaan lähdeaineiston turvin tilaa säästämättä.

Asiaa selitetään varmuudeksi usean sivun verran. Lukijalle käy selväksi, että raportti ei kerro vain ajatuspajoista vaan sen ”tavoitteena [on] kuvata tilannetta, jossa kansalainen hahmottaa entistä vaivalloisemmin sen, minkälaiseen asiantuntemukseen julkisuudessa vedotaan”, ja että ”[l]aajasta konsulttialasta välittömimmin kuvaan kuuluvat luonnollisesti julkisuuteen vahvimmin kanavoituvat ja yhteiskuntaa väkevimmin muuttavat opit ja käytännön sovellukset” (57).

Raporttoijat siis katsovat, että FA on peräti edustava ja aivan erityisen kiintoisa esimerkki näistä yhteiskunnallisista muutostrendeistä. Raportissa esiin nostetut ongelmalliset piirteet FA:n toimissa eivät tietenkään katoaisi, vaikka esimerkiksi olisi valittu jokin muu toimija. Mutta FA:n vastineessa valittu tapa yrittää kiistää raportin luotettavuus (tai tolkkua ja holtti) väittämällä sen pääaihe–tapausesimerkki–perusratkaisua virheelliseksi osoittautuu kestävämmäksi.

Nämä perusteet eivät kuitenkaan kerro koko asiaa. Niiden lisäksi on esitettävä vielä neljä olennaista lisähuomautusta. i) Missään kohtaa raporttia FA:sta ei käytetä nimitystä ajatuspaja (siitä puhutaan firmana). ii) Raportissa ei tehdä ainoatakaan johtopäätöstä, joka perustuisi oletukseen siitä, että FA on ajatuspaja tai siihen suoraan rinnastuva toimija (päätelemät toimivat ilman tällaista oletusta). iii) Raportin otetta asiaan kuvaa hyvin se, että kun kysymystä FA:n suhteesta ajatuspajatyyppeihin ryhdytään käsittelemään, lainataan heti ensimmäiseksi Lauri Järvilehdon – raportin liitteenä lyhentämättömänä julkaistussa haastattelussaan ilmaisemaa – käsitystä perustamansa FA:n luonteesta: ”En sanoisi, että ajatushautomo.” (196 & 606); toisin sanoen FA:n ajatushautomokielteistä itsetulkintaa ei millään muotoa kätketä, vaan kantaa erikseen kysytään ja vastaus myös ilmoitetaan paraatipaikalla. iv) Raportissa tuodaan FA:sta toistuvasti esiin, että ”ajatusmyllyksi tunnustautumatonta yritystä ei tarvitse väkisin määritellä *think tankiksi*, mutta sen tarina asettuu parhaimpaan asiayhteyteensä tämän käsitteen ja ilmiön historiassa”. (8; vrt. erit. 197)

Kerrataan. Raportissa FA ei esiinny ajatusmyllynä, mutta sen sijaan tuodaan esiin firman oma vastahakoisuus tulla luonnehdituksi ajatushautomoksi.

Yhtä kaikki FA täyttää mainiosti raportissa ja edellä esitetyn *think tankien* määritelmän. Kuten Järvilehdon lainataan kertovan (raporttia varten tehdyssä haastattelussa) 2009 perustamansa FA:n kehittymisestä, ”[t]utkimus ja valmennus olivat pitkään kaksi kivijalkaa. Me nostettiin ihan eksplisiittisesti vuonna 2012 tai 2013 kolmanneksi yhteiskunnallinen vaikuttaminen.” (198 & 613). Järvilehdon lainataan edelleen kuvaavan tässä haastattelussa, kuinka hän mieltää vaikuttamistyön ”sillanrakennukseksi” yhtäältä tutkimuksen ja toisaalta bisnespiirien välissä sekä ”aktiivisten keskusteluyhteyksien” vaalimiseksi tiede-, liike- ja poliittisen elämän välillä (198–199, 608 & 613). Toisaalle annetusta haastattelusta selviävät hänen tähän sopivat painotuksensa kuilujen ”silloittamiseksi” tai ”siltaamiseksi” tutkimisen tai ajattelun ja tuloksellisen liiketoiminnan välillä (193 & 206; Aalto-yliopiston MIND-verkoston *podcast* tammikuulta 2014). Vaikka raportti siis synnyttäisikin hätäisessä lukijassa vaikutelman FA:sta nimenomaan *think tankien* – eikä siis ajatuspajoista innovaatiokumppanuuksiin kulkevan ja julkista järjenkäyttöä koettelevan kehityskulun – esimerkkitapauksena, tässä ei olisi mitään epäsovivaa.

Jäljelle jää vain Järvilehdon haastattelussaan esittämä maltillinen näkemys ja FA:n nyt kategoriavirheeksi

korottama kanta ”ajatuspaja”-termin epäsovinnuudesta. Myös Jarenko sanoi *Kultakuumeessa*, että ”me ei olla ajatuspaja, me ollaan konsulttitalo”. Sen enempiä Järvilehto, Jarenko kuin FA:kaan ei perustele *think tank* -termin epäsovinnuutta. Haastattelussa – jossa ’ajatuspaja’ -käsitteen määritelmiin tai eri ulottuvuuksiin ei syvennyt – Järvilehto vain tarjoaa aivan ymmärrettävästi ja järkevasti mielestään osuvampaa nimitystä. Mutta FA omaksuu vastineessaan – siis vielä raportin nähtyäänkin – epäjärkevä kannan, jonka mukaan käsite ’ajatuspaja’ on kerta kaikkiaan mahdoton raportissa ja tekijöiden ensipalautekatsauksessa esittämistä (ja Tuusvuoren *Kultakuumeessa* kertaamista) vahvoista perusteista huolimatta.

Lukijaa saattaa kiinnostaa tietää FA:n myönteisestäkin osallisuudesta ajatuspajuuteen. Kun firma oli ollut olemassa pari vuotta, sen toimitusjohtajana ja hallituksen puheenjohtajana vaikuttanut Järvilehto ja eräs toinenkin hallituslainen osallistuivat näkyvästi *Extended Mind Think Tank*iksi itseään kutsuvaan joukkoon. Heidän lisäksi kolmaskin extendedmindilainen merkittiin ryhmän verkkosivuesittelystä tunnuksella ”Filosofian Akatemia”. Ks. <https://extendedmind.org/2011/02/10/the-extended-mind-think-tank-who-we-are/>). Tämä ajatushautomo sanoi olevansa ”löyhästi kokoon pantu epämuodollinen ryhmä ihmisiä, joita kiinnostaa pohtia, mitä on laajennettu mieli, ja miten sitä voidaan panna täytöntöön ja käyttää”. *Extended Mind Think Tankin* olemassaolo ei tietenkään tee FA:sta ajatuspajaa. Se kuitenkin puhuu ennemminkin sen puolesta, että *think tank* on yhdistettävissä firmaan, kuin sen puolesta, että FA:lla ei ole mitään tekemistä ajatuspajatoiminnan kanssa.

Vastineen mukaan raportin tulisi keskittyä esimerkiksi Demos Helsingin tapaukseen tai johonkin muuhun ajatuspajaksi tunnustautuvaan tahoon. Ei nyt välitetä siitä epäsuorasta ja hämmästyttävästä väitteestä, että julkisessa kritiikissä tulisi jättää määrittely- ja tulkintavalta yksinomaan vaikutusvaltaisten toimijoiden omiin käsiin. Tarkennetaan sen sijaan jaetun näkemyksen mahdollisuuteen: kyllä, raportojien mielestä olisi tärkeää arvioida FA:n lisäksi samalla tavalla kaikkia ajatushautomoiksi tunnustettuja ja tunnustautuvia organisaatioita ja näitä lähellä olevia viestintä-, konsultti- tai muita firmoja, jotka harjoittavat yhteiskunnallista vaikuttamistyötä. Yhdessä (tutkijalta saadussa) ei-julkisessa palautteessa esitettiin, että olisi syytä saada aikaan ihannetapauksessa Suomen Akatemian rahoittama ja koordinoima laaja ja monialainen hanke: siinä käytäisiin läpi kaikkien suomalaisten *think tank*ien ja muiden vaikutustoimintaa harjoittavien tietotalojen koko tuotanto selvityksistä tai raportoinneista muihin julkilausumiin. Tarkentuisi käsitys kriittisen ja luovan julkisen järjenkäytön elinvoimasta tietopuolisen vaikutusviestinnän kentällä.

Kerrataan uudelleen. Raportti ei kerro vain ja ainoastaan ajatuspajoista. Siinä kuvataan laajempaa asiakokonaisuutta: yhteiskunnallista muutosta, jossa erilaisille toimijoille on muodostunut viime vuosina yhteinen pelikenttä, jolla sanotuista sanoista ja tehdyistä teoista FA käy lupaavaksi mutta ongelmalliseksi esimerkiksi. Tätä tarkastellaan nimenomaan kansalaisten, kansalaisyhteiskunnan ja demokratialle ratkaisevan julkisen ajatustenvaihdon ja merkityskamppailun näkökulmista. Eduskunnan kirjaston raportista antaman lukusuosituksen tekstiä lainaten: ”Julkaisu lupaa olevansa ’raportti uusimmasta valmennuskonsultoinnista ja julkisen järjenkäytön ohentuvasta kriittisyydestä’. Vaikka teos on verkossa julkaistuksi raportiksi varsinaisen järkäle, on aihe perin kiinnostava. Se ulottuu ajatuspajoja huomattavasti laajemmalle ottaen kantaa perustellun ja tutkitun tiedon asemasta nyky-yhteiskunnassa, poliittisessa diskurssissa ja päätöksenteossa.”

Vastineen väite firman epäsovinnuudesta raportin esimerkkitaupaukseksi kumoutuu vääränä.

III.2

Filosofianakatemiaisten julkisesta toiminnasta

eli onko FA oikeassa väittäessään, että raportti ohittaa firmalaisten poliittisen työn?

FA:n vastine sanoo raportissa sotkettavan ja sivuutettavan tärkeitä asioita. Näistä se nostaa erityisesti esiin raportojien haluttomuuden vuoksi tai ymmärtämättömyyden takia hukkuvan eron ”varsinaisen yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen pyrkivän toiminnan ja tieteen yksilöitä palvelevan popularisoinnin välillä”. Vastine moittii raporttia siitä, ettei siinä lainkaan käsitellä filosofianakatemiaisten julkaisuja, ”joissa otetaan kantaa yhteiskunnallisiin, poliittisiin, taloudellisiin ja moraalisiin ulottuvuuksiin”. Näistä FA:n mielestä tärkeistä ulostuloista annetaan kolme esimerkkiä: politiikkasuositukset Martelan & Jarengon raportin *Sisäinen motivaatio* lopussa, Martelan artikkeli teoksessa *Jakolinjojen Suomi* sekä Martelan & organisaatioteorian apulaisprofessorin Riku Ruotsalaisen yhteinen vieraskynäkirjoitus *Helsingin Sanomissa*.

Tämä väite on edelliseen verrattuna mielekkäämpi. Mutta kestäkö se lähitarkastelua?

Aloitetaan FA:n kolmea ehdotusta yhdistävästä kirjoittajasta. Toisin kuin vastineesta voisi luulla, Martelaa nimenomaan kehuaan raportissa hänen julkisesta järjenkäytöstään: ”On [Martelan blogi- ja lehtikirjoituksissa esittämien yhteiskuntapoliittisten kannanottojen] kanssa samaa tai eri mieltä, ne on tunnustettava järkeviksi ja maltillisiksi puheenvuoroiksi.” (459; vrt. myös esim. 412, 422 ja 471). Varsinkin hänen osuutensa antologiaan *Jakolinjojen Suomi* olisi hyvin voinut tulla mainituksi osana tätä tunnustusta, mutta sitä ei siis tarvita ainakaan vastaesimerkiksi väitteelle hänen yhteiskunnallisten tai poliittisten näkemystensä puutteelle tai surkeudelle, koska tällaista väitettä ei raportissa esitetä. Raportojien tapa viitata Martelan ansiokkaaseen julkiseen järjenkäyttöön niin, että nuo viittaukset ovat osa raportissa harjoitettavaa FA:n kritisoimista ja antavat tälle kritiikille myös sisäisiä mittapuita, jää firmalta huomaamatta tai on sille liian hankalaa: ”[Martelan julkinen järjenkäyttö] on myös yhtäläisyyksistään huolimatta myös eri maata kuin Järvilehdon yhteiskunnallisiksi ymmärrettävissä olevat ulostulot.” (459) Samoin raportin tapa käyttää Martelan eteviä järjeilyjä erityisesti filosofianakatemiaalaisten – myös Martelan itsensä – populaarien kirjojen ja monien laajalle yleisölle suunnattujen lausumien kritiikkiin on FA:lle erottumatonta tai vaikeaa: ”Kuten raportissa mainittiin, Martelan blogin avoin ja monipuolinen ääneenajattelu on usein merkittävässä ristiriidassa hänen kohtuuttoman yksinkertaisiksi vuoltujen kirjojensa ja haastattelulausuntojensa kanssa” (459).

Komentoidaan seuraavaksi vastineen väitettä filosofianakatemiaalaisten poliittisen ulottuvuuden tai yhteiskuntakriittisyyden jäämisestä raportista pois. Pelkän FA-vastineen lukija voisi tämän perusteella luulla, ettei aiheesta todella sanota juuri mitään. Edellä kolmesti lainattu tekstikatkelma (459) on kuitenkin osa alalukua, jossa 25 sivun verran keskitytään FA:n poliittiseen vaikuttamiseen. FA ei kerro tästä, mutta väittää sen sijaan löytäneensä raportista ”ristiriidan”: yhtäällä *Ajatuspajoista innovaatiokumppanuuksiin* painottaa filosofianakatemiaalaisten poliittisten kommenttien määrää ja toisaalla arvostelee heidän osallistumattomuuttaan ”sosiaalis-taloudellisiin poliittiseen keskusteluun” (313). Näennäisestä ristiriidasta haihtuisi suurin osa jo kertomalla vastineenkin lukijoille, että FA:n näkyvien edustajien poliittista osallistumista tarkataan omassa erityisessä alaluvussaan (III.10) ja tämän kanssa muka riitautuva irtolainaus taas on toisesta alaluvusta (III.7), jossa puidaan heidän kytköksiään positiivisen ajattelun ideologiaan. Mutta loputkin siitä kaikkoaisi, jos vastine kertoisi, että osallistumattomuuspuheen sijaan sivu 313 toteaa vain filosofianakatemiaalaisten ”keskittyvän” vaikutustyössään yksilöiden trimmaukseen.

Jatketaan vielä kommentilla Jarengon & Martelan yhteisteoksesta *Sisäinen motivaatio*. Pelkän FA-vastineen lukija saattaisi jäädä siihen väärään käsitykseen, ettei raportti lainkaan käsittele tätä työtä. Raportissa muun muassa todetaan, että tämä teos vaikenee oireellisesti kritiikistä ja kriittisyydestä (467). FA:n vastine siis katsoo aiheelliseksi suositella sitä vastamyökkynä raportista muka puuttuvalle kiinnostukselle ja tunnustukselle firman tai firmalaisten poliittisesta vaikuttamisesta, mutta se ei vastaa mitään siihen, miksi (raportin pääotsikon mukaisen) julkinen–yksityinen-innovaatiokumppanuuden turvin tehty *Sisäinen motivaatio* edustaa (raportissa alaotsikkoon nostettua ilmiötä eli) julkisen järjenkäytön ohentuvaa kriittisyyttä.

Huomautetaan sitten FA:n esittämän väitteen heijastelemasta yhteiskunnallisuus- tai poliittisuuskäsityksestä. Firman mukaan siis julkista yhteiskunnallista vaikuttamista käsittelevässä raportissa olisi pitänyt keskittyä filosofianakatemiaalaisten eksplisiittisesti yhteiskunnallisiin asioihin kantaa ottaviin julkaisuihin tai julkaisujen osiin. Tämä moite nojaa kovin ohueen vaikuttamis- ja politiikkakäsitteeseen. FA:n kolmea yhteiskunnallisesti painavaa tekstiä suositteleva kohta vastineessa päättyy toteamukseen: ”Jos raportin kirjoittajat haluavat arvioida FA:laisten poliittista toimintaa, olisi ollut paikallaan ensin tutustua siihen.” Firman itseymmärryksen mukaan se on siis poliittinen toimija tai yhteiskunnallinen vaikuttaja ainoastaan vastineessa mainitun kolmen esimerkin (ja mahdollisesti jonkin muun tekstin) esimerkillistämisenä hetkinä. Toisin sanoen sen toiminta olisi poliittista vain niissä toimitissa, jotka firmalaiset ovat itse ymmärtäneet ja tarkoittaneet yhteiskunnalliseksi vaikuttamiseksi. Tämä kestävä kanta vaatii lisäerittelyä.

Vastineessa mainitut kaksi raportissa kommentoimatta jäävää kirjoitusta ja yksi raportissa käsitellyn julkaisun kommentoimatta jäävä osa ovat kyllä kiintoisia tekstejä. Mutta filosofianakatemiaalaisten – vastineissa siis täysin vaietut – kutsumustyöprojekti ja koululobbaus, *self-help*- ja muut populaarit teokset ja

haastattelut sekä yrityksen taustalla oleva positiivinen psykologia sovelluksineen ja esimerkiksi tai erityisesti kriittisen ajattelun merkityksen vähättely ovat noita kolmea tekstiä huomattavasti merkittävämpiä yhteiskunnallisen vaikuttamisen ja FA:n yhteiskunnallis-poliittisen luonteen arvioinnin kannoilta katsottuna. Raportissa on osoitettu ongelmia kaikilla mainituilla FA:n toimintakentillä. Hyvä esimerkki on myös FA:n vastineessa tässä samassa yhteydessä korostama, heidän mielestään yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta erkaneva ”tieteen yksilöitä palveleva popularisointi”. Tämä näkemys ei kestä edes raporttia varten tehdyn ja muuallekin annettujen Järvilehdon haastattelujen suomaa valoa: niiden mukaan FA:n vaikuttamistyön yksi osa on juuri tutkimuksen ja käytännön arjen välisen etäisyyden lähentäminen. Toisin sanoen FA:n vastineessa peräänkuuluttama ero poliittisen vaikuttamistyön ja tieteen popularisoinnin välillä on nimenomaan ero, jota se pyrkii itse aktiivisesti häivyttämään. FA uskoo olevansa ”tieteen popularisoinnin” asialla selvästi oma- tai itseavun luokitukseen kuuluvissa oppaissaan tai elämäntyylijournalismin aineksiksi antamissaan asiantuntijalausunnoissa. Arvattavasti se kuitenkin jättää vastineessaan vastaamatta siihen, millä perusteella sen ”koko toiminta” muka nojaa ”huippututkimukseen”.

Lopuksi: on hyvä muistaa raportissa esitetyn kritiikin yhteiskunnallisesti merkittävin kärki. Se kohdistuu mediaan, suomalaisen innovaatio- ja koulutuspolitiikan sekä työelämän trendeihin sekä yhteiskunnalliseen päätöksenteon ilmiöihin ja jossain määrin myös markkinoiden rakenteisiin.

Yhteiskunnallista tai poliittista vaikuttamista on ehkä helpointa arvioida kriittisesti silloin, kun toimijan pyrkimykset ovat avoimesti ilmaistuja. Kansalaiselle vaivalloisempaa tämä arviointi on silloin, kun poliittinen ulottuvuus ei ole esillä. Peittelemättä poliittiseen vaikuttamiseen keskittyviin ajatuspajoiksi itsensä ymmärtäviin ja sellaisena esiintyviin toimijoihin, kuten esimerkiksi Liberaan, suhtaudutaankin julkisuudessa avoimen kriittisesti, sen poliittiset pyrinnot hyvin tiedostaen. Raportti paikkaakin julkisen kriittisyyden vajetta, josta on hyötynyt esimerkiksi yhteiskunnallinen toimija ja poliittinen vaikuttaja FA.

FA:n vastineessa esitetty väite firman ja firmalaisten yhteiskunnallis-poliittisen vaikuttamisen sivuuttamisesta ja vähättelystä kumoutuu.

III.3

Raportti on kirsikanpoimintaa

eli onko FA oikeassa väittäessään, että raportti yhtäältä paisuttelee näkemyksiään tukevaa ja toisaalta peittelee niitä vasten käyvää todistusaineistoa?

FA:n vastineessa raporttoijia moititaan asiattomasta tavasta tuoda esiin ja puntaroida evidenssiä. Raportti tarjoaa vastineen laatijoille väylän tähän väitteeseen kuvaillessaan lukijoille käsitettä *cherry picking*. Tällä termillä tarkoitetaan, kuten vastineessakin lainataan raporttia, sellaista tapaa suhtautua mahdollisten todisteiden joukkoon niin, että ”siitä noukitaan omaa kantaa tukeva pienikin osa, samalla kun vaietaan sitä tukemattomasta kenties suuresta osasta evidenssiä”. (186)

Tämä vastalause on kenties vielä lupaavampi kuin edellinen (III.2). On täysin mahdollista olettaa, että raportti painottaa liikaa FA-kritiikille otollisia tietoja, eikä tasapainota näitä riittävästi vastakkaisilla tiedoilla; tällaisen hypoteesin järkevä testaus olisikin muodostanut oivan tavan yrittää vastata kritiikkiin. Koska FA kuitenkin valitsi mieluummin ääri näkemyksen, jonka mukaan raportissa ei edes täyty asiallisen työn tunnusmerkistö, se menettää mahdollisuutensa tähän oletukseen ja sen asialliseen koetteluun. Niinpä se vain julistaa, että raportti ”juuri” edustaa raportin itsensä tuomitsemaa kirsikanpoimintaa. Yhtä kaikki FA antaa kuin antaakin kaksi esimerkkiä raportin tämänkaltaisesta arveluttavuudesta. Ensimmäinen näistä on jo edellä tarkasteltu ja virheelliseksi todettu väite siitä, että raportti sivuuttaisi filosofianakatemiaalaisten yhteiskunnallis-poliittisen vaikuttamisen. Katsotaan tässä ensin toista esimerkkiä ja kommentoidaan lopuksi asiaa yleisemmin, sillä FA todella väittää kirsikanpoimintaa raportin yleiseksi ”toimintatavaksi”.

Vastineen mukaan raportti arvostelee firmaa positiiviseen psykologiaan maailmalla kohdistuneen kritiikin puutteellisesta esilläpidosta. Tämä arvostelu käy FA:n mukaan *cherry picking*istä, koska se ohittaa ”kolme keskeistä hetkeä jolloin Filosofian Akatemiaan assosioidut henkilöt tekevät juuri tätä heidän peräänkuuluttamaansa kriittistä työtä”. Nuo kolme tapausta ovat vastineen mukaan A) Emilia Lahden toimittajuus haastatteluteoksen *Positive Psychologists on Positive Psychology* osissa 2 ja 3, B) Martelan keskustelukumppanuus kirjan *Wellness Syndrome* toisen tekijän André Spicerin Suomen-vierailun kunniaksi

järjestetyssä tilaisuudessa ja C) Esa Saarisen tekijyys 2008 julkaistussa journaliartikkelissa, jossa osoitettiin ongelmia Fredricksonin & Losadan klassikkoartikkelissa ennen sen joutumista suuren kohun keskipisteeksi. Kussakin tapauksessa siis raportti liikkuisi alueella, jossa olisi tasapuolisuuden turvaamiseksi ja kirsikanpoiminnan välttämiseksi mainittava ”keskeiset hetket” ja ”kriittisen työn” osoitukset A, B ja C. Kommentoidaan kutakin väitettyä kirsikanpoiminta-aktia A, B ja C.

A. Vastineen mukaan raportti kehuu teossarjan *Positive Psychologists on Positive Psychology* ansiokasta tapaa huomioida myös positiiviseen psykologiaan kohdistunut kritiikki. (Niin kehuukin. Tosin se myös esittää kriittisiä huomautuksia tästä työstä.) Jotta raportti välttyisi kirsikanpoiminnan itsekin luvattomaksi kuvaamastaan teosta, sen tulisi FA:n mukaan mainita, että ”tässä ansiokkaassa kritiikissä sekä kakkos- että kolmososan yhtenä toimittajana ja haastattelijana toimi affiliaattimme Emilia Lahti”. Koska tämä tieto on merkitty kirjan kanteen, raporttoijat ovat FA:n väitteen mukaan ”tietoisesti valinneet vaieta asiasta” ja siis poimineet kirsikoita.

Väite on väärä. Raportissa kerrotaan Emilian Lahden toimittajuudesta ja haastatteluudesta: ”Toimittamassaan teoksessa *Positive Psychologists on Positive Psychology* (2016) Lahti [...] haastattelee Stanfordin yliopiston tutkijaa Emma Seppälää.” (274) Raportissa asiaan palataan myöhemminkin vastineen kaipaama tunnustus toistaen mutta samalla huomauttaen, että Lahden niin mainitussa kirjassa kuin muuallakin osoittama tapa affirmoida kriittisyys on harvinaista FA:n julkisessa vaikuttamistyössä (472–473). Tätä ansiokasta piirrettä hänen työssään, kritiikin puolesta puhumista, käytetään raportissa filosofianakatemiaalaisten – myös Lahden eri yhteyksissä – ilmentämän epäkriittisyyden arvostelemiseen. (Tässäkin on siis kysymys myös sisäisten mittapuiden käyttämisestä, kuten edellä (III.2) todettiin Martelan yhteiskuntakriittisen etevyyden sopimisesta FA:n moitittavampien toimien mittailuun.)

B. Vastineen mukaan raportti kuvailee Cederströmin & Spicerin teosta *Wellness Syndrome* (2015) suorastaan herkulliseksi kritiikiksi hyvinvointi-ideologiasta. (Niin kuvaileekin.) Jotta raportti välttyisi kirsikanpoiminnan itsekin luvattomaksi kuvaamastaan teosta, sen tulisi FA:n mukaan mainita, että Spicerin osallistuksessa Hankenin juhlasalin tilaisuuteen 21. tammikuuta 2015 ”oli yhtenä hänen keskustelukumppaninaan tilaisuudessa Frank Martela”. Koska tästä ei mainita, raportti poimii kirsikoita. Väite on omituinen. Jos raportissa mainittaisiin Spicerin Suomen-vierailu, Martelan mainitsematta jättäminen tässä yhteydessä voitaisiin tulkita kenties jollain lailla relevantin tiedon panttaamiseksi, mikä antaisi aiheen yleisluontoiseen moitteeseen. Mutta millä lailla väitetyt kirsikanpoiminnan osoittaa se, että Martela osallistui Spicer-keskusteluun? FA ei kerro, missä roolissa Martela ja/tai FA oli vierailun järjestämisessä, mitä Martela mahdollisesti puhui tilaisuudessa tai mistä ylimalkaan keskusteltiin, olivatko esillä positiivisen psykologian ongelmat ja mitä Martela mahdollisesti sanoi niistä.

C. Vastineen mukaan raportti ottaa osaksi positiivisen psykologian kritiikkiään Fredricksonin & Losadan 2005 julkaistun ja koko positiivisen psykologian virtaukselle keskeisen artikkelin joutumisen 2010-luvulla skandaalimaisen kohun ja osittaisen takaisinvedon kohteeksi. (Niin ottaakin. Tosin raportti ei niinkään kritisoi positiivista psykologiaa kuin esittelee laajasti tätä tärkeää kritiikkiä, jota ei ole Suomessa esitelty kuin erittäin niukasti.) Jotta raportti välttyisi kirsikanpoiminnan itsekin luvattomaksi kuvaamastaan teosta, sen tulisi FA:n mukaan mainita, että Jukka Luoma, Raimo P. Hämäläinen ja Esa Saarinen kritisoivat Fredricksonin & Losadan artikkelia jo hyvissä ajoin ennen kohua. Tästä vaikeneminen osoittaa FA:n mielestä (joko perehtymättömyyttä alkuperäislähteisiin (palataan tähän myöhemmin) tai) sitä, etteivät raporttoijat ”ole halunneet mainita tästä suomalaisten merkittävästä roolista positiivisen psykologian metodologisessa kritiikissä, koska heidän ajamansa [*sic*] agendaan ei sovi, että Esa Saarinen näyttää tässä tuovan positiivisen [*sic*] psykologiaan kaivattua kriittisyyttä”.

Väite on sekä omituinen että väärä. Aloitetaan omituisuudesta. FA jättää kertomatta, mitä Saarisen kriittiset ansiot kertovat FA:n kriittisestä toiminnasta. Nyt FA ei täsmennä, miksi se tuo esiin firmaan ”assosioiduksi” kutsumansa toimijan saavutuksia; Saarista ei esitellä yhtiön ”ihmisenä” firman verkkosivuilla. Sivumennen sanoen raportissa keuhetaan esimerkiksi Saarisen & Miittisen *Muutostekijän* (1990) eroavan heittämillä edukseen filosofianakatemiaalaisten populaareista kirjoista, kuten Martelan & Jarengon *Draivista* (2015) (314).

Jatketaan vääryyteen. On totta, että Luoman ym. artikkelia ei lainata, eikä sen sisältöä kommentoida tai ideoita jaeta lukijoille, mistä syystä se ei sisällykään raportin lähdeluetteloon. Mutta vaikka sitä ei raportissa liioin mainita nimeltä, Luoman ym. kontribuution olemassaolo tehdään selväksi. Raportti kertoo

Fredricksonia & Losadaa kohtaan esitetyn kritiikin myöhemmistä vaiheista ja erityisesti *American Psychologistin* syyskuisen teemanumeron sisällöstä 2014: ”Guastello puolusti kommentissaan mahdollisuutta käyttää epälineaarisia malleja empiirisessä psykologisessa tutkimuksessa. Samaa viestittivät Aalto-yliopiston strategisen markkinoinnin apulaisprofessori Jukka Luoma ja systeemiälyprofessorit Hämäläinen & Saarinen, jotka myös muistuttivat huomauttaneensa jo 2008 Losadan mallin ongelmista.” (178)

Kerätään luumarjasato. FA:n kolmesta väitteestä kaksi – A ja C – eivät pidä paikkaansa: ne eivät voi edustaa vastineen väittämään tapaan luvatonta kirsikanpoimintaa. Lisäksi yhden väitteen – B:n – merkitys jää kokonaan avoimeksi ja toisen – C:n (Saarisen kriittisyyden suhde FA:n kriittisyyteen) – puoliavoimeksi. FA:n käsin poimimat esimerkit eivät todista *cherry pickingistä*.

Palataan kuitenkin kirsikanpoimintaoletuksen mahdollisuuteen. Kuten sanottu, tällaista hypoteesia voi olla järkevää testata mistä tahansa tietovaateita esittävästä tekstistä. Raportin koetteleminen tästä näkökulmasta on varmasti paikallaan. On kuitenkin muistettava, että käsite ’kirsikanpoiminta’ ei ole sama asia kuin painotukset tai rajaukset tai lajityyppi- ja tyyllilajimukaisuudet tai kontekstikohtaiset relevanssit. *Ajatuspajoista innovaatiokumppanuuksiin* avaa – FA:nkin vastineessaan myöntämään tapaan – näkökulman julkisesta keskustelusta ja päätöksenteosta puuttuvaan kriittisyyteen. Sen esittämä FA-kritiikki taas on suhteutettava sekä raportin kokonaisuuteen että FA:sta tähän asti julkisuudessa esitettyyn kuvaan. *Cherry pickingiä* ei pidä vesittää käyttämällä sitä löyhästi mistä hyvänsä kohdennetusta tarkastelusta ainakaan käymättä ensin huolellisesti läpi tuon tarkastelun luonnetta ja tapaa perustella itseään. Käsite viittaa kriittisten rekonstruktioiden sijaan tyyppillisesti hankkeisiin, joissa jotain kantaa puolustetaan ja jotain asiaa ajetaan yksipuolisesti edullisuuksiin ja suotuisuuksiin, näennäisiin todistettuuksiin keskittymällä ja kaikesta tasapainottavasta vaikenemalla. Mutta vaikka sitä nyt sitten soviteltaisiin FA-kriittiseen raporttiin, sen pitäisi törmätä raportojien tapaan tuoda kautta linjan esiin niin firman kuin firmalaistenkin ansioita. Vastineen toiseen väitettyyn kirsikanpoimintatapaukseen eli näkyvien filosofianakatemiaalaisten yhteiskunnallisen vaikuttamistyön hylkimiseen viitaten: kun raportissa mainitaan firmalaisten joutuminen julkisesta toiminnastaan tuiki harvinaisella tavalla kritisoitavaksi Pontus Purokurun lehtiartikkelissa Martelan teoksesta *Valonöörit* (2015), huomautetaan välittömästi, että tässä (sinänsä sekä osuvassa että monipuolisessa vaikkakin railakkaassa) kritiikissä jää sivuun Martelan opaskirjoihin sisällytön ansiokas julkinen järjenkäyttö. (422) Vastaavasti toimitaan lähtien FA:n ansioiden tunnustamisesta (204) ja päätyen sen konseptin kiittämiseen ”edelleen hyväksi” (497).

Tästä huolimatta FA ilmoittaa kirsikanpoiminnan raportin nimenomaan omaksumaksi ”toimintatavaksi”. Sitten se koettaa oikeuttaa tämän väitteen kolmella epäonnisella esimerkillä vaikenemalla kaikesta niistä ja koko väitettä vastaan puhuvista näkökohdista. Väite kumoutuu.

III.4

Raportti osoittaa asiantuntemattomuutta tekemällä virheitä psykologisten tutkimusten esittelyssään ja teorioiden arvioinnissaan

eli onko FA oikeassa väittäessään, että raportojien pätevyys ei riitä psykologiatieteellisellä ekspertisiällään ylpeilevän firman julkisen toiminnan tai sen taustojen selvittelyyn?

Raportin tekijät eivät missään ole esiintyneet psykologeina (tai psykiatreina), eivätkä esitä raportissa tai sen yhteydessä tällaisia tieteellisyys-, tutkimus-, tieto- tai totuusväitteitä erityisasiantuntemuksestaan. Aivan ilmeisesti tähän väitteeseen – ja pitkälti kummankin vastineen sävyyn – on vaikuttanut tapa, jolla raportti tuo esiin filosofianakatemiaalaisten itsensä vaillinaisen muodollisen sielutiedepätevyuden. Firman näkyvistä edustajista vain Tapani Rieki on psykologian tohtorina alalle pätevöitynyt tutkija. (Sivumennen sanoen häntä kohtaan raportissa ei esitetä vastalauseita, vaan päinvastoin hänen verraten harvoja julkisia esiintymisiään kehuaan erityisen hyvin tutkijan arvolle sopiviksi (205). Tähän olisi voinut lisätä, että raportojien tietojen mukaan Riekin panosta myös FA-koulutusten vetäjänä on kiitetty yleisimmin ja varauksettomimmin; raportti ei kuitenkaan tarkastele tätä yhtiön ei-julkista toimintaa.) Martelasta kerrotaan hänen itse julkisesti tammikuussa 2015 kertomansa tiedot, joiden mukaan hänellä ei ole ”varsinaista pätevyyttä” psykologian tutkijana, vaikka onkin siinä roolissa vaikuttanut jo pari vuotta, ja joiden mukaan hän on esimerkiksi regressioanalyysissä netti-itseoppinut (312). Raportti ei kuitenkaan aseta kyseenalaiseksi Martelan saavutuksia empiirisessä psykologiassa vaan kehuu niiden olevan kansainvälistä tasoa.

Tämä jää tietysti vain avoimeksi mahdollisuudeksi ymmärtää edes jotenkin vastineiden yritystä kiistää raporttoijien pätevyys erityisesti psykologian käsittelyssä. Nyt FA antaa ymmärtää, että raporttoijat jollain tavoin pyrkisivät esittämään itsensä psykologisen tutkimuksen ja teorian auktoriteeteiksi. Varmuuden vuoksi on todettava, että kun raportin tekijät kritisoivat yhteiskunnallista vaikuttamistyötä, jota siivittävät vahvat tieteellisyysvaateet, he esittävät psykologian lisäksi esimerkiksi kasvatus- ja kirjallisuustieteen sekä politiikan ja hallinnon tutkimuksen alaan kuuluvia huomautuksia lähdekirjallisuuteen varaten. He eivät esitä asiantijuusvaateita näillä muillakaan aloilla.

Erityisten väitteiden katsauksessa palataan FA:n vastineen vain kahteen esimerkkiin (tapauksiin *ego depletion* ja *relatedness*) väitetyistä asiantuntemattomuuksista tai asiantuntemattomuushaitoista. Tässä on syytä katsoa väitteen yleistä muotoa perusteluineen.

FA aloittaa myöntämällä olevansa raportin toteamaan tapaan ”nimestään huolimatta [...] huomattavasti enemmän psykologian kuin filosofian asialla” (303). Se tarkoittaa, että firma ”nykymuodossaan nojaa vahvasti psykologiaan, organisaatiotutkimukseen ja muihin empiirisiin ihmistieteisiin – jopa enemmän kuin puhtaaseen filosofiaan”. Ja se lisää, että ”sekä valmennussisältömme että jäsentemme akateeminen tutkimus painottuvat näihin tieteisiin”.

Tätä voi pitää valaisevana tietona. Varsinkin painotus psykologiaan on kiitettävän avomielen kommentti. Saattaisi todeta heti ensimmäiseksi, että FA myöntää näin nimensä harhaanjohtavuuden. Sen kai pitäisi olla Psykologian Akatemia. Toiseksi ja tärkeämmin: firma näyttää myöntävän markkinointiväittämänsä firman ”koko toiminnan perustumisesta huippututkimukseen” olevan liioittelua. Onhan sentään eri asia puhua vahvasta nojaamisesta tai painottumisesta erilaisiin kokemukseräisiin ihmistieteisiin.

Kolmanneksi: ajatusviivan jälkeen koittava täsmennys ”jopa enemmän kuin puhtaaseen filosofiaan” on ongelmallinen. Se tulee sanoneeksi, että FA:n toiminta yhä varaa vahvasti (vaikkakaan ei aivan yhtä vahvasti kuin psykologiaan ja muihin empiirisiin ihmistieteisiin) filosofiaankin, jopa ”puhtaaseen” filosofiaan, erotuksena ilmeisesti soveltavasta filosofiasta. Juuri kun markkinointiväite ja palvelulupaus näytti hetken järkevämältä, firma väittää perin epärealistisesti, että sen toiminta muka ”nojaa vahvasti” myös soveltamattomaan filosofiaan. Raporttiin sisältyvässä haastattelussaan Järvilehto toteaa, että alkuperäisestä tavoitteesta poiketen itseään sinnikkäästi tutkimus- ja valmennusyritykseksi kutsuneen FA:n toiminnassa tutkimuksen osuus on vain ”[e]hkä 25 prosenttia”. Toisessa haastattelussaan hän oli sanonut, että tuo osuus olisi ainoastaan 5 prosenttia (MIND-podcast 2014). (204 & 606) Näiden tietojen yhdistäminen läpilyövään huippututkimusperustaisuuteen on mahdotonta, muttei se helppoa ole koplata liioin ”vahvaan nojaamiseen” niin empiirisiin ihmistieteisiin kuin puhtaaseen filosofiaan. Käytännössä FA myöntää tässä paljon enemmän kuin myöntää myöntävänsä: se oikeuttaa sanomisillaan juuri sellaisen julkista toimintaansa tiedevaateineen, valmennusbisnesimperatiiveineen ja *self-help*-sidoksineen tutkailevan kritiikin, jota raportti tarjoaa. Kun FA kuitenkin teilaat raportin asiattomana, perusteeksi jää enää sävyn sopimattomuus filosofianakatemiaalaisten itsekuvaan.

Seuraavaksi vastine väittää raportin tekijäryhmän kärsivän uupuvasta psykologisen tutkimuksen arviointipätevyydestä. FA:n mukaan tämä ekspertiisivaje näkyy yhtä lailla ”lukuisina suorina virheinä” ja ”väärinymmärryksinä” kuin myös ”blogitekstien sun muiden sekundäärilähteiden käytössä”. Kaiken kukkuraksi firma toteaa, että raportti soveltaa psykologisten tekstien lukemiseen ”filosofisia kriteereitä”.

Nämä väitteet ovat erittäin kovia ja vaatisivat vahvaa näyttöä. Tässä katsauksessa nähdään, ettei vastineissa ole sellaista esitetty. Miedoin väitteistä voidaan käsitellä ensin pois tieltä: ajatus filosofisesti ehdollistetusta tavasta lukea psykologisia tekstejä on mielenkiintoinen, mutta perusteluitta ja esimerkkeittä sekä seuraamusten eksplikoimatta jättämisen takia täysin inkonklusiivinen, vaikka se esitetään konklusiivisesti inkriminoivaksi tarkoitettun syntilistan huipennukseksi. Siirrytään tuhdimpiin väitteisiin. FA:n vastine on jo määrällisesti väärällään: ”lukuisista suorista virheistä” ja muista runsaiksi maalailuista ja koko raportin vesittäivistä kömmähdyksistä tarjotaan todellakin vain kaksi esimerkkiä. Myös laatu on heikko: nuo esimerkit kumotaan helposti jäljempänä erityisten väitteiden katsauksessa. Tämä asettaa isot väitteet perspektiiviin. (Martelan vastineessa tarjotaan useampia esimerkkejä raporttoijien asiantuntemattomuuttaan – tai vielä

pahemmista syistä – väitetysti tekemistä virheistä, mutta nekin kumoutuvat.) Lisäksi ne ovat vääristäviä: väitteet sekundälähteiden käytöstä peittävät sen, että raportissa viitataan kymmeniin alkuperäisteoksiin.

Erikoinen askel päättelyssä on FA:n vastineen kokonaista lainausta vaativa kappale:

”Hyvä esimerkki tästä on raportin osio III.5 (s. 258-266), jossa tavoitteena on tarkastella missä määrin FA:n toiminnassa painottuvat ’muu [kuin filosofinen] tutkimus ja toisten alojen oppineisuus.’ Tarkastellaanko jaksossa FAn edustajien esittämiä tieteeseen ja erityisesti psykologiseen tutkimukseen pohjautuvia väitteitä? Ei. Siinä katsotaan vain FAn tapaa siteerata Picasson ja da Vincin kaltaisia tunnettuja hahmoja. Koko tieteellisyys sivuutetaan kokonaan.”

Ensinnäkin jää epäselväksi, mistä ”tästä” tämä viittaus raportin alalukuun III.5 antaa esimerkin. Toiseksi: raportin tavoitteeksi sanottu pyrkimys ”tarkastella FA:n edustajien esittämiä tieteeseen ja erityisesti psykologiseen tutkimukseen pohjautuvia väitteitä” on FA:n itse keksimä mahdollinen sisältö tälle tekstijaksolle. Tosiasiassa alaluku III.5 seuraa alalukua III.4, jossa on käyty läpi näkyvien filosofianakatemiaalaisten valitettavan puutteellista tapaa siteerata julkisessa vaikuttamistyössään kuuluisia filosofi. Luvussa III.5 siirrytään tarkastelemaan, josko FA:ssa olisi tässä suhteessa jo sen nimestä avautuvaa F-ulottuvuutta paremmin reilassa siitä niin ikään aukeava A-ulottuvuus eli yleisempi hengenviljely ja oppineisuus tieteissä ja taiteissa. Juuri tässä osiossa III.5, josta FA haluaa nyt ohjata lukijat joko pois tai ainakin sen sisällä harhateille, osoitetaan esimerkiksi Järvilehdon tapa käyttää systemaattisen katteettomalla tavalla hyväksi Albert Einsteinin arvovaltaa. FA:n vastineen mielestä raportin olisi näillä kohdin pitänyt kiittää filosofianakatemiaalaisten tieteellisiä saavutuksia, vaikka ne on nimenomaan rajattu pois raportin aihepiiristä ja vaikka niihin ei raportojilla ole esittää vastalauseita.

FA pyrkii siis hyvien perusteiden sijasta riitauttamaan raportin pätevyyden ja luotettavuuden viittaamalla muodollisen pätevyyden puutteeseen. Raportit eivät kuitenkaan esitä mitään tällaisia pätevyys- tai psykologiatieteellisyysvaateita. Julkisessa vastaanotossa ei ole toistaiseksi esiintynyt mitään sellaista, mikä viittaisi raportissa oleviin ongelmiin nimenomaan psykologian tutkimuksen esittelyssä ja käsittelyssä.

Väite psykologisen asiantuntemattomuuden tuottamista virheistä ja haittavaikutuksista kumoutuu (tällä erää ja tällä tasolla, mutta vaatii tietysti yksilöityjen väitetysti virheellisten kohtien tarkastelua jäljempänä).

III.5

Raportin FA-kritiikki (ja osin muukin kritiikki) palautuu suurin osin yhtymävirhepäätelmään eli onko FA oikeassa väittäessään, että raportti luvottomasti johtelee yhdessä suhteessa toisiinsa yhdistyvistä asioista niiden (kaikissa) muissakin suhteissa yhteneväisen luonteen?

FA:n vastineen mukaan raportin esittämä arvostelu firmasta (ja eräistä muistakin kohteista; vrt. alla erityiset moitteet: IV.4) sortuu tiettyyn sallimattomaan päättelymalliin. Firma viittaa virhepäätelmään nimeltä *guilty by association* (useimmin *guilt by association*) ja antaa siitä hauskan esimerkin: ”Jos esimerkiksi ihminen käyttää samaa partavettä kuin mitä Stalin käytti, on hänessä jotakin pahaa.” Viimeistään 50-luvulta alkaen päättelyoppaiden peruskauraan kuulunut virhepäätelmä olisi totta vie kiusallinen ryyditys filosofien työssä. FA:n mukaan raportit eivät ainoastaan turvaudu siihen ohimennen vaan ”viljelevät [sitä] toistuvasti”.

Mutta kestääkö väite koettelua? Katsastetaan tässä FA:n yleis- tai lähtöväite perusteluineen ja firman tarjoamista esimerkeistä sen omasta mielestä ”hienoin” (peräti kaksinkertaisen assosiaation) tapaus. Ne riittävät ratkaisemaan, seisooko vai kaatuuko yleinen väite luvottomasta päättelemisestä. Käydään loput asiaa koskevat osaväitteet läpi erityisten väitteiden kommentoinnin yhteydessä (IV.5 & IV.6).

Ensinnäkin virhepäätelmä tunnetaan yleensä *association fallacy*. Erityismuoto *guilt by association* korostaa sitä, että kysymys ei ole niinkään usein harmittomasta mutta moitteiden ansaitsevasta haksahduksesta päättelyketjussa, vaan se on oikeuttamaton osa nimenomaan syytekirjelmän rakentelua. Se on silloin tyypillisesti tietoinen taktiikka tai tekniikka, jossa syytettävän tahon viaksi, rikkeeksi tai synniksi luetaan mahdollisten varsinaisten virheiden lisäksi myös kaikenlaista asiaankuulumatonta kaupanpäällistä. Tällainen

yhtymävirhepäätelmän käyttö on satimeen saattamista ja kunnian riistämistä keinolla millä hyvänsä. Vastaavasti väite sen käyttämisestä – tai vielä vahvemmin toistuvasta viljelemisestä ja tyypillisestä hyödyntämisestä – on erittäin kovan luokan väite.

Toiseksi: tälle väitteelle FA:lla on esittää tavallista laajempi todistusaineisto. Se mainitsee laskutavasta riippuen noin puolenkymmentä esimerkkiä raportin lankeamisesta yhtymävirhepäätelmään. Tässä se ei tunnista tai kaihda vaaraa: kun se väittää, että ”iso osa raportin kirjoittajien syytöksistä” perustuu mainittuun luvattomuuteen, jota raportissa ”viljellään toistuvasti” ja ”tyypillisesti” sekä ”kovalla halulla”, sivuun jää tämän virhepäätelmän kaksiteräisyys. Jos väittää, että X on täynnä – tai sisältää runsaasti – yhtymävirhepäätelmiä, ottaa riskin näyttäytyä itse *association fallacy*n suurena ystävänä, joka yhdistää kaiken X:ssä epämiellyttävältä näyttävän samaksi epäilyttävyydeksi. Kun ottaa huomioon, että FA:n mukaan raportti on kelvoton keskustelukumppani jo (sen mielestä panettelevassa) perustyyllisään, saattaa yhtymävirhepäätelmätiheyden säilyttäminen sen lisäksi vaikuttaa tavalta varmistaa mahdollisuus olla välittämättä sen esittämästä kritiikistä.

Kolmanneksi: katsotaan osaa tämän väitteen tueksi esitetystä evidenssistä. Toisin sanoen tutkaillaan ensin firman väitettä yleisimmässä ja sitten samaa väitettä (FA:n mielestä) hienoimmassa (=räikeimmässä, raporttia rampauttavimmassa) muodossaan. (Kuten sanottu, loput jääkööt yksittäisten väitteiden käsittelyyn jäljemmäksi.) FA aloittaa ilmoittamalla, että raportin lause ”FA vastaa tietenkin vain itsestään, mutta seura tekee kaltaiseksi” (242) suorastaan perustelee tai oikeuttaa raportin varaamisen yhtymävirhepäätelmään suoranaisten tulkinnan johtotähtenä. Kontekstissaan lause viittaa kuitenkin selvästi muuhun. Kuten edellisessä osiossa todettiin, Järvilehto on todennut tutkimuksen osuudeksi FA:n toiminnassa 5–25 prosenttia. Raporttihaastattelussa hän selittää tätä alhaista pitoisuutta tutkivuuttaan rummuttavan firman toiminnassa: ”Se johtuu osittain siitä, että menestyksenkäs liiketoiminta vaatii tekemään kaikenlaisia ponnistuksia.” (203) Tämän avomielisen tunnustuksen hengessä raportti kuvailee poikkeuksellisen ja innovatiivisen aloittaneen firman muuttumista markkinapaineissa huomattavasti alkuperäistä ihannettaan tavanomaisemmaksi valmennuskonsulttitaloksi. Järvilehdonkin omiin lausumiin asiallisesti ottaen sisältyvä toteamus seuran tekemisestä kaltaiseksi esitetään haastattelulainauksen jälkeen seuraavan tarkastelun välitilinpäätöksenä. Lukijalle ei jää epäselväksi sen merkitys. Se tarkoittaa, että FA on syytä asettaa firmana firmojen joukkoon ja firmalaisten julkinen vaikuttamistyö osaksi vaikuttamistoiminnan kenttää. Tämä ei ole hämärää miellelyhtymä- tai liittolaissyylisyyden jakamista jonkin muun nimessä vaan avoin tulkintakehikon vaihto.

Neljänneksi: FA:n retoriikka on tässä yhteydessä paljastavaa. Se puhuu ”syytöksistä”, ”Stalinista”, ”pahasta”, ”epäilyttävyydestä”, ”tarkoitushakuisuudesta” ja ”[ir]relevanssista”. Firma luo kuvaa siitä, että raportti on kiinnostunut ennen muuta tarvelemään kaiken sen, mihin FA koskee tai mikä koskee firmaa, riippumatta kulloisenkin seikan asiaankuuluvuudesta. Raporttia ei kiinnosta tieto tai totuus, vaan sitä ajaa halu saattaa kuvaamansa asiat yleisluontois-epämääräiseen kyseen- ja epäilyksenalaisuuteen, universaaliin tuomittavuuteen. Firmaa ei tässäkään paina se, että sen polemiikki saattaa vaikuttaa ylimitoitetulta. Ainakaan se ei tuo esiin, että FA:sta kerrotaan raportissa valtava määrä asioita niitä edes lievästi soimaamatta, saatikka pahana pitäen tai epäilyttäväksi leimaten. Oireellisesti kaikki firman vastineessaan valitsemat esimerkit kuuluvat tähän kategoriaan (minkä osoittaminen kokonaan jää seuraavan osion puolelle).

Viidenneksi: otetaan lähitarkasteluun FA:n vastineessa ”hienoimmaksi” – toisin sanoen pahimmaksi – kuvattu yhtymävirhepäätelmä. Siinä firma assosioidaan luvattomasti Donald Trumpiin. Teko on FA:n mukaan vakavinta laatua lajissaan, koska se i) ilmentää ”kovaa halua yhdistää Filosofian Akatemian toiminta” johonkin yleisesti epäilyttävänä pidettyyn (ja edustaa siis tietoista, vieläpä intohimoista panettelua) ja ii) sisältää kaksinkertaisen aasinsillan: X:n (=Martelan) teko a (=sympatian ilmaisu Pekka Himaselle) esitetään epäilyttäväksi, koska a sisältää myötämiltä Y:lle (=Himaselle), joka taas on tehnyt teon b (=esittänyt väärän Gandhi-sitaatin), jonka on esittänyt myös Z (=Trump). Tässä siis Z ja Z:n teko b otettaisiin mukaan pilaamaan X:n mainetta, koska teon b on tehnyt myös Y, jota X on puolustanut, vaikka X ei ole tehnyt tekoa b eikä puolustanut Z:aa. Tämä olisi kaksinkertainen yhtymävirhepäätelmä, koska sen enempiä b:stä (Gandhi-valesitaatista) kuin Z:stakaan (Trumpista) ei päästä X:ään (Martelaan) kuin koukkaamalla epäoikeutetusti Y:n (Himasen) kautta.

Tässä FA sekä esittää raportin Trump-aihelman ylimalkaan virheellisesti että näkee siinä erheellisesti yhtymävirhepäätelmän. Kuten raportissa todetaan, siinä otetaan Trump käsittelyyn kuudesta syystä. 1) Martela esittää tammikuussa 2016 *Keskisuomalainen*-kolumnissa julkiselle järjenkäytölleen tunnusomaista fiksumuotoista yhteiskunnallista pohdintaa ja kritisoi tässä yhteydessä Trumpin toimintaa; raportti kuvaa tätä tekstiä FA:n historian parhaimpiin kuuluvaksi puheenvuoroksi. (Raportti ei kuitenkaan tyydy vain ihastelemaan kolumnia, vaan se esittää siitä myös koettelevaa kritiikkiä, koska hyvät ja erityisesti hyvät kirjoitukset ansaitsevat kriittistä palautetta.) 2) Martelan *Tahdonvoiman käyttöohje* suositteluaan oma-aputeosta *Be Excellent at Anything* (2011), jonka tekijä Tony Schwartz löi läpi Trumpin varhaisen *bestsellerin* *The Art of the Deal* (1987) kirjoittajana. (FA antaa ymmärtää, vaikkei sitä yksilöikään, että tästäkin mainitseminen on *guilt by associationin* muunnelma, siinä missä se puolustaa paikkaansa relevanttina tietona yleisesti ja äärimmäisillä tieteellisyysväitteillä esiintyvän FA:n yhteydessä erityisesti.) 3) FA on käyttänyt Trumpin tunnuslausetta ”Ajattele isosti” (niin sanottuine perusteluineen: jos kerran ylimalkaan ajattelee, miksei sitten suuresti) osana Sisun juhlavuosikampanjaansa. 4) Sama iskulause esiintyy myös FA:n toiminnalle julkisen tukensa antaneen, Muutoksentehtävät-nimisen valtionhallinnon kehittämissyöryän joulukuussa 2015 blogiinsa postaamaan raporttiin Slush-tapahtumasta. 5) Trumpin *The Art of the Deal*iin sisältyy erityisesti FA:lle olennaisia intrinsisen motivaation teemoja, joten raportti toteaa, että FA:n vastaavien painotusten erottamiseksi mahdollisista Trump-kytkyistä firman ja firmalaisten olisi julkisessa toiminnassaan panostettava pikemminkin Martelan *Keskisuomalainen*-kolumnin kaltaiseen ja veroiseen ajatteluun kuin filosofianakatemiaalaisten olennaisesti *self-helpin* tasalle ja ongelmiin jäävään kirja- tai muun muotoiseen opasteluun. 6) Kun mainitaan Trumpin kohua aiheuttanut Gandhi-valesitaatti, viitataan aiemmin tekstissä (satoja sivuja aiemmin) käsiteltyyn Himasen tapaukseen normaalina sisäviitteenä.

Väite yhtymävirhepäätelmästä vaatisi näyttöä sen käyttämisestä tässä tai muualla luvattomien ”FA liittoutuu X:n kanssa” -assosiaatioiden rakenteluun. Raportissa ei sanallakaan sanota, että FA – saati Martela – jollain lailla kannattaisi entistä (pelkkää) liikemies-Trumpia tai nykyistä (myös) poliitikko-Trumpia. Päinvastoin tuodaan esiin Martelan kritiikki Trumpia vastaan. Raportti huomauttaa, että siinä missä Martela onnistuu ajankohtaiskommentaareissaan (lähinnä blogi- ja lehtiteksteissään) harjoittamaan pystyvästi Trump-kritiikkiä, hänen ajattelemattomasti valitsemansa ja vaalimansa oma-apuinen opastelu ei – edes hänen tutkimusviittein vahvistamassaan muodossa – ole osoittautunut käyväksi julkiseen järjenkäyttöön ja jää tavanomaisena epäyhteiskunnallisena tsemppauksena kaiken sellaisen yhdistymisen armoille, mikä seuraa yhteiskunnallisen kontekstin ja kritiikin puutteesta. Raportti ei tässäkään – FA:n räikeimmäksi tapaukseksi korottamassa yhteydessä – harjoita *guilt by associationia* tai haksahda *association fallacyyn* vaan päinvastoin varoittaa assosiaatiovaaroista immanenttia kritiikkiä (=Martelan omia ilahduttavasti vahvistuneita yhteiskunnallisen kommentaarin standardeja) hyödyntäen. Raporttoijille kirjattu ”kova halu” liittää toisiinsa FA ja Trump suomalaisten firmalaisten päänmenoksi on vastineen laatijoiden keksintö.

Väite yhtymävirhepäätelmään (väitetysti yleisimmässä muodossaan ja väitetysti räikeimmässä esiintymässään) ymmärtämättä sortumisesta tai julkeasta turvautumisesta kumoutuu (mutta vaatii vielä perusteellisuuden nimessä muidenkin osaväitteiden kumoamista, mihin palataan yksittäisten FA-väitteiden katsauksessa).

III.6

Raportti kritisoi FA:n innovatiivisuutta vain tarkkaamalla uudiskäsitteiden luomista eli onko FA oikeassa väittäessään, että sen toiminnan luovuutta arvioidaan liian kapeasti?

FA:n vastineen mukaan firman ja firmalaisten kykyä uusiin asioihin tai uudennoksiin mitaillaan raportin tietyssä jaksossa (331–360) ainoastaan käsitteellisen uutuuden näkökulmasta ja kriteerein. Toisin sanoen alaluvusta ”III.8 Luovuudesta innovatiivisuuteen” leijonanosa kuuluu firman mukaan yksipuolisessa tarkastelussa, jossa ”maailmassa ainoa tapa olla luova näyttää olevan se, että luo uuden käsitteen”. Iso siivu alaluvusta edustaa FA:n mielestä raportin ”kummallisia jaksoja ja rajauksia” ja on kapeakatseisuudessaan ”suorastaan surkuhupaisa”. Raporttoijat eivät firman mukaan vaikuta käsittävän, että luovuus voi olla käsitteiden ensikäytön lisäksi ”muun muassa asioiden yhdistämistä, uusien teorioiden luomista, olemassaolevan [*sic*] käsitteen tuomista uuteen kontekstiin ja monia muita asioita”. Niinpä arvio FA:n luomiskyvystä sujuu mahdollittoman yksioikoisesti.

Tämä kuuluu FA:n vastineen periaatteessa lupaavimpiin huomautuksiin. Mutta pitääkö väite kutinsa?

On hyvä muistuttaa niin tekijöitä kuin lukijoitakin luovuuden moninaisuudesta. FA ei kuitenkaan anna oikeaa kuvaa raportin paneutumisesta tähän aihepiiriin. Se ei ensinnäkään kerro, että jo Johdannossa esitetään laaja katsaus luovasti kriittisiin ja kriittisesti luoviin ajattelutaitoihin, jotka ovat kunniaansa suomalaisissa kouluissa, ja joita uhkaa vastavoimana bisneskehitystyyppinen näennäisluovuus ja myyvien ajatustekniikoiden tyrkytys. Tähän aihepiiriin olisi ollut hyvä saada FA:n kommentti. Toiseksi: se ei liioin mainitse mitään siitäkään, että raportissa muun muassa keskustellaan luovuustutkimuksen klassikon (raportissa taajaan esillä olevan psykologin Mihaly Csikszentmihalyin (s. 1934) opettajan) Jacob Getzelsin (1912–2001) kanssa FA:lle tärkeästä *flow*-käsitteestä; tämän jakson riitauttamatta jättäminen kieli siitä, ettei FA:lla (tai Martelalla) ole siitä valittamista, vaikka se (ja hän) kiistääkin raportojien kyvyn tarkastella psykologista tutkimusta.

Kolmanneksi ja edellisiä tärkeämmin käsillä olevan väitteen kannalta: raportti tarjoaa FA:n innovatiivisuuden arvioimisessa asiaankuuluvaa tietoutta myös muualla kuin firman mainitsemassa alaluvussa. Esimerkiksi lainausten kierrättämisen ja käyttötapojen setvintä erityisesti luvuissa III.4, III.5 ja III.6 sekä Liitteessä 1 kuuluu suoraan samaan aihepiiriin. FA:n riitauttamassa alaluvussa kuvataan sen ”pääkysymystä” selvin sanoin: ”Kuinka luovaa ja innovatiivista on itse- ja yrityskehityskirjojen käyttöviisauksien kierrättäminen?” (334) Lisäksi III pääluvun ensimmäisissä alaluvuissa suhteutetaan FA:n itse uniikiksi (”Ei ole tullut vastaan toista samanlaista firmaa”, sanoi Järvilehto 2012 *Yliopistolainen*-haastattelussa; 200) kuvaama toiminta tavalla tai toisella sitä muistuttavien yritysten suureen joukkoon, jota jo hahmotellaan laajasti etenkin II pääluvun osiossa II.3. Raportti ei kuitenkaan kiistä FA:n innovaatioluonnetta sinänsä, vaan se päinvastoin tunnustaa tämän suorin sanoin heti tapausesimerkin käsittelyn alussa: ”Mitä tahansa sanotaan FA:n itsekuvausten tai sen tuotteitten omaleimaisuudesta, itse yritys on taatusti eräänlainen innovaatio sanan schumpeteriläisessä jos muussakin mielessä.” (205) Ja uudelleen sen päätteeksi: ”[FA:n] olemassaolon voi varmasti laskea paljon puhutun innovatiivisuuden osoitukseksi.” (495) (Samaa asiaa Tuusvuori toisti myös *Kultakuumeessa* (tasan kuukausi ennen vastineiden julkaisua): ”Filosofian Akatemia on innovaatio itsessään. Se on epätodennäköinen luomus. Harva olisi uskonut, että mitään tuollaista voidaan polkaista pystyyn. Uskonkin, että jokainen filosofianakatemia on varmasti sen perustajalle Lauri Järvilehdolle ja hänen moninaisille taidoilleen suuresti velkaa. Se on hämmästyttävä saavutus. Että se saadaan ylimalkaan pystyyn ja rullaamaan. Ja että se pystyy hankkimaan itselleen sen uskottavuuden, jota se tarvitsee toiminnalleen.”)

Neljänneksi ja tärkeimmin: vastineessa mainituissa sivurajoissa ei keskitytä vain käsitteiden mahdolliseen uutuuteen. Puheena oleva jakso alkaa ajattelunhallinnasta, jota FA on virheellisesti väittänyt 2000-luvun uutuudeksi, siinä missä ajanhallinta olisi edellisvuosisadan asia. Raportti tuo esiin, että molempien juuret ulottuvat huomattavasti pidemmällekin, ja että ajattelunhallinnasta on puhuttu valmennuskonsultoinnin kentällä aktiivisesti jo ennen 21. vuosisadan alkua. Aiheen käsittelyn ei voi sanoa typistyvän kysymykseen siitä, kuka käytti ensimmäisenä termiä ”ajattelunhallinta”. Tämän jälkeen käydään läpi blogeissa, kirjoissa ja muilla foorumeilla jaettujen neuvojen, mietelauseiden ja muiden ajatusten omintakeisuutta ja konteksteja. Jälleen: tätä tarkastelua ei voi palauttaa pelkän käsitelanseeraamisen tarkkaamiseksi.

Viidenneksi: filosofisesti katsoen on myös kyseenalaista vähätellä käsitteellistä luovuutta tai antaa ymmärtää sen olevan pelkkää tyhjää uudissanatehtailua. Esimerkiksi ja erityisesti tieteenfilosofian whewellilaisessa perinteessä on ajateltu jo pian parisataa vuotta, että uusista (mutta aina olemassa oleviin käsityksiin kiinnittyneistä) havainnoista kumpuava uusi käsitystapa pystyy jäsentämään havainnot uudelleen: tässä niin käsitteiden (ja teorioiden) kuin havaintojen (ja kokemusten) dynamiikkaa hahmottelevassa mallissa yksi tieteellisen uutuuden tunnuspiirre on uusi termi. Uudiskäsite ei siis ole välttämättä pelkkä sana, vaan se voi olla merkki uusista kokemuksista tai käytännöistä, niiden uudesta käsittämisestä. Käsitteellistä luovuutta ei kannata kavennella.

Lopuksi: FA pitää ”surkukupaisena” tekstijaksoa, jossa raportti kiistää firman tai firmalaisten vahvat nimenomaan käsitelovuutta koskevat vaatimukset. Aivan samaan tapaan raportissa kiistetään alaluvussa III.12 myös Järvilehdon kuuluisimpiin luomuksiin kuuluva ’kutsumuskartta’. Ymmärrettävästikin FA valittaa asiaa, mutta se pyrkii jälleen ohjaamaan keskustelun pois virheistään ja harhaanjohtavuuksistaan.

Väite kumoutuu.

III.7

Raportin tapa käsitellä arveluttavaa siteeraamista luisuu spekulatioksi eli onko FA oikeassa väittäessään, että raportti sortuu lainausten käyttöä tarkastellessaan halpahintaiseen vihjailuun?

FA:n vastineessa siis kiitetään raporttia firman käyttämien sitaattien huomioimisesta paitsi erikoisen paneutuneella myös osuvalla ja opettavaisella tavalla. Kuten jo edellä todettiin, tätä kiitosta ei käy hukkaaminen. Se on laskettava merkittäväksi vastaantuloksi yritykseltä, joka muutoin kieltäytyy tunnustamasta raporttia arvoisekseen keskustelukumppaniksi. Näin on ennen kaikkea siksi, että firma käyttää tässä kohtaa vastinettaan erittelemätöntä me-muotoa siten myöntäen huonon lainailukäytännön sen toimintaa yleisesti vaivanneeksi viaksi. Yhtä kaikki FA väittää samaan hengenvetoon, että raportin kritiikki firman siteerauskulttuuria kohtaan ”menee monessa kohtaa epämääräisten vihjailujen puolelle”.

Sangen lievänä ja kiittelyä tasapainottavana moitteenakin tätä täytyy kommentoida. Tämä johtuu siitä, että sitaattikutyymien tarkasteluun on raportissa käytetty kieltämättä paljon tilaa. Raportti selvittää laajasti ja pikkutarkasti huomattavien filosofianakatemiaalaisten käyttämien lainausten paikkansapitävyyttä, historiaa ja käyttötapoja. Monet sekä raporttia moittineet että sitä kehuneet tarkkailijat ovat tulkinneet tämän selvittelyn tai sen tulosten merkityksen ensisijaisesti mahdollisuudeksi antaa enemmän tai vähemmän koulumestariomaisia huomautuksia huolimattomuuksiin sortuneille henkilöille. Raportti antaa kiistatta muistutusten kaltaista palautetta heikosta sitaattityöskentelystä, mutta selvityksen tärkein merkitys on muualla. Vaikka kartoitus on suhteellisen laaja ja raportin tästä aiheesta tarjoama evidenssi vahva, lisäselvityksetkin olisivat paikallaan.

Sitaattikartoituksessa piirtyy esiin kansainvälinen *self-helpin*, yksilö- ja yrityskehittämisen sekä koutsauksen ja tsemppauksen kenttä. Sillä liikkuu monenkirjavia väkeä valmennuskonsulteista tutkijoihin. Sen toimintakulttuuriin kuuluu kierrättää kirjoissa, esitelmissä, haastatteluissa ja muualla samoja erinäisten – tieteiden, taiteiden, uskonnon, politiikan tai muiden sfäärien – suuruuksien nimissä esiteltyjä sitaatteja vahvistamassa milloin mitään väitettä tai sanomaa. Suosituinten mutta myös harvinaisempien lentävien lainausten käytössä tavataan huomattava määrä virheellisyyksiä: lainaus voi olla väärässä muodossa tai väärälle henkilölle kirjattu. Mutta vaikka sitaatti todella löytyisi annetussa muodossa alkuperäisestä lähteestä, tämä ei tee siitä ongelmatonta esimerkiksi tai erityisesti tieteellisyytsvaateiden, vaikuttamiseen pyrkimisen, saatikka toiminnan omintakeisuuden ja innovatiivisuuden näkökulmista. Virheellisillä lainauksilla tai väärillä sanojilla ratsastamisen arveluttavuutta ei tarvinne erikseen todistella. Edelleen: sinänsä korrektien mutta kontekstistaan irrotettujen lainausten tehoaalinta tai erilaisten tarinoiden ponnekas kierrättäminen tietyllä kentällä ei sekään kerro hyvää toiminnan kekseliäisyydestä, neuvokkuudesta tai kyvystä uusia, parantaa tai kehittää jotakin toimintaa tai yhteisöä. On silti paikallaan sanoa muutama sana muista ongelmista.

Yhteiskunnallisen vaikuttamistoiminnan osana sitaatit eivät ole mitään viattomia tai harmittomia puheen mausteita tai kirjoituksen koristeita. Varsinkin laajasti ja toistuvasti käytettyinä ne kadottavat tällaisen mahdollisen luonteensa. Ne osallistuvat auktoriteetilla lobbaamiseen. Kun samat lainaukset kertautuvat samanhenkisissä, samanlaisia neuvoja samanlaisiin tai ainakin pitkälti samankaltaisiin päämääriin pääsemiseksi antavissa kirjoissa tai puheissa, ei selvästikään toimita neutraalilla maaperällä. Rusinat on irrotettu pullasta tiettyjä tarkoituksia varten. Erityisen selvää tämä on virheellisten lainauksien kohdalla, mutta myös aivan korrektien lainausten laaja kierrättäminen samalla kentällä osoittaa siitä, että tarjonta on pitkälle valikoitunutta. Toisin sanoen sitaattikulttuuri ei ole yhteydetöntä, vaan se suuntautuu vahvistamaan tiettyä sanomaa. Tästä kielii myös se, että oikeidenkaan sitaattien alkuperäistä kontekstia ei tuoda esiin. Tällainen on omiaan johtamaan lainauksien anakronistiseen käyttöön, mutta voi johtaa välillä muutenkin hullunkurisiin tuloksiin (kuten raportissa todetaan ja toistetaan tässäkin katsauksessa jäljempänä (VI.3) Martelan ja Senecan yhteydessä).

Lainauksien ottaminen mukaan argumentteihin ei tietenkään ole sinänsä epäoikeutettua. Mutta silloin, kun sitaatteja vain vilautetaan ilman kunnollista erittelyä, taustaa tai tulkintaa, niitä käytetään auktoriteettiin vetoamisen merkityksessä. Kuten sanottu, yksittäisiä sitaatteja voidaan toisinaan hyödyntää mottona tai

kaunokirjallisina tehokeinona, mutta toistuva viljely ei mahdu näihin rajoihin. Tätä aihepiiriä käsitellään laajasti raportissa, ja se otetaan myös esiin tekijöiden ensipalautekatsauksessa (moitteen n:o 8 kohdalla).

Lisäksi ja aivan erityisesti: raportissa ei spekuloida sitaattien mahdollista valinta- ja käyttöönottohistoriaa. Siinä kerrotaan niiden tosiasiallinen esiintyvyys. Raportti tiedostaa ja tuo esiin sen, ettei yhtä varmaa lähdettä voida kuin harvoin ehdottaa todennäköiseksi tuon tai tämän lainauksen ammennuspaikaksi. Se tyytyy esittelemään aina käsittelemänsä sitaatin kohdalla sen aiempaa hyödyntämishistoriaa. Kun samankaltaisia tapauksia on riittävän monta, voidaan puhua suoranaisesta siteeraamiskulttuurista, jaetusta käytännöstä. FA myöntää ilahduttavasti ”käyttämämme sitaattien” eli firmalaisten vaalimien lainausten kritiikin osuvaksi ja opettavaiseksi.

Otetaan vielä tarkasteluun FA:n vastineessaan tarjoama ainoa esimerkki sen mielestä kyseenalaisesta siteeraamisteeman työstämisestä raportissa. Firma kehystää sen olevan edellä esitellyn yhtymävirhepäätelmän (FA:n sanoin *guilty by association* -virhepäätelmän) ”kaikkein tyypillisin” muoto. Vaikka FA siis tunnustaa toisaalla vastineessaan raportin esittämän kritiikin siteerauskulttuuristaan osuvaksi ja opettavaiseksi, se on tässä jo kuvaamassa koko kritiikkiä virhepäätelmämuotona. Firman kuvauksen mukaan raportti menettelee näin:

”[Otetaan] jokin FA:n yhteisön jäsenen julkaisu, jossa on käytetty jotakin lentävää lausetta. Sitten luetellaan pitkä rivi muita kirjoja, jotka ovat käyttäneet samaa lentävää lausetta. Ja tämän pohjalta sitten vihjataan, että sitaatit ’viittaavat tiettyyn suuntaan’ (s. 495). He esimerkiksi poimivat Lauri Järvilehdon käyttämän Einstein-sitaatin ’Mielikuvitus on tietoa tärkeämpää. Tieto on rajallista, kun taas mielikuvitus sisältää koko maailman.’ He toteavat ensin, että lähde on aivan oikea ja ’siinä todella esiintyvät Järvilehdon lainaamat lauseet.’ (s. 567.) Voisi siis kuvitella, että kaikki on kunnossa. Raportin kirjoittajat haluavat kuitenkin kertoa, että samaa sitaattia ovat lainanneet menestysoppaissaan Anthony Robbins, Patricia Elliott, Rosiland Miller ja James Ray. Samalla he jättävät kertomatta, että samaa sitaattia lainaavat muun muassa professori Daniel Willingham kirjassaan *Why don't students like school?*, tohtori Ian Kennedy kumppaneineen kirjassaan *Education Skills for 21st century teachers* ja moni muu. Itse asiassa, Google Books löytää 7060 kirjaa, jotka siteeraavat tätä Einsteinin kuuluisaa mietettä. On siis varsin tarkoitushakuista poimia näistä tuhansista kirjoista vain muutama ja tehdä johtopäätöksiä niiden perusteella.”

Ensinnäkin on merkille pantavaa yrittää puolustella Järvilehdon läpeensä ongelmallista tapaa käyttää Einsteinia. Yhtäkään raportissa katteettomiksi esitetyistä lukuisista järvilehtolaisista fyysikkosuuruushyödyntämisistä ei ole FA:n taholta edes yritetty riitauttaa, ei ennen eikä nyt. Firman vastineessakaan ei siis sanota mitään siitä, että raportin rekonstruktio Järvilehdon monituisista Einstein-väärinkäytöistä olisi edes joltakin kohdaltaan tai kulmaltaan virheellinen. Mainitsematta mitään tästä perustajansa, pitkäaikaisen toimitusjohtajansa ja nykyisen hallituslaisensa *track recordista* – häkellyttävästä luvusta suomalaisen tiedevaateilla vaikuttamisen historiaan – FA nostaa lainatussa kohdassa esiin suomalaisen soveltajan esittämistä ja raportissa mainituista lainauksista maineikkaalta saksalaiselta tieteentekijältä sen ainoan korrektein ja vaatii sille kunnianpalautusta.

Toisekseen FA kuvaa tilanteen monella lailla virheellisesti. Jääköön sivuhuomautukseksi se, ettei firma vaivaudu edes suhteuttamaan Google Booksin sitaattimäärätietoa Järvilehdon teoksen ilmestymisvuoteen. Mutta vakavammin vastine vääristää raportissa viitseliäästi rakennetun kritiikin. Sitaatteihin – korrekteihin ja epäkorrekteihin – kiinnitetään raportissa erityistä huomiota, i) koska FA on kenenkään mitään vastaan sanomatta markkinoinut ”koko toimintansa” kumpuavan ”huippututkimuksesta”, ii) koska etenkin Järvilehto on julkisissa lausunnoissaan ottanut etäisyyttä katteettomia tiedevaateita esittävästä konsulteista ja iii) koska Järvilehto korostaa raporttihaastattelussaan firmansa varaavan tutkimuksen lisäksi ”oppineisuuteen” ja ”lukeneisuuteen”. Firman näkyvien edustajien tapa käyttää lainauksia kielii aivan muusta. Sisennytyssä lainauksessa FA pyrkii esittämään, että Järvilehdon poikkeuksellisesti korrektein Einstein-sitaatin tapaan myös firmalaisilta jäljitetyt epäkorrektit sitaatit on raportissa käsitelty ”tyypillisesti” yhtymävirhepäätelmän merkeissä. Jää epäselväksi, miten toisaalla vastineessa myönnetty raportissa esitetyn kritiikin osuvuus ja opiksi ottaminen suhteutuvat tähän niiden kanssa ristiriitaiseen väitteeseen.

Ironisen lisänsä vastineeseen tuovat siinä toistuvat viittaukset Google-hakupalveluun. Järvilehto ja hänen FA:nsa murtautuivat vuosikymmenen alussa julkisuuteen nimenomaan uusien ICT-mahdollisuuksien entistä tehokkaamman hyödyntämisen airuina. Järvilehdon esikoisteoksesta *Tee itsestäsi mestariajattelija* (2012) alkaen hän on esiintynyt laajassa ja erittäin suopeassa julkisuudessa ajattelunhallinnan eksperttinä, joka panee viralta tai saattaa häpeään pahasti vanhentuneen koulun, sen yhtä pahasti pölyttyneet pedagogiteoreetikot ja kaavoihin kangistuneet käytännön kasvattajat sekä opettaa koko kansakuntaa ja erityisesti sen johtajia hankkimaan tiedon valtamerestä tarvittavat täsmäinfot menestyksellistä toimintaa varten. Tässä onnistuneessa hypetyksessä jäi kokonaan huomaamatta, että Järvilehto ei osannut käyttää kehittyneen teknologian mahdollisuuksia lähdekritiikin tehostamiseen. Hän päinvastoin maksimoi – perinteisen tiedonhankinnan vielä mahdollistamattomat ja perinteisen kriittisyyden kurissa pitämät – tavat sekoittaa tiedot. Hirtehisesti tällaista sotkua ei olisi edes voinut tuottaa ennen ICT-kumousta, aikana, jolloin lainaukset olisi etsitty hakuteoksista.

Väite sitaattikulttuurikartoituksen riistäytymisestä hämäräksi vihjaamiseksi ja kyseenalaiseksi assosioinniksi kumoutuu.

IV Filosofian Akatemian vastineen erityiset väitteet

IV.1

Raporttijat ovat jo loiventaneet FA-kritiikkiään julkaisemassaan ensipalautekatsauksessa.

FA:n vastineessa väitetään raportin tekijöiden ”omassa vastineessaan” tinkineen ”kärjekkäimmistä syytöksistään”. Todettakoon, että raporttijat eivät ole laatineet mitään ”vastinetta”, jonka FA sen sijaan esittää tällaiseen puolustuskeinoon oikeutettuna. Tekijät kirjoittivat heinäkuun alussa raportin saamiin ensimmäisiin ei-julkisiin moitteisiin keskittyvän puheenvuoron, joka on jo edellä mainittu ja linkitetty.

FA esittää lisäksi kaksi väärää osaväitettä. Ensinnäkään raportti ei esitä ”syytöksiä”. Se on kriittinen raportti, jota ei ole aihetta lähestyä syytekirjelmänä.

Toisekseen raporttijat eivät ole lieventäneet kritiikkiään. Ensipalautekatsauksessa oiotaan raportista (osin julkisestikin) liikkuneita väärinkäsityksiä ja toistetaan osa raportin kriittisistä huomioista.

Väite kumoutuu.

IV.2

Raportti sotkee selostuksensa Baumeisterin käsitteestä ja tutkimuksista tavalla, joka paljastaa sen sekä epäpäteväksi että epäluotettavaksi todistelevaan FA:n toiminnan moitittavuutta.

Varsin suuri osa FA:n vastineesta kuuluu tapaus Baumeisterin parissa. Se on osa vastineen pyrkimystä osoittaa, että raportti (joka suo vajaan sivun tuolle tapaukselle) ei kykene pätevästi ja luotettavasti kertomaan psykologisen tutkimuksen ja teoretisoinnin hyödyntämisestä soveltavassa toiminnassa. Lisäksi vastine näkee tässä esimerkin edellä käsitellystä kirsikanpoiminnasta. Tämä on olennainen osa FA:n argumenttia: jos raportti ei itse pysty nousemaan edes lähelle sitä virheettömyyden ja asiallisuuden tasoa, jonka väitetystä saavuttamattomuudesta se arvostelee firmaa, sen kritiikkiä ei tarvitse ottaa vaarin tai vakavasti.

Väitteessä on periaatteellista lupausta. Raportti ei tosin vaadi FA:lta täydellistä virheettömyyttä, vaan se tarkastelee ankaria tieteellisyysväitteitä esittävän firman tosiasiallista julkista vaikuttamistyötä yhteiskunnallisen keskustelun kriittisyys pääasianaan. Eivätkä raportissa mahdollisesti tehdyt virheet tee FA:n virheitä tekemättömiksi. Yhtä kaikki raportin asiallisuutta on järkevää mitailla sen kyvystä kertoa esimerkiksi positiivisen psykologian nousevasta trendistä. Mutta pitääkö FA:n väite kutinsa?

FA:n mukaan raportissa tarjotaan ”asiantuntematon” esitys psykologi Roy Baumeisterin (s. 1953) ’egoehtymästä’ (*ego depletion*). Baumeisterin käsitettä ja tutkimuksia kritisoidaan vastineen mukaan tavalla, joka ”osoittaa vakavaa piittaamattomuutta” tarpeesta syventyä käsitteellistettyjen ilmiöiden kokemuseräiseen tutkimiseen. Vauhtiin päästyään FA yleistää: positiivisen psykologian kritiikki raportissa todistaa, että raporttijoilla ei ole kompetenssia ”arvioida tai edes ymmärtää psykologista tutkimusta”.

Isojen sanojensa tueksi FA tarkentaa analyysiaan avuliaasti useilla lauseilla. Se väittää, että teosana ”väittää” on kategorisesti yhteensopimaton tutkimustuloksista kertomiseen; se väittää yhtä käsittämättömästi, että tieteenfilosofian peruskurssille kuuluva ajatus empiirisen tutkimuksen kyvystä tai kyvyttömyydestä korroboroida hypoteeseja olisi raportioijille vieras; se väittää raportissa viitattavan ”yhteen ainoaan” Baumeister-kriittiseen tutkimukseen, vaikka viitataan sekä laajaan meta-analyysiin että tulossa olevaan uuteen artikkeliin; se väittää raportin vaikenevan egoehtymän tueksi kasautuneesta tutkimuskirjallisuudesta, vaikka koko Baumeister-ekskursio käsittelee tätä kasautumista tuhansine viittauksineen ja satoine sovelluksineen; se väittää, että Baumeisterin oma puolustuspuhe jätetään pois keskityttäessä pelkästään kriitikoiden kantojen kanavoimiseen, vaikka Baumeisterin oma vastaus egoehtymäkohuun nimenomaan mainitaan; ja se väittää, että raportissa oli pitänyt viitata Baumeisterin & Vohsin itsepuolustusartikkeliin *Advances in Experimental Social Psychology* volyymissä 54, vaikka se ilmestyi heinäkuussa raportin ilmestymisen jälkeen (sen abstrakti, jossa vahvistetaan teorian tarkistustarve, julkaistiin kyllä vapaasti netissä toukokuussa, mutta vaatimus kirjastoihin ajoissa ehtimättömän maksullisen journalin käytöstä raportin julkaisemisen kynnyksellä on silti kohtuuton).

Mutta vastine lyö ohi myös näitä yksityiskohtia tärkeämmässä yleisemmässä asiassa. FA:lta jää huomaamatta, että niin Baumeisterin kuin yleensä positiivisen psykologian kritiikkiä esittelevässä (kuten sanottu: pikemminkin esittelevässä kuin harjoittavassa) osuudessa raportti ei arvioi psykologista tutkimusta. Konteksti on muu. Alaluku esittelee (niin positiivisesta kuin ylimalkaan) psykologiasta käytyä kriittistä ns. reproducibiliteetti- eli toistettavuuskeskustelua, joka loistaa poissaolollaan positiivisen psykologian innokkaiden soveltajien puheissa. Raportin tekijät eivät itse ota kantaa kriittisten väitteiden osuvuuteen. Välittömästi 617-sivuisesta teoksesta vajaan sivun vievän Baumeister-katsauksen jälkeen lukijalle kerrotaan myös suoraan, että ”[r]aportin asiana ei ole ottaa kantaa psykologian laajaan yleiseen toistettavuuskohuun eikä egoehtymääkään koskevaan uusittavuuskiistaan” (166). Toisin sanoen luvussa esitellään kiistoja, mutta niiden ratkaiseminen jätetään suosiolla tutkijoiden tehtäväksi. Sen sijaan raportti korostaa niin reproducibiliteetikohun kuin positiivisen psykologian kritiikin esittelyissään näiden tapausten yleistä opetusta: psykologisten tutkimusten käytössä erilaisia näkemyksiä pönkittämään tulisi olla erityisen varovaisia, eikä siivota pois epävarmuuksia ja kiistanalaisuuksia. (166) Tämä auttaisi vaalimaan myös yhteiskunnallisen keskustelun kriittisyyttä.

Väite kumoutuu.

IV.3

Raportti puhuu perättömiä Decin & Ryanin *relatedness*-perustarpeesta.

FA:n vastineen mukaan raportin esitys psykologikaksikko Decista & Ryanista (joista ks. lisää Martelan vastineen käsittelyn yhteydessä) liittämässä mielekkyyttä yhteen kolmesta tunnustamastaan perustarpeesta (joista ks. lisää Martelan vastineen käsittelyn yhteydessä) on ”täysin virheellinen”. Firman mukaan *relatedness* ja merkityksellisyys eivät deciryanielaisittain koplaudu. FA esitelmöi, että tämän yhdysvaltalaisen konkarityöparin (yhdessä Weinsteinin kanssa) laatima ja raportin mainitsematta jättävä artikkeli vuodelta 2012 osoittaa tämän liittämättömyyden. Vastineessa kehystetään tämä väitetty virhe viemällä sekä sen edelle (”Kun tutustuu psykologisiin tutkimuksiin populaarin bisneskirjallisuuden eikä alkuperäislähteiden kautta”) että sen perään (”Tämän kytkennän [siis *relatedness*in kytkemisen mielekkyyteen] tekee Dan Pink populaarissa bisneskirjassaan *Drive*, jota raportin tekijät käsittelevät. Vaikuttaa siis vahvasti siltä, että raportin kirjoittajat ovat saaneet väärät tietonsa häneltä.”) spekulatiota raportioijien käyttämistä lähteistä.

Tämä väite antaa aiheen useisiin huomautuksiin. Ensinnäkin – kuten Martelan vastineestakin mutta tietysti myös hänen yhtä hyvin akateemisesta kuin populaaristakin toiminnastaan käy ilmi – aihepiiri on Martelan ilmeisintä kotikenttää. On tuskin kuviteltavissakaan, että FA:n hallituksen puheenjohtaja ei olisi osallistunut tämän väitteen muotoiluun, vaikka muut Decin & Ryanin työt koskevat huomautukset sisältyvätkin vain hänen omaan vastineeseensa. Oli tai ei, väitettä ei voi sivuuttaa muiden filosofianakatemiaalaisten varmastikin Martelaan verrattuna huomattavasti huonomman Deci & Ryan -asiantuntemuksen hedelmänä. Järvilehdon *Monenkirjavia kuvitelmia* (2014) esimerkiksi toteaa, että deciryanylaisista ”teoriaa on myös menestyksekkäästi popularisoitu esimerkiksi [Järvilehdon tiuhaan kehumien ja raportissa kritisoitujen] Daniel Pinkin ja Roman Krznaricin toimesta, jotka molemmat laajentavat ihmissuhteet sisältämään myös toisten palvelemisesta seuraavan merkityksellisyyden”.

Toiseksi: tässä väitteessään FA paljastaa jopa kirsikanpoiminnan yleisväitettäkin avoimemmin strategiansa saattaa raportti epäluotettavuuden ja epäpätevyyden varjon alaisuuteen. Koska firma mieli tulkita raportin esittämän kritiikin sen vaalimasta sitaattikulttuurista pitkälti aiheettomaksi spekulatioksi käytetyistä lähteistä, se arvuuttelee raporttien tosiasiallisia lukemisia ja tiedonhankintatapoja. Kuten edellä jo esitettiin, spekulatiotulkinta on väärä. Raportti pystyy osoittamaan vakuuttavasti, että useat eturivin filosofianakatemiaalaisten käyttämät lentävät lauseet ovat virheellisiä ja virhemuodoissaan tavattavissa useista sekundaari- tai tertiaarilähteistä, siinä missä FA vastineessaan vain uumoilee raportin muka kertomatta jääviä lähteitä. Esimerkiksi tässä se jättää mainitsematta, että raportissa luetaan useita Decin & Ryanin alkutekstejä – vieläpä tavalla, joka ei ole saanut sen enempää firmaa kuin sen hallituksen puheenjohtajaakaan esittämään vastalauseita. Jälleen pelkän vastineen (tai pelkät vastineet) lukeva lukija jäisi harhakäsitykseen raportin tosiasiallisesta sisällöstä.

Kolmanneksi: väite on jäänyt loogisesti mahdottomaan asuun. Väittämä siitä, että kirjoittajan X yksi kirjoitus K1, jossa X ei yhdistä asioita Y ja Z, ei luonnollisestikaan todista, että kirjoittaja X ei yhdistäisi asioita Y ja Z kirjoituksissaan K2–Kn, vaan niistä kaikista – tai ainakin uusimmista ja erikseen perustellusti tärkeimmistä – pitää todistaa erikseen Y ja Z -yhdistämisen tapahtumatta jääminen, jos mieli osoittaa yhdistämättömyyden.

Neljänneksi: toisin kuin FA kivenkovaan väittää, Deci & Ryan liittävät *relatednessiin* merkityksellisyyden. Näin he tekevät esimerkiksi arvovaltaisessa katsauksessaan kuuluisaan SDT-esitykseensä (josta ks. lisää Martelan vastineen käsittelyn yhteydessä) antologiassa *The Oxford Handbook of Human Motivation* (2012).

Väite kumoutuu.

IV.4

Raportti väittää Dozin *agilitén* olevan (tunnustamatonta) velkaa erälle vuodelta 1913 peräisin olevalle *agility*-käsitteelle.

FA:n vastine väittää raportin moittivan johtamisteoreetikko Yves Dozia puutteellisesta lähdekritiikistä. Perusteena raportissa muka olisi, että ranskalainen jättää mainitsematta *Business*-lehdessä 1913 esiintyneen viittauksen *agiliteettiin*.

Suomalaisten elämään Sitra-yhteyksiensä vuoksi vahvasti vaikuttanut ja vaikuttava prof. Doz on todella tehnyt *agilité/agility*-käsitteestä tavaramerkkinsä. Hänen ansiostaan suomalainen elinkeinoelämän ja poliittisen päätöksenteon eliitti – ja joukon jatkona FA – toistelee avainhokemanaan tarvetta organisatoris-taktiseen ”ketteryyteen” vaihtuvissa markkinatilanteissa luovittaessa. Tätä aihelmaa selostetaan raportissa useiden sivujen verran, minkä FA jättää mainitsematta. Se tuo mieluummin esiin vain yhden osan ”ketteryyden” käsitteen moniosaisesta historiallis-analyttisestä rekonstruktiosta, väittää sen olevan Doziin kohdistuva ”syytös” ja pitää sitä ”kuvaavana esimerkkinä” yhtymävirhepäätelmästä tai sen syyllisyysvariantista *guilt by association*. Näin väite on paremminkin hyvä havainnollistus FA:n tavasta kadottaa toistuvasti niin konteksti kuin merkityskin.

Toisin kuin FA väittää, raportti ei vaadi *Businessin* vuoden 1913 vuosikerralle mitään noteeraamistarvetta Dozin kirjoituksissa. Kun raportti kokoa *agilityn* käsittehistoriaa, se viittaa heti ensimmäisenä Harvard Graduate Schoolin professorin Harry Levinsonin *Executiveen* (1968/1981), minkä jälkeen esitellään

käsitteen käyttöä eri yhteyksissä. Noin kahden sivun mittainen historiallinen katsaus ei tietenkään ole kattava – mutta sentään paljon pidempi kuin FA antaa ymmärtää mainitessaan siitä vain yhden osan. Raportti kritisoi Dozia siitä, ettei hän tarjoa käsitteelleen lainkaan historiallisia viitteitä. Se ei tietenkään esitä absurdia arvostelua siitä, että tietty kirjoitus vuodelta 1913 jää ranskalaiselta mainitsematta. (100–103)

Väite kumoutuu.

IV.5

Raportti esittää ”akatemia”-sanon käyttöä esitellessään sen variaatioiden olevan järkiään arveluttavia.

FA:n vastine tulkitsee niin ikään *guilt by association*in muunnelmaksi raportissa ”akatemia”-termin hyödyntämistä käsittelevän osuuden. Se katsoo, että kaikki tämän nimityksen omaksuneet tahot leimattaisiin raportissa kyseenalaisiksi. Teoksessa *Ajatuspajoista innovaatiokumppanuuksiin* mahdolliset moraaliset johtopäätökset on kuitenkin jätetty lukijan huoleksi. Raportitajat yksinkertaisesti kertovat tämän oppineisuutta ja arvokkuutta henkivän oppisanan käytöstä erilaisissa yhteyksissä. FA jopa liittää tähän epäilyynsä mielikuvituksellisen lisävaihteen: sen mukaan raportti vierittää FA:n harteille vastuun kaikkien yhtiöiden tai muiden sitä nimessään käyttävien toimijoiden sanomisista, koska raportissa mainitaan ”tietoyhteiskunta-akatemia”-nimisessä valmennustilaisuudessa pidetty puheenvuoro, jossa ihmeteltiin sääntelyn jälkeensä jääneisyyttä (s. 236). Vastineessa ei kerrota tämän kuvitelman perusteita eivätkä raportin kirjoittajat itse osaa sellaisia keksiä.

Väite kumoutuu.

IV.6

Raportti yhdistää Virolaisen veljekset Järvilehtoon saman kustantajan nojalla.

FA:n vastineessa raportin väitetään assosioivan Järvilehdon ja rajatiedon edistäjinä tunnetut Ilkka ja Harri Virolaisen vetoamalla filosofianakatemiaalisen ja paranormaaliveljesten kirjojen ilmestymiseen saman kirjatalon ohjelmassa. Tämäkin siis on firman mukaan syyllisyyden langettamista yhtymävirhepäätelmän luvattomin keinoin. Ja sitä se olisikin, jos vastineen kuvaus raportista pitäisi paikkansa.

Asianomaisessa kontekstissa kritisoidaan kustantamo Tammea. Puheena olevista talon kirjailijoista raportti mainitsee varmuuden vuoksi – ja *association fallacy*n vasiten pois häätistäen – seuraavaa: ”FA tai sen ryhmä ei yhteisistä piirteistään huolimatta rinnastu eläväksi muuttuneesta vuoresta ja ruumiista irtautuneista hengistä puhuvaan paranormikaksikkoon [eli siis veljeksiin Virolainen]”.

Viittaus työhyvinvoinnin edistäjinä, organisaatiokehittäjinä, yksilövalmentajina ja muutokonsultteina toimiviin Virolaisten veljeksiin ja lyhyt katsaus heidän edesottamuksiinsa perustellaan näin: ”Virolaisiin on viitattu vain argumentin vuoksi. Järvilehdon perustaman firman ja firmalaisten [raportissa kuvattu] tapa pyrkiä erottautumaan hörhöilystä ja hömpästä on ollut puolivillainen [niin kuin on ollut Virolaisten tapa pyrkiä legitimoimaan paranormaalia koskevat työnsä]. Tosiasiassa filosofianakatemiaalaisista näkyvimmit julkisuuden toimijat ovat harjoittaneet kevyttä terapointia, motivointia ja inspiointia suorastaan paradigmaattiseen ääripopulariin itse- ja yrityskehittämisen malliin.” (287–289) Erikseen huomautetaan siitä, että Järvilehto on haastattelussa todennut pyrkineensä kollegoineen varmistamaan, että he eivät ”tee himasia” eli menetä akateemista uskottavuuttaan. (284) Virolaisten tapaus on esimerkki siitä, että muodolliset akateemiset pätevyudet ja saavutukset eivät estä edes laitimmaisen näennäistiedon levittämistä. Kuten sanottu Järvilehdon perustamaa firmaa ei raportissa kritisoida tällaisen tarjoamisesta vaan huonosti ajatellusta tavasta erottautua siitä.

Ennen kaikkea raportti selvittelee julkisen järjenkäytön ohentumista siinä määrin epäkriittiseksi, että olennaisia eroavuuksia ja yhtymäkohtia ei enää osata tai haluta nähdä. Lukija voi myös ilman yhtymävirhepäätelmän peikkoa käydä tarkastelemassa Virolaisten *Huippuhyvinvointi*-sivustoa ja vertailla sivuston sekä konsulttien omakuvausten retoriikkaa muiden konsulttien retorisiin kuvioihin:

<http://huippuhyvinvointi.fi/henkilosto/>

Väite FA:n luvattomasti syyllistävästä assosioimisesta Virolaisten yliluonnollisuushapatukseen (yhteisen kustantajan tai minkään muunkaan perusteella) kumoutuu.

IV.7

Raportti vaikenee filosofianakatemiaalaisten väärentämättömistä käsitekeksinnöistä.

FA:n vastineessa väitetään raportin ohittavan kaikki firman todelliset käsiteelliset luomukset. Vastineen mukaan käsiteuutuudet on kätkeyty, koska tietyillä raportin sivuilla – alaluvun III.5 lähes kokonaan kattavalla välillä 331–360 – ei niitä mainita. Firman mielestä olisi pitänyt mainita aitoina käsitekeksintöinä ainakin 'valonööri', 'hoivayhteys' ja 'suhdelo'. FA:n sanoin ne ovat "kolme käsitettä, joita esimerkiksi Google ei lainkaan löytänyt, ennen kuin Frank Martela lanseerasi ne". Vastine jatkuu kirsikanpoimintaväitettä soveltaen: "Raportille tyypillinen tapa sivuuttaa kaikki ne tekstit, jotka eivät tue kirjoittajien johtopäätöksiä, tulee jälleen esiin, kun näihin käsitteisiin ei tässä kohden lainkaan viitata – varsinkin kun toisaalla kirjoittajat itsekin ristivät valonöörit-termin 'kirjalliseksi uudiskäsitteeksi' (s. 369)".

Väite on osa yleisväitettä filosofianakatemiaalaisen innovatiivisuuden jäämisestä raportissa mahdottoman kapealle käsittelylle. Tämä yleinen väite kumottiin jo edellä. Pitääkö erityinen väite paikkansa?

Ensinnäkin väite aitojen käsiteellistysten sivuuttamisesta sisältää tärkeän tunnustuksen. Firma tulee niin väittäessään myöntäneeksi, että raportti onnistuu osoittamaan joukon epäaitoja käsiteloihdintoja tai vääriä vaateita käsiteellisestä luomistyöstä. Tämä vahvistaa ilahduttavasti FA:n suoraa myöntämistä siitä, että osuvasti osoitetuista sitaattikuluttuurin ongelmista otetaan opiksi.

Toiseksi: osaväite firman aitoperäisistä tarjoamiensa käsitteiden jäämisestä kokonaan maininnatta sivuilla 331–360 on väärä. Raportissa 'valonööri' mainitaan myös tässä osiossa (333). Sen aitoutta tai alkuperäisyyttä ei liioin kiistetä: esitetään vain sen muistuttavan Lightneer-firman toimitusjohtajana nykyään toimivan Järvilehdon taajaan kehuman David Allenin firmaa nimeltä Actioneer. Käsitettä 'suhdelo' ei käsitellä mainitussa tekstijaksossa, mutta se esiintyy raportissa kyllä moneen kertaan – eikä sen alkuperää riitauteta. Hieman ennen puheena olevan alaluvun alkua todetaan Martelan esitelleen "uudiskäsitteen 'suhdelo'" (290). Kumpaankaan näistä käsitteistä ei raportissa kohdisteta sellaista kritiikkiä originaalisuuden puutteesta, joka sopii hyvin moniin muihin filosofianakatemiaalaisten näkyvästi käyttämiin käsitteisiin.

Kolmanneksi: käsitettä 'hoivayhteys' on kommentoitava erikseen. Se ei todella esiinny raportissa lainkaan. Martelan väitöskirja, jossa se esitellään, mainitaan kyllä tekstissä. Mutta koska raportti ei käsittele filosofianakatemiaalaisten akateemisia töitä, tämä rajataan pois tarkastelusta. Vaikka Martela ei ole käyttänyt käsitettä 'hoivayhteys' kovin paljon julkisessa toiminnassaan, ainakaan nimenomaan FA:an liittyvällä tavalla, se olisi kyllä hyvin voinut tulla mainituksi raportissa esimerkiksi siksi, että hän esitelmöi siitä "Filosofian Akatemian tutkijaseminaarissa" toukokuussa 2012. Raportoijat toteavat täten, että käsite vaikuttaa hyvinkin kiintoisalta ja käyttökelpoiselta. Se tuskin kuitenkaan on hyvä esimerkki käsiteellisestä innovatiivisuudesta. FA:n väitteen vastaisesti psykohistorioitsija Juha Siltala (s. 1957) käytti sitä jo teoksessaan *Suomalainen ahdistus* (1992). Yleiskielisen termin vähintäänkin potentiaalisesta levinneisyydestä kertoo myös keskustelupalstakäyttö, josta on syytä mainita, koska vastine vetoaa käsitteen kykyyn vastustaa jopa hakukoneiden voimaa: nimimerkki Hertta viittasi toukokuussa 2003 *Suomi24.fi*-palvelun keskusteluketjussa "Kertausta" äidin ja lapsen väliseen "tunne- ja hoivayhteyteen". Mutta mitä käsitteen lanseeraamisesta sitten pitäisi sanoa, jos siitä pitää jotain sanoa?

Martelan väitöskirja on englanninkielinen. Käsite esiintyy siinä sanaparina *caring connection* (otsikosta alkaen monikossa *Caring Connections*). Tässä kansainvälisessä muodossa se esiintyy kyllä englanninkielisessä hoitotieteen ja hoiva-alan kirjallisuudessa jo ennen Martelan väitöstä. Sen erilaisia käyttötapoja eritteli Wilder *International Journal for Human Learning*issä 1992 ilmestyneessä artikkelissaan "The Caring Connection in Nursing". Tähän viittaavassa teoksessa, professorikaksikko Hitchcockin & Thomasin yhdessä sairaanhoidonopettaja Schubertin kanssa laatiman *Community Health Nursing*in (1999) toisessa painoksessa 2002, todetaan muun muassa, että tällaisessa yhteydessä korostuvat hyvät viestintätaidot (toisen puoleen kääntyminen, läsnäolo, voimaannuttaminen ja kuunteleminen) ja tarkoituksellisuus tai huomioisuus (hoitajan valinta tai päätös osallistua hoitaja–hoidettava-suhteeseen, yhteinen läsnäolo, syvälinen suhde ja transsendenssi). Tällainen yhteys mahdollistaa Hitchcockin, Schubertin & Thomasin

mukaan sopusoinnun, edistää yhtenäisyyttä ja auttaa parantumisprosessia. Martela puolestaan kertoo käsitteestään näin:

Focusing on caring connections in particular, I argue that they are composed of six elements that both participants need to display: mutual validation of the distinct worth of the other, being present in the now-moment, opening up towards the other, establishing a shared space, heightened flow of affectivity, and acts of caregiving and displays of gratitude. The connection between the participants is deep and operates to a significant degree through channels related to non-verbal attunement and sensitivities. [...] Finally, caring connection is the situation in which both participants are open to each other and allow the momentary connection between them to grow deeper. The process that leads to this is reciprocal, it takes place when both participants feed positive engagement with the other in their interaction and thus increases the possibility of a similar response from the other.”

(Martela, *Caring Connections. Compassionate Mutuality in the Organizational Life of a Nursing Home*. Väit. Aalto-yliopisto, Espoo 2012, Abstract & 157.)

Raportioijilla ei ole aihetta kiistää Martelan jonkinasteista omaperäisyyttä tai luovuutta käsitteen 'hoivayhteys' käytössä. Väitöskirjassaan hän viittaa ”käsillä olevaan käsitteellistykseen” (54), ”minun käsitteellistykseeni” (62) ja sen kykyyn sekä uudistaa hoivan ymmärtämistä (67) että laajentaa erityisesti sen organisaatioyhteyksistä mieltämistä (267–268). Lisäksi hän puhuu työnsä ehdottamista ”uusista käsitteistä” (145), ”idean esittelystä” (266) ja puolustaa ”kontribuutioni omaperäisyyttä” (270) *caring connections*in käsitteellistykseensä viitaten. Arvioidessaan maltillisesti ja asiallisesti oman käsitteensä uutuutta (erit. 266–276) Martela myöntää sen yhteydet moniin aiempiin käsitteellistykseen ja teoretisointeihin jostain syystä kuitenkin itse *caring connection*in aiempia käyttöjä mainitsematta. Raportioijilla ei liioin ole syytä epäillä itse käsitteen mahdollisuuksia. Vaikuttaa kuitenkin ilmeiseltä, että käsite on elänyt vähintäänkin kovin samankaltaisessa merkityksessä ennen Martelan käsittelyä. Tästä kertoo myös esimerkiksi saksan *Fürsorgebeziehung*in käyttö (50–)80-luvu(i)lta alkaen. Käsitteen tarjoaminen aitona FA-keksintönä, jota ”Google ei lainkaan löytänyt” ennen FA-lanseerausta, törmää toisiin oleviin tosiasioihin.

Palataan astetta yleisempään kysymykseen. Sekä jo aiemmin vääräksi osoitettu yleisväite FA:n innovatiivisuuden sivuuttamisesta ja luvattomasta keskittymisestä pelkkään käsitekeksintään että tässä hataraksi havaittu erityisväite firman kolmen tietyn ”aidosti heidän keksintöjään” edustavan käsitteen jättämisestä maininnatta vie huomiota firmalaisten tavalta antaa virheellistä tietoa luomuksistaan. Kuten raportissa osoitetaan, FA antaa väärän kuvan siitä, miten sille tärkeistä käsitteistä esimerkiksi ’ajattelunhallinta’, *action mindset*, ’hauska oppiminen’ ja ’innostustalous’ on keksitty. Lisäksi monet muut firman tai firmalaisten ominaan esittelemät käsitteet ja ajatukset kytetään raportissa edeltäviin keskusteluihin ja kirjallisuuksiin. Tulokset eivät sovi hyvin yhteen FA:n innovatiivisuusvaateiden tai sen yleisen markkinointiväittämän kanssa – ”koko toiminta perustuu huippututkimukseen” – mutta sen sijaan sopivat erittäin hyvin nykyään enemmän tai vähemmän tavanomaista itse- ja yhteisökehittämistä tai valmennuskonsultointia myyvälle firmalle.

Väite kumoutuu.

V Frank Martelan vastineen yleisväitteet

V.1

Raportti esittää perustelemattomia syytöksiä

eli onko Martela oikeassa väittäessään, että raportti on ”mustamaalausta” ja ”loanheittoa”?

Yleisellä tasolla tällaiseen väitteeseen vastaaminen on hankalaa. Mutta todetaan muutama seikka, joiden arvioimiseksi tarvitsee käsitellä vielä jäljempänä muut yleis- ja useat erityisväitteet.

Ensinnäkin Martela todella vaalii parjaustulkintaa. Hänen vastineensa leipätekstissä esiintyy ”syyte”-, ”syytös”- tai ”syyttää”-sana raportin ominaisuutena kokonaiset 21 kertaa ja vielä liitteessäkin seitsemästi. Systemaattinen ja näennäisoikeudellinen ”syytös”-pohjaisen terminologian käyttö istuu huonosti kriittiseen keskusteluun. Raportti ei ole syytekirjelmä. Se esittää kritiikkiä tiettyjä yhteiskunnallisesti merkittäviä

trendejä ja tendenssejä kohtaan ja tarkastelee Martelan ja hänen firmansa (muiden näkyvien edustajien) julkisia puheenvuoroja esimerkkeinä viimeaikaisesta kehityksestä. Raportti on kirjallinen kokonaisuus tiettyine lajityyppi- ja tyyllilajipiirteineen.

Toiseksi: Martela korostaa asioiden sijaan tuntojaan. Ensimmäisessä lauseessaan hän kertoo ”ristiriitaisista tunnelmistaan”. Tämän mukaisesti hän kahdesti mainitsee myös ”hämmennyksensä” ja kerran jopa ”liikutuksensa”. Hän myös myöntää itsekkin toimivansa vastoin parasta harkintaansa: ”Voisi siis olla järkevää vain olla hiljaa.” Kolmanneksi: partitiivi (”lukenut [...] raporttia”) kielii hänen tutustuneen raporttiin vain osittain. Neljänneksi: Martelan ainoat myönteiset kommentit raportista kumpuavat sen sisältämistä kehuista hänelle itselleen. Ilmeisesti niiden lisääminen raportissa olisi saanut hänet suhtautumaan siihen positiivisemmin. Reaktio sopii hyvin raportin pääasiaan. FA näkyvine edustajineen on saanut vuosien ajan osakseen niin paljon pelkkää tunnustusta, kannustusta ja suitsutusta – käytännössä vain yhden selvän kritiikin (Martelan *Valonöörit*-kirjasta ilmestynyt filosofi Pontus Purokurun sinänsä paljonkin myös kehua sisältänyt sanomalehtiarvostelu) soinnahtaessa mukana soraääninä – ettei se ole joutunut julkisuudessa vastaamaan vaatimuksiin kriittisyydestä. Raportti tarkkailee ja erittelee epäkriittisyyden lisääntymistä ja kriittisyyden ohentumista yhteiskunnassa. Martela keskittyy omaan merkittävyyteensä tutkijana, vaikka nimenomaan tätä raportti ei aseta kyseenalaiseksi. Raportti ei moiti vaan päinvastoin kehuu hänen akateemisia saavutuksiaan. Se esimerkiksi huomauttaa hänen korkean tason yhteistöistään yhdysvaltalaisen psykologian professorin Richard M. Ryanin kanssa.

Myös Martelan yhteiskuntakriittistä ajattelua raportissa nimenomaan kiitetään sekä vertailussa Järvilehdon analyyseihin että yleisemmässä katsannossa. Raportin FA-kritiikin voisi varauksin tiivistää kysymykseksi: Miten on mahdollista, että blogi- ja lehtitekstiensä valossa etevänä julkisena järjenkäyttäjänä tunnettu Martela (joka lisäksi on tutkijana nouseva tähti) voi julkaista niin arveluttavia töitä kuin hänen populaarin itseavun mallia varioivat opaskirjansa (*Tahdonvoiman käyttöohje*, *Valonöörit* ja *Draivi*) tai antaa joitakin niin arveluttavia haastatteluja kuin hän on antanut? Raportin vastausehdotus tähän kuuluu yksinkertaistetusti sanottuna näin: tämä johtuu siitä, että kriittinen julkisuus on vakavasti ohentunut erityisesti elämäntyyli- ja oma-aputyypin enemmän tai vähemmän valmentavan julkisen vaikuttamisen kohdalta, jolloin populaareille oppaille kirjallajityyppinä ja populaarille opastelulle julkipuhemuotona sallitaan epäkriittinen ote. Arveluttavuuksia merkittävämmän raportin polttopisteessä on yleinen ja jaettu mutta uhattu kyky nähdä vaivaa, koetella asioita, vaatia enemmän ja päästä parempaan. Epäkriittisyyden osoituksia tärkeämmin raportti nostaa esiin uuden yhteiskunnallisen tilan ja tilauksen epäkriittisyydelle. Kriittisyyteen kuuluu sekä tutkimusyhteyksissä että tieteen yleistajuistamisessa tärkeitä seikkoja kuten varovaisuus, pohtivaisuus ja asioiden kiistanalaisuuden esilläpito. Martela kysyy: ”Luulin monessa asiassa olevani samalla asialla [raportin tekijöiden] kanssa ja tuovani tieteellisesti koeteltuja näkemyksiä sellaisille foorumeille, joissa kriittisyyttä nimenomaan tarvitaan.” Hän ei huomaa, että raportin kärki ei kohdistu ”tieteellisesti koeteltujen näkemysten” esiintuomiseen vaan kriittisen suhtautumistavan puutteeseen ja ohentumiseen *self-helpin* aikakaudella.

Martela koettaa esittää raportin vääristeleväksi syytekirjelmäksi. Näin ei tarvitsisi keskustella olennaisista yhteiskunnallisista trendeistä ja tendensseistä. Martela vaikenee roolistaan merkittävää yhteiskunnallista ja poliittista mahtia käyttävän firman ylimpänä vallankäyttäjänä. Hän viittaa siihen vain epäsuorasti toivoessaan vastineensa edesauttavan ”lehteä ja kustantamoita vahvistamaan laadunvalvontaansa tulevaisuudessa”. Tämä on merkitsemätön viittaus raporttiin, jossa todetaan:

”Toivoa sopii, että tässä raportissa kuvattu tapaus auttaa parempaan kaikilla näillä yhteiskunnan alueilla. Filosofian Akatemia Oy ja filosofianakatemiaiset kohentavat varmasti tekemisiään. [...] Filosofian Akatemialla pitäisi olla kaikki kyky ja nykyään varmasti myös kaikki voimavarat laadunvalvonnan parantamiseen. [...] firmaa on kannustettava ja patistettava itsekriittiseen uusiutumiseen.” (27 & 492)

Martela ei kerro, että raportti tutkailee julkista vaikuttamistyötä. Hän on tapausesimerkin käsittelyssä avainasemassa (kuitenkin vain yhtenä monista), koska hän sekä julkaisee populaareja opaskirjoja (ja antaa yleisviestimille populaareja haastatteluja) että toimii hallituksen puheenjohtajana raskain markkinointiväittein ja tieteellisyysvaatein – ”koko toiminta perustuu huippututkimukseen” – esiintyvissä firmassa. Raportissa nähdään vaivaa Martelan moninaisen etevyyden esiin tuomiseksi sekä tutkijana että yhteiskunnallisten asioiden kommentoijana, mutta raportti ei ole raportti akateemisesta tutkimuksesta vaan

vaikuttamistoiminnasta, joka väittää rakentavansa sen varaan. Martela ei tartu raportin suomaan mahdollisuuteen käyttää siinä moneen kertaan toistettua poikkeuksellisuuttaan kriittisen etäisyyden ottamiseksi firmansa kulttuuriin rakentuneista kestävämmistä tavoista ja niiden korjaamiseksi. Hän merkitsee vastineeseensa oman allekirjoituksensa ilman tittelä tai epiteettiä: tekstissä hän esiintyy tutkijana tarkentaen olevansa psykologian ja erityisesti motivaatioteorian tutkija. Jää epäselväksi, mikä on hänen henkilökohtaisen vastineensa suhde hänen edustamansa firman vastineeseen, jonka on allekirjoittanut vain toimitusjohtaja, ei hallituksen puheenjohtaja. Martela efektiivisesti hyväksyy FA:n vastineen.

Vastineen alku- ja loppupuolella hän viittaa kahdesti ”omaan julkiseen toimintaansa”. Hän ei kuitenkaan täsmennä, mitä hän sillä tarkoittaa ja miten se suhtautuu raportissa tapausesimerkiksi otetun FA:n julkiseen vaikuttamistyöhön: ”Arvostan tekijöiden peruspyrkimystä muistuttaa kriittisyyden merkityksestä julkisessa keskustelussa ja poliittisessa päätöksenteossa. On myös aivan oikein ja tervetullutta, että he pyrkivät tarkastelemaan kriittisesti myös omaa julkista toimintaani. Julkisesti esitettyjä väitteitä tulee voida koetella ja kritisoida, ja on perusteltua tarkistaa esitettyjen väitteiden paikkansapitävyudet. Pyrin suhtautumaan vakavasti siihen kritiikkiin, jota oma työni saa osakseen ja asiallisen kritiikin pohjalta pyrin jatkuvasti kehittämään toimintaani. Valitettavasti en koe, että ilman perusteita esitetyt syytökset ja vihjaukset olisivat asiallista kritiikkiä. Kriittisyys ei voi tarkoittaa sitä, että heitetään ilmaan väitteitä, joita ei vaivauduta perustelemaan tai joiden perustelut lähemmässä tarkastelussa osoittautuvat ontuviksi, asiaan liittymättömiksi tai suoraan virheellisiksi. Valheelliset syytökset eivät ole tervettä kriittisyyttä.”

”Julkisen toiminnan” mainitseminen on katsottava lupaavaksi seikaksi. Asiattomuustulkinnallaan Martela kuitenkin vapauttaa itsensä tarpeesta keskustella siitä eli raportin aihepiiristä. Hän ei sano mitään asemastaan FA:n alkuperäisenä jäsenenä, yhtenä näkyvimmistä edustajista ja nykyisenä korkeimpana vallankäyttäjänä. Kaikkea ei voi saada: ei sekä tunnustusta suopeasta suhtautumisesta kriittisyyteen että koskemattomuutta kritiikiltä. Martela lopettaa: ”[T]yydyn toivomaan, että raportin kirjoittajat jatkossa olisivat tarkempia omassa työssään ja tutustuisivat käyttämiinsä lähteisiin huolellisesti ja ennakkoluulottomasti ennen kuin tekevät niistä tuomionsa. Kriittisyyttä tarvitaan, mutta lähinnä sellaista joka on asiallisesti perusteltua.” Tässäkin huomataan ”tuomio”-termi. On silti ilahduttavaa, että Martela puhuu kriittisyyden puolesta. Kuten raportissa muun muassa todetaan (ja edellä jo mainittiin), esimerkiksi Martelan yhdessä Jarengon kanssa tekemä *Sisäinen motivaatio* vaikenee käytännössä kokonaan kritiikistä ja sen tarpeesta. Ja sama pätee enemmän tai vähemmän kaikkeen näkyvien filosofianakatemiaalaisten ei-akateemiseen puheeseen. Heillä kritiikki esiintyy sen sijaan hälyttävän usein jonakin sellaisena voimana, joka nähdään vaaralliseksi tai haitalliseksi. Raportissa kirjoitetaan tästä laajasti – ja tuodaan myös selvästi esiin olennaiset erot Järvilehdon ja Martelan välillä, jos kohta myös heidän yhtymäkohtansa. Martelaan kohdistuvat huomautukset perustellaan, niin kehuvat ja moittivat kuin kumpaankaan luokkaan noin vain sopimattomat.

Väite kumoutuu (yleisellä tasolla, mutta vaatii vielä kaikkien seuraavien yleis- ja erityisväitteiden tarkastelua).

V.2

Raportin lehdistötiedote puhuu harhaanjohtavasti ”julkaisuista” eli onko Martela oikeassa siinä, että joko tiedote tai raportissa tehty rajaus olla käsittelemättä Martelan (ja muiden filosofianakatemiaalaisten) akateemista työtä on jopa tarkoituksellisen epäselvä tai vääristelevä?

Martelan vastineessa todetaan: ”[H]uolimatta siitä, että raportissa eksplisiittisesti ja useaan otteeseen kielletään sen koskevan tieteellisiä julkaisuja, raportin lehdistötiedotteessa tekijät ilmoittavat tarkastelevansa ’filosofianakatemiaalaisten julkaisuissa’ esiintyviä väitteitä. Tästä tulee vaikutelma, että lukijaa halutaan johtaa harhaan, etenkin kun tieteellisten julkaisujen sijasta luennot ja radiohaastattelut – joista ei parhaalla tahdollakaan voi käyttää määrettä ’julkaisu’ – kuuluvat raportin tarkastelun piiriin.”

Ensinnäkin tämän moitteen kohde jää epäselväksi. Joko Martela väittää tiedotetta huonosti muotoilluksi tai hän kyseenalaistaa raportissa (hänenkin mielestään) avoimesti ja toistuen tehdyn rajauksen, joka sulkee tarkastelun ulkopuolelle filosofianakatemiaalaisten tieteelliset kontribuutiot. Vastaamisen kannalta tällä ei kuitenkaan ole suurta väliä. Oireellisesti tämä Martelan ensimmäiseksi ja ilmeisesti kiireellisimmäksi tai

periaatteellisesti erityisen tärkeäksi nostama väite on jo väärällään.

Syvennyttään pian sen osumattomuuteen. Todetaan kuitenkin toiseksi, että tässäkin Martela väittää tunnistaneensa raportissa sekä harhaanjohtavuuden että halun johtaa harhaan. Vaikka hän myöntääkin operoivansa asiassa ”vaikutelma”-tasolla, hän on tässäkin kvasioikeudellisen intentiojäljityksen asiassa. ”Syytös”-puhe ei siis jää ainoaksi merkiksi tästä. Asenne sopii haluttomuuteen keskustella raportin kanssa. Mutta kriittisen mission kanssa se on syvässä ristiriidassa.

Itse väite ei päde. Jotta se pitäisi kutinsa, täytyisi olettaa, että, raportti väittäisi kymmenien akateemisten joulun syyllistyneen virheisiin julkaistessaan FA:n eri edustajien artikkeleita. Tällainen raportista vain turhaan haeskeltavissa oleva väite varmasti esiintyisi tiedotteessa asiaankuuluvine kohu-uutisen tunnusmerkkeineen.

Katsotaan tästä huolimatta raportista julkaistu lehdistötiedote läpi kohta kohdalta, jotta Martelan väitteen kumoaminen ei jäisi kiinni vain tämän absurdin oletuksen torjumisesta. Kuten jo katsauksen alussa kerrottiin, tiedotteen pääsee lukemaan täältä:

<http://netn.fi/ajankohtaista/ajatushautomoraportti-kartoittaa-ideamarkkinoiden-vaaristymia>

Aaneloselle mahtuva tiedote koostuu otsikosta, ingressistä ja yhteensä kuudesta tekstikappaleesta, joista yhdessä viitataan Filosofian Akatemiaan. Mikään tekstin osa ei esitä kontekstiksi tiedettä ja tutkimusta tavalla, joka johtaisi – saati että vielä raskauttavammin nimenomaan tahtoisi johtaa – lukijan harhaisesti otaksumaan asiayhteydeksi akateemisen julkaisemisen.

Tiedotteen otsikko puhuu ideamarkkinoista – se nimenomaan ei puhu tiedemaailmasta.

Tiedotteen ingressi puhuu ajattelutaitojen tuotteistuksesta, julkisuudesta, kaupallisesta menestyksestä ja hallinnollis-poliittisesta suosiosta – se nimenomaan ei puhu tiedemaailmasta.

Tiedotteen 1. kpl puhuu taloudesta, työstä, mediastrategioista, markkinoinnista, neuvonnasta ja asiantuntijuuden muutoksista – se nimenomaan ei puhu tiedemaailmasta.

Tiedotteen 2. kpl puhuu tiedontuotannon ja päätöksenteon suhteista, vaikuttamisesta päättäjiin ja yleisöön sekä tuotekehittelystä – se nimenomaan ei puhu tiedemaailmasta.

Tiedotteen 3. kpl puhuu organisaatiokehittämisestä, johtajuusopeista, oma-avusta ja innovaatiopolitiikasta sekä kouluopetuksesta ja julkisen keskustelun edellytyksistä – se nimenomaan ei puhu tiedemaailmasta.

Tiedotteen 4. kpl – jossa lainataan tekijöitä – puhuu markkinasovelluksista – se nimenomaan ei puhu tiedemaailmasta.

Tiedotteen 5. kpl – jossa figuroi FA – puhuu elinkeinoelämästä, hallinnollis-poliittisesta järjestelmästä, mielipidejohtajuudesta, työpaikkaviihtyvyydestä, yhtiö- ja yksilökehittämisoppaista,

työpaikkaviihtyvyydestä, vaikuttamisesta, mediasta, työelämän murroksesta, kumppanuuksista, oma-avusta ja journalismista – se nimenomaan ei puhu tiedemaailmasta.

Tiedotteen 6. kpl – jossa lainataan uudelleen tekijöitä – puhuu markkinoista, tieteellisyytäväitteiden käytöstä, positiivisuuden ja ratkaisukeskeisyyden kysynnästä sekä tietynlaisen ajattelumallin tilauksesta – se nimenomaan ei puhu tiedemaailmasta.

Siispä väite lukijan – jopa tahallisesta – harhaanjohtamisesta niin, että annettaisiin ymmärtää ”julkaisu”-sanana tarkoittavan nimenomaan skolaareja töitä, on perusteeton. Asia on päinvastoin: kaikki ohjaa moisesta tulkinnasta pois päin.

Väite kumoutuu.

V.3

Raportti antaa Martelan tutkijuudesta ja kirjojensa tutkimuspohjaisuudesta harhaanjohtavan kuvan eli onko Martela oikeassa väittäessään, että raportti mitätöi hänen tapaansa referoida tutkimuksia ja nojata tieteeseen?

Martela nostaa heti toisena väitteenään esiin sen, että ”raportti ei sisällä yhtäkään yksilöityä syytöstä koskien tapaani referoida tieteellisiä tutkimuksia”. Viitaten kolmen populaarin kirjansa yhteensä satoihin lähdeviitteisiin ja niissä esitettyihin tutkimuslähteisiin hän lisää, että raportit ”eivät edes yritä kyseenalaistaa” niitä. Jää siis epäselväksi, mistä hän valittaa. Kuva tarkentuu, kun hän jatkaa esittämällä, että raportti on jäänyt eräissä mielessä keskeneräiseksi, koska sen tekijöillä ”selvästi ei ole kiinnostusta tai

asiantuntemusta tarkastella sitä, ovatko väitteet, joita esitän viittaamistani tieteellisistä tutkimuksista[,] paikkansapitäviä”.

Martela lainaa raportin väittävän, ”että [populaareissa] kirjoissani ’vaalittu tapa kertoa tutkimuksista yleensä paljaat ja kärkevimmat tulokset vailla epävarmuuksia, moniselitteisyyksiä, taustoja, kiistoja tai pulmia istuu hahmoteltuun tottumukseen tutustua lähteistä vain välittömimmin irtoavaan antiin’ (s. 279)”. Martela jatkaa: ”Miten he tämän väitteensä perustelevat? Vetoamalla siihen, että *Helsingin Sanomien* haastattelussa vuonna 2013 ja *Olivian* haastattelussa vuonna 2015 kerroin lukiossa ja opiskeluaikana käyttäneeni lukuteknikka[a], jossa ’hahmotettiin ensin sisällysluettelon teemoista kokonaiskuva ja vasta sitten alettiin lukea – eikä silloinkaan sanasta sanaan. Tavoitteena oli oppia hakemaan toistuvia teemoja ja päästä siten käsiksi oleelliseen.’ Raportin kirjoittajien mukaan näissä haastatteluissa kerrotut tarinat ’selittävät Martelan kirjojen luonnetta.’ Tätä lausetta seuraa välittömästi edellä lainattu syytös. Voimakas syytös siitä, että en kerro kirjoissani tutkimuksista muuta kuin kärkevimmat tulokset perustellaan siis pelkästään sillä, että olen haastatteluissa kertonut että opiskeluaikana käytin tiettyjä lukuteknikoita.” Hän lisää vielä: ”Väite olisi uskottavampi, jos kirjoittajat jossakin kohtaa 617-sivuista raporttiaan osoittaisivat jonkin tietyn kohdan kirjoistani, jossa vetoan tieteelliseen tutkimukseen nostamatta esiin siihen liittyviä relevanteja epävarmuuksia tai moniselitteisyyksiä. Näin he eivät kuitenkaan tee. Ilman perusteluita – tai vetoamalla siihen että käytän lukuteknikoita – tällainen väite on vaikea tulkita muuta kuin haluksi tahallaan vähätellä allekirjoittaneen kirjoitusten tieteellistä pohjaa.”

Ensinnäkään Martela ei kerro mitään kontekstista. Se on Järvilehdon *Mestariajattelijassa* esitellyn ja Martelankin seuraileman tietyn ei-kaunokirjallisen lajityypin hahmottelu osana FA:n *self-help*-sidosten arviointia. Juuri ennen hänen esiin nostamaansa kohtaa kerrotaan, että kysymyksessä on ”liiallinen luottamus valittuun popularisointimalliin”. Jos Martela haluaisi kiistää raportin kuvauksen hänen populaareista teoksistaan, hänen pitäisi esittää argumentti niissä vaalitun popularisointilinjan puolesta. Raportoijat pitävät kiinni siitä, että niiden oma-apupohjaisuus on merkittävä ongelma. Martela ei esimerkiksi kerro lainkaan siitä, miten raportti käsittelee tätä aihepiiriä ja esimerkiksi hänen ja hänen kustantajansa yritystä oikeuttaa *Valonöörin* (2015) käsitteellä *science-help*. Hän valikoi vastineeseensa irrallisen kohdan ja antaa asiayhteydestä olemattoman kuvan. Juuri tätä voi pitää myös yhtenä Martelan noudattaman opaskirjalajityypin pääongelmista: siinä *genressa* asiat yksinkertaistetaan äärimmilleen ja irrotetaan konteksteistaan.

Toiseksi: hän valittaa omien haastattelujensa siteeraamista lukuteknikka-aiheesta. Martela mainitseekin niistä *HS:n* ja *Olivian*, mutta jättää sivuun samassa yhteydessä todetun *Ylen Aamu-tv:n* haastattelun, jossa hänen voi katsoa omakohtaisten muistelustensa lisäksi tarjoavan lukuniksejään myös nykykoululaisille. Tätä tulkintaa tukee Järvilehdon & Martelan varhaisen yhteisteoksen *Ammattiosaajan hyvä elämä* (2012) painottuminen vahvasti erilaisten käytännön vinkkien jakamiseksi. Raportin mukaan on ongelmallista, että jopa Martelan tasoinen tutkija ja hänen tasoisensa yhteiskunnallinen pohdiskelija on ajattelemattomasti osallistunut itseavun oikeutukseen niin teoksillaan kuin lausunnoillaankin. ”Jos joku akateeminen tyyppi dissaa *self-helpiä*, niin sanoisin, että älä dissaa, vaan kirjoita itse paremmin”, hän totesi *HS*-haastattelussa 2013 (294). Jo tässä kuten vastineessaankin Martela välttää keskustelun oma-avun oikeutuksesta. Näkyvät filosofianakatemiaiset ovat vaihtelevin tavoin tuoneet laajaan suomalaiseen julkisuuteen itseapukirjallisuuden lajityyppejä ja vahvoja tieteellisyysväitteitä yhdistävän kirjoittamistavan ja sen kanssa yhtenevän puhettavan, jotka niveltävät firman julkisuutta hyödyntävään vaikuttamistyöhön. *Tahdonvoiman käyttöohjeen* takakannessa ja *Draivin* puffiteksteissä Martela kyllä esitellään FA:n miehenä, mutta vastineensa hän laatii yksityishenkilönä.

Kolmanneksi: Martela antaa väärän kuvan myös kritiikin kärjestä. Se kohdistuu ennen muuta siihen, että niin Järvilehdon kuin Martelankin populaarien kirjojen väitteet ovat pitkälti luettavissa toisista populaareista kirjoista, eivätkä ne suinkaan pohjautu tieteelliseen tutkimukseen niiden väittämällä välityksettömällä tavalla tai rakennu luovan innovatiivisesti. Osoittaakseen erkanevansa populaarien opaskirjojen moitteita ansaitsevista perustavoista Martelan olisi varmastikin helppo nostaa esiin tapauksia, joissa hänen *Tahdonvoiman käyttöohje*-, *Valonöörin*- ja *Draivin*-kirjojensa tapa käyttää tiedeviittauksia erottuisi edukseen keveiden oppaiden arveluttavista käytännöistä. Hän ei käytä tätä mahdollisuutta, vaan hän korostaa vain tiedeviittaustensa määrää. Martela ei edes yritä puolustaa viittaamisen ongelmallista tapaa.

Neljänneksi: Martela antaa väärän kuvan lukutekniikka-anekdoottinsa käytöstä. Sitä ei tarjota raportissa ”perusteluksi” hänen lajityyppivalinnalleen. Raportissa todetaan vain, että se ”istuu” eli on yhteensopiva hänen oma-apumallinsa kanssa. Martela väittää, että tätä käytettäisiin häntä vastaan esitettyjen ”syytösten” pää- tai ainoana perusteena. Tekniikka mainitaan mahdollisuutena käsittää muuten vain vaivalloisesti käsitettävissä olevaa menettelytapaa. Muulla tavoin voisi olla vaikea ymmärtää hänen satsaustaan *self-helpiin*, joka on sekä hänen tutkijakaliiperinsa että hänen yhteiskuntakriittikkolaatunsa huomioiden hämmästyttävä ja kritiikkiä ansaitseva valinta. Väite koskee siis lajityyppiä ja tyyllilajia. Oma-avusta on raportissa peräti kaksi erityistä alalukua: sekä II lukuun sisältyvä yleinen historiallinen esitys että III lukuun sisältyvä FA-spesifi katsaus. Kuten raportin lukija hyvin ymmärtää, se käsittelee yleisen yhteiskunnallisen ilmiön eli ohentuneen kriittisyyden heijastumia erilaisissa yhteiskunnallisen vaikuttamistyön muodoissa. Martelan käsitys siitä, että *self-helpin* oikeuttaa sen lataaminen täyteen tutkimusviitteitä on hyvin ongelmallinen ja kaiken kritiikin ansaitseva näkemys. Raportissa kannatetaan ajatusta siitä, että myös populaariin tietokirjoittamiseen kuuluu kriittisen ajattelun mukana pitäminen tavalla, joka on ristiriidassa itseavun kanssa.

Viidenneksi: Martela näyttää ymmärtävän asian todellisen laidan ja silti väittää väitteensä. Hän tuo aivan oikein (ja jopa asianmukaisin lainauksin) esiin, että raportti tunnustaa hänen ansionsa tutkijana. Silti hän tahtoo väittää, että raportti kiistää hänen perehtyneen lähteisiinsä. Tätä ei kiistetä. Raportissa esitetään, että Martelan populaarit kirjat edustavat lajityyppiä, jossa tutkimustuloksia käytetään todistamaan sitä ja tätä pysähtymättä pohtimaan riittävästi näiden tiedevaateiden luonnetta. Tiedettä popularisoivissa yleistajuisissa tietokirjoissa tällainen pohdiskelu kuuluu luontevasti kuvaan, siinä missä oma-avun malliin tehdyt opaskirjat nimenomaan välttävät kaikkea suoraviivaista opastelua näennäisesti haittaavaa ainesta. Martelan kirjat eroavat toki edukseen heppoisimmasta itseavusta, mitä raportti ei kiistä. Niiden tekijä katsoo kohentavansa lajityyppiä säätämällä sen tutkimuspohjaisuutta tavallista vahvemmaksi. Tämä ei poista olennaisesti kyselemättömän *genren* ongelmaa: siitä jäävät tutkimusviitteenkityksenkin jälkeen puuttumaan kriittisen ajattelun tunnusmerkit. Martela kuvaa vain kritiikkiä ”hämmästyttäväksi”. Tosiasiassa hän päättää kommentoida itseapuun keskittyvää jaksoa (ja laajemmin: ulottuvuutta) raportissa jättämällä (kontekstin mainitsematta ja) itseavun kokonaan kommentoimatta.

Kuudenneksi on toistettava: Martela vastaa oireellisesti tutkijana eikä filosofianakatemiaalaisena. Hän ei allekirjoita vastinettaan esimerkiksi viimeaikaisista *HS*-mielipidekirjoituksistaan tuttuun tapaan Helsingin yliopiston tutkijatohtorina. Mutta hän haluaa tässä yhteydessä – kommentoidessaan firmansa julkista vaikutustyötä laajasti käsittelevää raporttia – korostaa ja toistaa moneen kertaan tekevänsä työkseen motivaatiotutkimusta. Niinpä hän väistää kysymykset liiketoimintamallista ja yhteiskunnallisesta vaikuttamistoiminnasta.

Väite kumoutuu.

V.4

Raportti antaa virheellisen kuvan ns. neljännen perustarpeen temasta eli onko Martela oikeassa väittäessään, että raportti vääristää hänen psykologiatieteelliset tutkimuspyrintönsä?

Martela kirjoittaa ”tietoisesta mustamaalauksesta” lainatessaan jälleen kolmen irrallisen lauseen jakson raportista. Hän ei kerro, mistä osiosta ne on otettu ja mikä on niiden konteksti. Tämä on tutkijalta erikoista menettelyä. Hän onnistuu myös lukemaan väärin nuo irralliset lauseet.

Lueteltuaan saavutuksiaan tutkijana Martela kirjoittaa: ”On varsin absurdia väittää, että vuosia jatkunut päätoiminen empiirisen tieteellisen tutkimuksen tekeminen tietystä aiheesta olisi vain ’osa nykyistä organisaatiokehittämisestä ja yritysvalmennusta.’”

Tämä ei päde. Ensinnäkään raportissa ei todeta, että jokin asia X olisi ainoastaan nykykehittämisestä ja -valmentamisesta. Siinä todetaan, että X on myös osa niitä. Toisekseen raportissa ei todeta, että tuo X olisi Martelan vuosien tutkimustyö. Siinä todetaan, että X on ns. neljännen perustarpeen etsintä ja sen etsintä myös mielekkyyden ja yleishyvän suunnista. Konteksti kertoo tämän vailla väärinkäsitysmahdollisuuksia:

raportti selostaa, että kolmen tai neljän perustarpeen aiheita ja mielekkyyden teema esiintyvät tieteellisen keskustelun lisäksi populaarin bisnesopastelun piirissä. Tämä puoli jää pois raportissa tässä yhteydessä lainatusta Martelan *Ylioppilaslehti*-haastattelusta. FA:n hallituksen puheenjohtaja ei ole julkisesti tehnyt selkoa oppaidensa yhteyksistä kevyeen itse- ja yhteisökehittämiskirjoitteluun. Niinpä hän nytkin korostaa tutkijuutensa väitettyä kyseenalaistusta, sen sijaan että harjoittaisi itsekritiikkiä *self-helpin* vaalinnastaan. Martela ei käsittele tässä kritiikkiä kritiikkinä. Hän suhtautuu siihen syytelynä ja herjaamisena. Tällaisesta kritiikin väärinymmärtämisestä raportissa kirjoitetaan paljonkin, koska se nimenomaan on olennainen osa raportissa tarkasteltua ja FA:n esimerkillistämää julkisuuden rakennemuutosta.

Martelan mainitsemaa tekstikohtaa on pakko tässä selittää hieman. Asiayhteydestään irrotettuna se ei – kuten ei juuri mikään muukaan maailmassa – ole mielekäs. Kysymys on yhdysvaltalaisen tutkijakaksikon Edward Decin (s. 1942) & Richard Ryanin (s. 1953) vuosikymmeniä tutkimasta ja soveltamasta teoriasta, jonka mukaan niin ihmisten käyttäytymisen selittämisessä kuin myös heidän toimintakykynsä ihanteellisessa kehittämisessä tulisi huomioida kolme perustavaa laatua olevaa tarvetta. Heidän mukaansa nämä ovat omalakisuus (*autonomy*), pystyvyys (*competence*) ja suhteisuus (*relatedness*). Kaikki tarvitsevat kaikkia näitä tullakseen kunnon ihmisiksi, Deci & Ryan toteavat. He ovat itse sekä hioneet että testanneet teoriaansa runsaasti ja myös alun alkaen kytkeneet sen erilaisiin sovellusmahdollisuuksiin monilla aloilla; heihin nojaten kokonainen joukko tutkijoita on myös osallistunut teorian kehittelyyn ja koetteluun. Deci & Ryan pitävät yhä kiinni kolmen perustarpeen mallistaan. Martela on tullut Suomessa tunnetuksi laajassakin julkisuudessa hankkeestaan, jossa hän on pyrkinyt Ryaninkin kanssa yhteistyötä tehden todistamaan empiriisesti, että näihin kolmeen olisi vielä lisättävä neljäntenä hyvän tekemisen perustarve. Raportissa vain osoitetaan, että i) neljännen perustarpeen etsintää ovat harrastaneet eri tavoilla ja tasoilla – aina heppoisien yksilö- ja yhtiökehittämisen alueelle ulottuen – monet muutkin, ja että ii) osa näistä etsijöistä on päätenyt ennen Martelaa samankaltaiseen perustarve-ehdotukseen kuin hän. Tämä ei ole hänen akateemisten paperiensa tai hankkeidensa moittimista, vaan se on osa valmennuskonsultointipitoiseksi käyneen ja kriittisyydestä ohentuneen julkisuuden tarkastelua erityisesti yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen keskittyen. Martela ohjaa huomiota pois tästä antamalla tätä aihetta raportissa käsittelevästä kohdasta tyypistety, yksipuolisen ja vääristellyn kuvan. Hän jatkaa:

”Mikä sitten on raportin kirjoittajien todistusaineisto tälle väittämälleen? Se että he ovat löytäneet vuonna 2007 julkaistun konsultti Ken Hultmanin kirjan sivuilta maininnan siitä että ’väärtyystuntoisuus’ voisi olla perustarve. On vaikea ymmärtää miksi jokin heppoinen ’uskonnollisesti virittynyt’ (s. 352) kirja, jolla ei ole mitään tekemistä Decin & Ryanin tieteellisen tutkimustyön tai oman tieteellisen tutkimustyöni kanssa, olisi mitenkään relevantti tutkimustyöni asemoinnissa. Erityisesti kun väärtyystuntoisuus ei lähtökohtaisesti edes kuulosta yhtään samalta asialta kuin hyväntekeminen.”

Viittaus Hultmaniin tekee sen mitä pitää. Se osoittaa, että perustarpeiden teemaa on käsitelty tieteellisen keskustelun lisäksi myös populaarin valmennuskonsultoinnin kentällä ja päädytty asiassa esimerkiksi hultmanilaiseen malliin ’henkilöidenvälisyyden’ ja ’pätevyyden’ risteyskohdassa syntyvään ’merkitystuntoisuuteen’ ja edelleen muiden tarpeiden myötä *sense of worthiin*. Toisin kuin Martela väittää, raportti ei tarjoa Hultmania Decille, Ryanille tai Martelalle tutkimustyön avuksi.

Samaan tapaan kuin Järvilehto puhuu valmennuskonsulttialan kilpailijoistaan kaikenkarvaisina ”vipeltäjinä viipottamassa” valheellisine tietovaateineen (287), Martelakin ottaa tässä etäisyyttä ”heppoisesta” konsulttikirjallisuudesta. Hän ei halua omia itseapukirjojaan sotkettavan niihin; puheena olevassa vastineensa kohdassa hän ei edes mainitse omiaan. Raportissa tuli asianomaisessa yhteydessä vain osoittaa, että neljättä perustarvetta on koetettu jäljittää jo ennen Martelan ryhtymistä sen etsintään, joka on haarautunut sekä hänen tieteellisten tutkimustensa että hänen epätieteellisten manuaaliensa suuntiin. Hultmanin bisnesetiikkaa painottava opas ei suuremmin kalpene vertailussa Martelan populaareihin kirjoihin, ja kumpikin sattuu suositteluun arvokkuuden vaalimista toisia palvelemalla. Martela ottaa etäisyyttä myös viitaten Hultmanin uskonnollisuuteen, mikä on erikoista jo Martelan nykyisen yliopistoaffiliaation kannalta tai FA:n kärkihankkeen, siivoojia kutsumustyöajatteluun sysivän ”Kutsumuksellisen puhtausalan” valossa. Miten Martelan ehdotuksen – hyväntekeminen ja toisten palveleminen – neljänneksi perustarpeeksi käsittääkin, sitä lienee mahdoton käsittää jotenkin leimallisesti uskonnottomaksi ilmeisine *agape/caritas-* ja *diakonein/ministrare-*yhteyksineen. Raportti ei kuitenkaan pui

Hultmanin merkitystä näin tarkkaan vaan viittaa häneen yksinkertaisesti asiaankuuluvan kontribuution tekijänä.

Martela jatkaa vielä Robert Brooksinkin tapaukseen. Siinä hän kuvaa raportojien toimintaa ”käsittämättömäksi ajatusloikaksi” ja ”valehtelemiseksi”. Kuitenkin tapaus todistaa vain sen mitä pitää: perustarvekeskustelulla on populaari kehittämistoiminnallinen ulottuvuutensa, jossa on päädytty samaan kuin Martela hyväntekemisineen. *Contributing to the well-being of others is a notable, motivating force. In my workshops I have described this force as the “spiritual basis” of our work, defining “spiritual” as the belief that there are things over and above ourselves that add meaning to our lives*, Brooks kirjoittaa relevantilla tavalla Martelan neljännen perustarpeen etsinnän kannalta. Suomenkielinen parafrasi kuulukoon näin: ”Toisten hyvinvointiin vaikuttaminen on huomattava motivoiva voima. Työpajoissani olen kuvaillut tätä voimaa työmme ’spirituaaliseksi perustaksi’ ja määritelty ’spirituaalisen’ uskomukseksi, että on olemassa jotain enemmän ja korkeampaa kuin me itse, joka lisää elämämme merkityksellisyyttä.” Tämä Decin & Ryaniin eksplisittisesti pohjautuvan Pinkin *bestseller*-bisnesoppaan *Driven* pohjalta tehty mutta siitä askelen eteenpäin ottava ehdotus perustarpeiden ymmärtämiseksi on hyvin samankaltainen kuin Pinkille kunniaa tekevän *Dravinsa* julkaisseen Martelan ehdotus neljänneksi perustarpeeksi.

Martela ohjaa ymmärrettävästi mutta tutkijalle epäsovivalla tavalla keskustelun toisaalle. Hän vetoaa vain tutkimuksiinsa (vaikka on julkaissut populaareja oppaita) ja vain Deciin & Ryaniin (vaikka nojaa myös avoimesti Pinkiin ja toimii VVV-konseptiaan – josta pian lisää – myyvän konsulttiyhtiön ylimpänä vallankäyttäjänä). Lisäksi hän koettaa vähätellä ”yhden satunnaisen blogikirjoituksen” merkitystä ja kiirehtii vakuuttamaan sen olevan hänelle tuntematon. Kaiken kukkuraksi hän puhuu ajatusloikista ja valehtelusta. Näillä eleillä väistetään kritiikkiin vastaaminen. Raportti ei vaadi Brooksinkin tekstille (kuten ei Hultmaninkaan kirjalle) tieteen arvovaltaa – siinä missä FA vaatii sitä kaikille tekemisilleen. Raportti ei väitä Martelan tietävän Hultmanista tai Brooksista. Sekä neljännen perustarpeen tutkijana että VVV-konseptia myyvänä valmennuskonsulttina hänen olisi varmastikin edullista niitäkin tuntea.

Martela ei vastineessaan keskity tässäkään asiassa kunnolliseen lähdekritiikkiin. Kuten sanottu, koko raportin FA-kritiikin ytimen voi ilmaista näinkin: firman ja firmalaisten julkisten ulostulojen ongelmista antaa ehkä todistusvoimaisimman kuvan juuri se, että niinkin kovan tason tutkijan kuin Martelan populaareissa lausumissa on liikaa lähdekritiikin ja yleisen kriittisyyden puutetta. Vaikka erityisesti Järvilehdon toiminta on ollut häneen verrattuna monin verroin moitittavampaa (kuten käy ilmi raportistakin yksinkertaisesti katsomalla, kenen tekemisiä siinä arvostellaan minkä verran ja millä tavalla), Martelankin kriittinen lukutaito jättää toivomisen varaa.

Vakavin asia on muotoiltava erikseen. Martela sanoo Hultmanin ja Brooksinkin tapauksia ällistellensä, että raportit sotkisivat toisiinsa Decin & Ryanin perustarvekolmikon ja sen erilaiset sovellukset, kuten Pinkin kolmijaon omalakisuus, hallinta ja tarkoitus. Tämä ei pidä paikkaansa. Jos sen sijaan kysytään, kuka on Suomessa häivyttänyt näkyvistä Decin & Ryanin perustarvekolmikon ja sen erilaisten sovellusten välisen olennaisen eron kaikkein suruttomimmin, ilmeinen vastaus on FA. Se nimittäin väittää oman päätuotteena Vapaus–Virtaus–Vastuu olevan väärentämättömästi deciryaniilaista laatua – kertomatta tyypillisesti mitään niistä mutkista, jotka täytyy kulkea alkuperäisestä teoriasta suomalaisen sovellukseen saakka.

”Sisäisen motivaation ytimessä on kolme tekijää – tästä on yli tuhat tutkimuspapereita näyttöä. Richard Ryan ja Edward Deci Rochesterin yliopistosta ovat paljon tutkineet tätä –: vapaus, virtaus ja vastuu.”

Näin sanoi Lauri Järvilehto Campus Helsinki 2014 -tapahtumassa lokakuussa kaksi vuotta sitten. Hän oli tekemässä sitä, mitä hän sanoo FA:n tekevän yhtenä pääasioistaan: harjoittamassa yhteiskunnallista vaikutustyötä. Järvilehto siis väitti, että Deci & Ryan seuraajineen olisivat tutkineet ja kerryttäneet näyttöä VVV:lle – mainitsematta mitään ACR:sta (*autonomy–competence–relatednessistä*). Tässä tullaan koko raportin kriittisen tarkastelun ytimeen ja perusteeseen sille, miksi FA on hyvä tapausesimerkki matkalla ajatuspajoista innovaatiokumppanuuksiin julkisen järjenkäytön ohentuessa kriittisyydestään. Firman hallituksen puheenjohtaja Martela ei ole selittänyt julkisuudessa, mikä on filosofianakatemialaisen koulu- tai työelämäsoveltelun suhde muuhun psykologisten teorioiden ja tutkimusten sovelteluun. Hän väistää sen

nytkin vetäytymällä mielestään loukatun tutkijuutensa taa. Palataan VVV-asiaan jäljempänä.

Martela jatkaa: ”Samalla tavalla tyhjäksi jää syyte siitä, että *Tahdonvoiman käyttöohjeen* osalta tieteellistä tutkimusta ”merkittävästi suurempana ainesosana” voidaan pitää ”jo valmiiksi popularisoitua ja edelleen itse- ja yhteisökehittämisoppaisiin [- -] vietyä tahdonvoimasta kirjoittelua” (s. 230). *Tahdonvoiman käyttöohje* -kirjassa viitataan 151:een psykologiseen alkuperäistutkimukseen. Olen myös jokaisen tutkimuksen, johon viitataan, tarkastanut. Siksi voin hyvällä omallatunnolla sanoa, että tahdonvoimaa koskeva tieteellinen tutkimus ja oma tulkintani näistä tutkimuksista on kirjan väitteiden osalta keskeisessä roolissa.”

Tässä Martela esittää mielenkiintoisen ajatuksen julkisen debatin luonteesta. Siinä ei käsitelläkään julkisesti esillä olevien kohteiden – tässä tapauksessa tekstien – pitävyyttä, vaan siinä mitaillaan osanottajien omantunnon puhtautta. Raportti ei tässä esitä mitään irrallista ”syytettä”, vaan se kiinnittää huomiota siihen, että filosofianakatemiaiset antavat harhaanjohtavan kuvan populaareista julkaisuistaan. He korostavat niiden pohjautuvan tutkimukseen, vaikka ne lajityypiltään, tyyllilajiltaan ja monin paikoin sisällöltäänkin vertautuvat populaareihin oppaisiin samoista aihepiireistä. Kuten raportissa osoitetaan kymmenin esimerkein, niiden aineksen tapaa usein toisista kaltaisistaan.

Väite kumoutuu.

V.5

Raportti kaatuu raportojien psykologiatieteelliseen asiantuntemattomuuteen eli onko Martela oikeassa väittäessään, että raportin tekijät sortuvat koko heidän työnsä vesittäviin virheisiin psykologista tutkimusta esitellessään?

”Onko raportin kirjoittajilla asiantuntemusta arvioida psykologista tutkimusta?” kysyy Martelan vastine. Hän jatkaa: ”Raportin tekijät ajavat miinaan viimeistään siinä kohtaa, kun he pyrkivät kritisoimaan sisäistä motivaatiota ja itseohjautuvuusteoriaa (*self-determination theory*) koskevia kirjoituksiani ja kyseistä teoriaa ylipäänsä.”

Martela antaa jo lähtökohdissaan väärän kuvan koko asiasta. Raportissa ei pyritä kritisoimaan itsemääräämisteoriam (self-determination theory), eikä Martelan tulkintoja siitä. Siinä kuvataan FA:n tapaa käyttää sitä ja vedota siihen. Mainittakoon, että tämä myös ymmärrettiin firmassa, toisin kuin Martela nyt väittää. Pian raportin ilmestymisen jälkeen FA kävi muuttamassa siinä arvosteltua ja raportissa kuvatulla tavalla FA-mainokseksi tulkittavissa ollutta *Wikipedia*-hakusanaa ”Itseohjautuvuusteoria”. Filosofianakatemiaiset poistivat tästä verkkoensyklopedia-artikkelista kaikki viittaukset yritykseen. Se osoitti efektiivisesti ottaneensa opikseen raportin kritiikistä. Martela ei kerro tästä muttei liioin pitkällisesti selostetusta SDT-teorian taustasta ja yhteyksistä toisiin sitä sivuvaan teorioihin sekä FA:n tapaan käyttää teoriaa esimerkiksi tai erityisesti koulutuslobbauksensa yhteydessä.

Katsotaan Martelan epäpätevyydestä nyt kohta kohdalta. Hän kirjoittaa: ”[Raportin tekijät] aloittavat arvostelemalla sitä[,] että teoriaa esitellessä blogikirjoituksessa ’Martela ei liioin selostanut, että Decin & Ryanin ei-hierarkkinen tarvekolmikko kuuluu pitkään ketjuun parannusyrityksiä Maslow’n malliin’ (s. 351). Tästä kommentista näkee[,] etteivät kirjoittajat tunne kyseistä tutkimustraditiota. Vaikka Maslow onkin iso nimi kirjoittajien viittaamissa populaarikirjoissa ja muissa sekundäärilähteissä, ei Maslow’n tarvehierarkkia ole varsinaisen psykologisen tutkimuksen piirissä ollut isossa roolissa vuosikymmeniin. Alan tutkijat ovat jo kauan sitten todenneet, että kyseinen spekulatiivinen teoria ei perustunut empiiriseen tutkimukseen (ks. esim Baumeister & Leary 1995) ja myöhemmät empiiriset tutkimukset eivät ole onnistuneet antamaan näyttöä sen paikkansapitävyydestä. Niinpä on väärin sanoa, että Decin ja Ryanin teoria olisi ’parannusyritys’ suhteessa Maslowiin. Maslowin teoria on yksi teoria siinä pitkässä ketjussa ’perustarvetorioita’, johon kuuluvat esimerkiksi Murrayn (1938) ja Hullin (1943) teorialat.”

Tämä ei päde. Ensinnäkin Martela väittää raportojien viittaavan ”populaarikirjoihin ja muihin sekundäärilähteisiin” – jopa ”itsekehityskirjoihin” – ja perustavan käsityksensä niin Maslow’sta kuin muistakin tarvetorioista tai -tutkimuksista niihin. Hän jättää kertomatta, että raportin lähteisiin kuuluu niin Maslow’n kuin esimerkiksi Decin & Ryanin teoksia. Toiseksi Martelan väite siitä, että Maslow kuuluisi vain noihin pop- ja sekundaarikirjoihin, on katteeton. Esimerkiksi raportissa käytetty Decin & Ryanin monografia

Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior (1985) nostaa esiin Maslow'n tavan "hahmotella motivaatioteoriaa". Tutkijakaksikko myös nimenomaan sanoo, että Maslow'n kuuluisa käsite 'itsetoteutus' taustoittaa itsemääräämistä ja muita tärkeitä itseyskäsitteitä. Lisäksi heidän kirjansa esittelee Maslow'n maineikkaan tarveteorian aihepiirinsä "laajimpana esityksenä". Vaikka Deci & Ryan toteavat tämän teorian koetteluun tuottaneen moniselitteisiä tuloksia, he eivät mitenkään pyri kiistämään Maslow'n merkitystä ja osaa niin motivaatio-, tarve- kuin itsemääräämiskysymysten olennaisena viitepisteenä. Kolmanneksi: Martela antaa Murrayn ja Hullin teoksiin viitattaessaan ymmärtää voivansa esitelmöidä raportioijille uutta tietoa aihepiiristä kertomatta, että Hullin teos kyllä mainitaan raportissa Decin tunnustamana esityönä (373). Hän ei kerro siitäkään, että raportti selvittelee Decin käsitteen 'intrinsinen motivaatio' taustoja hyvinkin laajasti – paljon laajemmin kuin Martela itse teoksissaan (390).

Neljänneksi: Martela puolustaa vastineessaan Decin kertomusta omien tekemistensä taustasta näkemättä tarvetta sen kriittiseen korjaamiseen. Hän ei kuitenkaan riitautu raportin kriittisiä huomautuksia (371–372) omasta tavastaan yksinkertaistaa liiaksi Decin suhdetta behaviorismiin. Viidenneksi: Martela toistaa vastineensa tässä kohdassa positiivisen psykologian piirissä vakiintuneen mantramaisen itseymmärryksen ja omakehүн, jota raportissa kritisoidaan moneen kertaan: tämän Martelallekin tärkeän ajatussuunnan piirissä erityisesti Maslow'n ja kumppanien ns. humanistista psykologiaa pidetään "spekulatiivisena" ja esitieteellisenä kirjoitteluna, jonka vasta 2000-luvun positiivinen psykologia on syrjäyttänyt ja korvannut kokeellisen tutkimuksen voimalla. Raportin kokoamaan positiivisen psykologian saamaan kritiikkiin maailmalla Martela ei oireellisesti ota mitään kantaa vastineessaan.

Lokaalimmin: Martelan irrallenen kontekstistaan nostama luonnehdinta voisi tietysti olla aukottomammin muodossa "voidaan katsoa kuuluvan" kuin "kuuluu". Asiatyhteydessään painotus on kuitenkin ongelmaton. On täysin kiistatonta, että Maslow on tarveteorian sivuuttamaton viitepiste, johon viittaavat käytännössä kaikki myöhemmät alasta kirjoittaneet tutkijat, ellei konteksti ole erikseen kaventunut jotakin tiettyä erityisaspektia käsitteleväksi. Erikoista kyllä, Martela koettaa horjuttaa tätä ilmiselvää asiaa vetoamalla kaikista mahdollisista tutkijoista juuri Baumeisteriin, joka on raportin kannalta kahdella merkittävällä tavalla tässä relevantti juuri Martelan menettelytapojen arvostelemiseksi: i) Martelan oma *Tahdonvoiman käyttöohje* nojaa Baumeisteriin kriitikittömästi, ja ii) Baumeister on julkaissut tahdonvoimasta kevyen ja soveltavan populaarin opaskirjan *Willpower* (2011), jota Martelan kirjan voi sanoa yhtenä aineksenaan soveltavan sitä samalla entisestään keventäen.

Seuraavaksi Martela yrittää osoittaa raportioijien sotkevan toisiinsa tieteelliset ja populaarit teokset: "Käsitelleessään [*sic*] itseohjautuvuusteorian kolmea perustarvetta he kertovat[,] kuinka 'Lawrence & Nohria hahmottelevat tarvenelikon'[,] ja väittävät sen olevan yksi täydennysyritys Decin & Ryanin kolmen perustarpeen listalle (s. 351). Ensinnäkin Lawrence & Nohrian teoria on itsenäinen teoria, joka ei edes pyri täydentämään itseohjautuvuusteoriaa, joten väite on jo lähtökohdiltaan virheellinen. Vielä vakavampaa on, että raportin kirjoittajat unohtavat mainita, että Lawrence ja Nohria (2002) kirja on pelkkä populaari johtajille suunnattu kirja eikä tieteellinen tutkimus. Välittömästi tämän jälkeen he jälleen viittaavat Keyesin (2002) tieteelliseen tutkimukseen."

Tämä ei päde. Puheena olevan jakson on raportissa määrä osoittaa, että perustarvekeskustelua on käyty varsin laajasti eri tasoilla ja foorumeilla ennen Martelan kontribuutioita, ja tämän se myös osoittaa. Toisin kuin Martela väittää, Keyesin artikkelin status käy kyllä ilmi lähdeluettelosta ja Lawrence & Nohria *Driven* taas erikseen esitellään raportissa nimenomaan "organisaatiokehittämismanaaliksi", joka ennakoii niin Pinkin *Drivea* kuin Martelan & Jarengon *Draivia*. Silti Martela väittää: "Mikään heidän kirjoituksessaan ei anna lukijalle mahdollisuutta ymmärtää, että – toisin kuin Decin & Ryanin tai Keyesin artikkeleissa esitellyt teoriat – Lawrence & Nohria tarvenelikko ei ole tieteellinen teoria, vaan suurelle yleisölle kirjoitettu yleistajuinen kiteytys. Tämä on anteeksiantamatonta ja osoittaa hämmäntävää piittaamattomuutta tieteellisen tutkimuksen ymmärtämisessä. Vaikka kirjoittajat eivät ole psykologian tutkijoita, uskoisin että filosofiankin pohjakoulutuksen perusteella on selvää, että tieteellinen kirjoittaminen ja suurelle yleisölle kirjoittaminen ovat kaksi eri asiaa." Martela ei itse huomaa puhuvansa Lawrence & Nohria työstä ristiriitaisesti "itsenäisenä teoriana" ja "pelkkänä populaarina johtajille suunnattuna kirjana". Ja hänen väitteensä tämän kirjoittajakaksikon pyrinön deciryanttomuudesta kaatuu mm. *Drivenin* mainintaan siitä, kuinka Decin määritelmä itsemääräämisestä "sopii täsmälleen meidän ajatteluumme". On riidatonta, että

Lawrencen & Nohrian esitys vieteistä ja tarpeista asettuu osaksi perustarvejoukon kokoonpanoa ja yksittäisten tarpeiden selvittelyn kirjavaa perinnettä. Kontekstista käy ilmi koko tämän ekskursion merkitys: osoitetaan, että perustarpeiden määrästä ja niiden muodostaman joukon yksittäisistä jäsenistä on käyty monipolvista ja -kenttäistä keskustelua. Tämä asettaa niistä puhumiseen kontekstiin, jonka kriittistä täsmentämistä filosofiakatemiaalaisten harjoittamassa populaarissa kirjoitustavassa vältetään, vieroksutaan ja vähätellään.

Raportti osoittaa, kuinka kaiken toimintansa tieteellisyyttä mainostava FA käyttää väärin tieteen arvovaltaa. Martela koettaa päästä eroon todistustaakastaan toteamalla, että raportissa sotketaan tieteellisen ja populaarin kirjoittamisen ero. Jos raportin aiheena olisi ollut kolmen tai neljän perustarpeen tutkimus- ja keskusteluperinne, siihen kaivattaisiin lisää erotteluja ja tarkennuksia eri kontribuutioiden laadusta. Sen aihe on kuitenkin muu. Ekskursiossaan perustarvekeskusteluun se osoittaa vain sen, että perustarpeiden määrästä ja laadusta on käyty moninaista debattia. Martela jatkaa: ”Kolmanneksi, asiantuntemattomuuttaan kirjoittajat tekevät selkeitä virheitä tulkitessaan psykologisia tutkimuksia. Psykologisia perustarpeita koskevassa osiossa he esittävät että Corey Keyesin (2002) esittelemät positiivisen toimivuuden viisi sosiaalidimensiota olisivat perustarpeita ja parannusyrityksiä ’Maslow’n malliin’ (s. 351). Tämä on täysin virheellinen tulkinta. Keyes ei artikkelissaan pyrkinyt lainkaan osallistumaan keskusteluun perustarpeista, vaan keskusteluun psykologisen hyvinvoinnin osa-alueista, jotka ovat kaksi täysin erillistä keskustelua. Tämä olisi selvinnyt jo pelkästään lukemalla artikkelin abstraktin.”

Kuten Lawrencen & Nohrian kohdalla, Martela vetoaa Keyesin ”pyrkimyksiin”. Raportti toteaa vain, että Keyesinkin erottelu on relevantti Maslowiin olennaisesti palautuvan perustarvekeskustelun kannalta. Toisin kuin Martela väittää, raportti ei väitä Keyesin viisikkoa perustarpeiksi vaan akkuraatisti nimenomaan toimintakyvyn sosiaalidimensioiksi. Mutta Martelan viittaus ”kahteen täysin erilliseen keskusteluun” ei kestä koettelua: kuten hänen pitäisi tietää, tarpeiden teema mainitaan tavan takaa myös keskusteltaessa psykologisen hyvinvoinnin ilmiöstä ja käsitteestä. Näin tapahtuu myös esimerkiksi Keyesin väitöskirjassa *Social Functioning and Social Well-being. Studies of the Social Nature of Personal Wellness* (1998). Jos raportti olisi raportti perustarpeista – eikä yhteiskunnallisesta muutoksesta ajatuspajojen kautta innovaatiokumppanuuksiin ja julkisen järjenkäytön ohentumisesta valmennuskonsulttien valtakaudella – tässä voisi tehdä tarkempia erotteluja. Kontekstissa on olennaisempaa korostaa yhtymäkohtia kuin eriyvyyksiä. Niille ei vaadita määräänsä enempää todistusvoimaa, siinä missä FA vaatii ”koko toiminnalleen” täyden tuen ”huippututkimuksesta”.

Martela jatkaa vielä: ”Kirjoittajat myös väittävät, että Keyes puhuisi näistä sosiaalidimensioista ’Maslow pohjanaan.’ Jälleen väärä tulkinta. Kyseisen artikkelin lähdeluettelosta ei löydy Maslow’ta lainkaan, joten jää epäselväksi miksi raportin kirjoittajat haluavat johtaa lukijoitaan harhaan väittämällä sen pohjautuvan Maslowiin, vaikka artikkeli ensinnäkin käsittelee aivan eri asiaa (hyvinvointia, ei perustarpeita) eikä lisäksi edes lainkaan viittaa kyseiseen hahmoon.”

Tässä raportti voisi olla tarkempi. Olisi parempi sanoa, että Keyesin voi sanoa puhuvan dimensioistaan Maslow-pohjaisesti. Edellä jo todettiin kuitenkin Martelan puhe ”aivan eri asioista” kestävämmäksi. Vaikkapa Keyesin omassa toimituksessa *Mental Well-Being* (2013) hänen ja Maslow’n välille on voitu rakentaa yhteys mitä ilmeisimmin hänen omalla suostumuksellaan. Martela rajaa ”tulkinnan” koskemaan vain eksplisiittisesti sanottuja vaikutteita. Epäkriittisesti hän puolustaa positiivisen psykologian (yhteiskuntatieteellisesti sivistyneimpiin ja maltillisimpiin) voimahahmoihin kuuluvan Keyesin pyrkimyksiä ja pohjautumisia. Esimerkiksi artikkelissaan ”The Black–White Paradox in Health” (2008) Keyes toistaa positiivisten psykologien mantranomaisen käsityksen Maslow’n työstä (itsetoteutustarpeeseen viitaten) osana positiivisen psykologian nousua edeltänyttä humanistista psykologiaa; raportti esittää tästä kriittisiä huomautuksia, joita Martela ei riitautaa. Riippumatta artikkelinsa fokuksista ja eksplisiittisistä viittauksistaan Keyesin työ on ilman muuta relevantti myös käsiteltäessä sitä, mitä raportti tässä käsittelee, toisin sanoen maslowilaistaiseksi kuvattavissa olevaa kysymystä psykologisten perustarpeiden mahdollisesta joukosta yksittäisine jäsenineen. Juuri tässä mielessä Keyes kuvaa edellä mainitussa vuoden 2008 artikkelissaan ’positiivista toimintakykyä’ ja ’eudaimonista hyvinvointia’ muun muassa sanomalla, että se ”ilmentää kykyä hallita mutkikasta ympäristöä ja valita tai hallita tai muokata olosuhteita tarpeita vastaavaksi”. Martelan kanta, jonka mukaan tarvekeskustelu ja Maslow eivät kuulu lainkaan Keyesin käymään keskusteluun, olisi

tutkimuskontekstissakin outo. Raportti kiinnittää kuitenkin huomiota asiaan valmennuskonsultoinnin julkisuuteen avautuvan ulottuvuuden takia.

Huomataan myös Martelan siirtyneen tässä pois vaikutelmien tai arvelujen kielestä: hän sanoo raportin tekijöiden ”haluavan johtaa lukijoitaan harhaan”. Sitten hän jatkaa: ”Lisäksi, toisin kuin kirjoittajat väittävät, Keyes ei suinkaan esitellyt positiivisen toimivuuden sosiaalidimensioita kyseisessä vuoden 2002 artikkelissa. Hän teki sen jo vuoden 1998 artikkelissaan ’Social well-being’. Vuoden 2002 artikkelissa hän viittaa selkeästi tuohon artikkeliin puhuessaan sosiaalidimensioista (*Elsewhere (Keyes 1998) I have argued that positive functioning includes social challenges and tasks, and I proposed five dimensions of social well-being.*), joten alkuperäislähde olisi ollut helposti paikannettavissa, jos raportin kirjoittajat olisivat kyseisen artikkelin lukeneet. Valitettavasti kolme selkeää virhettä Keyesin 2002 artikkelia koskevassa käsittelyssä antaa vaikutelman, että raportin kirjoittajat eivät ole edes lukeneet kyseistä artikkelia, vaan heidän käsittelynsä perustuu johonkin populääriin toissijaiseen lähteeseen.”

Tämäkään ei päde. Toisin kuin Martela väittää, raportti ei väitä Keyesin ”esitelleen” toimintakykerotteluaan 2002. Siinä lainataan Keyesin 2002 julkaistua kirjoitusta, jossa tuo erottelu kiistatta esiintyy. Martela kutsuu tätä ”selkeäksi virheeksi”, mikä osoittaa puutteellista (lähde)kriittikää – yhtä raportissa esitetyn FA-kritiikin avainasioista. Avuliaasti Martela tarkentaa Keyesin puhuneen teoriastaan jo neljä vuotta aiemmin, mikä ei suinkaan haittaa raportin kuvausta relevanteista keskusteluista, jotka olivat täydessä vauhdissa kauan ennen suomalaisen osallistumista niihin. Koska tämä tosiseikka jää pois Martelan populaarille yleisölle suunnatuista kirjoituksista ja Martelan tutkimus- ja vaikuttamistyötä sinänsä hyvinkin ansiokkaasti luotaavasta *Ylioppilaslehti*-jutusta, raportti nostaa sen esiin. Väite ”kolmesta selkeästä virheestä” kaatuu.

Tullaan tärkeimpään kohtaan kysymyksessä psykologiatieteen käytössä. Martela kirjoittaa: ”Mitä tulee itseohjautuvuusteorian kolmeen perustarpeeseen – vapaaehtoisuuteen (*autonomy*), kyvykkyyteen (*competence*) ja läheisyyteen (*relatedness*) – kirjoittajien mukaan trion ’kukin jäsen onkin saanut jollekin ulottuvuudelleen osittaista empiiristä näyttöä’ (s. 355). Jälleen näkyy selvästi, että kirjoittajat eivät tiedä mistä puhuvat. Ryanin & Decin vuoden 2000 artikkeli – joka näiden perustarpeiden osalta on perusreferenssi ja johon raportissa ei viitata – oli vuoden 2000-2010 välisenä aikana julkaistuista psykologisista artikkeleista kymmenen viitatuimman joukossa. Kolmesta perustarpeesta on julkaistu kirjaimellisesti satoja empiirisiä tieteellisiä artikkeleita. Lisäksi läheisyyttä perustarpeena erityisesti tarkasteleva Baumeisterin ja Learyn (1995) artikkeli on laajasti viitattu perusreferenssi kaikessa psykologisissa perustarpeita koskevassa keskustelussa ja ajatus läheisyydestä perustarpeena hyväksytty hyvin laajasti psykologian piirissä.”

Toisin kuin Martela väittää, raportti ei millään muotoa kiistä Decin & Ryanin asemaa alallaan. Eikä se, toisin kuin Martela väittää, kiistä heidän perustarveteoriaansa luonnetta tutkimuskirjallisuuden perusviitepisteenä. Myös raportissa sitä käytetään tällaisena pohjana, kun esimerkiksi kuvataan intrinsisen motivaation FA-käyttöä edeltäviä esiintymiä suomalaisessa akateemisessa ja populaarissa keskustelussa. Martela irrottaa jälleen raportin lauseet kontekstistaan. Tässä kohdassa raportti tarkastelee perusreferenssin funktiota muunkin kuin tiedekeskustelun viitepisteenä. Aivan erityisesti raportti kuvaa tapaa, jolla FA väittää oman päätuotteensa eli yhtiö- ja yksilökehittämisen Vapaus–Virtaus–Vastuu-mallinsa perustuvan Decin & Ryanin teoriaan – tai jopa olevan se, kuten Järvilehto edellä lainattuun tapaan esitti puheenvuorossaan opetusalan ammattilaisille suunnatussa tapahtumassa Campus Helsinki 2014. Kuten lukija hyvin ymmärtää asiayhteydestä, kysymys on Decin & Ryanin perusesityksestä ja sen enemmän tai vähemmän arveluttavista sovelluksista. Järvilehdon mukaan FA:n kauppaaman VVV:n takana on yli ”tuhannen tutkimuspaperein näyttö”. Todellisuudessa sillä ei liene yhden ainoankaan tutkimuspaperein näyttöä. Näyttöä on Decin & Ryanin teorian osille ja kokonaisuudelle, mutta tuon näytön kelpaamisen VVV:n näytöksi raportti kyseenalaistaa: VVV:n ”vapaus” ei ole sama asia kuin ACR:n *autonomy*, aivan kuten ”virtaus” ei ole sama kuin *competence* eikä ”vastuu” sama kuin *relatedness*. Hallituksen puheenjohtaja Martela häivyttää tämän yhteiskunnallisesti keskeisen kysymyksen.

Martela päättää raporttijen psykologiatieteellistä epäpätevyyttä käsittelevän katsauksensa näin: ”Väite siitä, että nämä perustarpeet ovat saaneet ’jollekin ulottuvuudelleen osittaista empiiristä näyttöä’ osoittaa siis joko a) että raportin kirjoittajat eivät lainkaan tunne teoriaa tai sitä tukevaa empiiristä aineistoa eivätkä ole vaivautuneet ottamaan asiasta selvää, tai b) että raportin kirjoittajat tietoisesti esittävät muunneltua totuutta.

Kumpikaan vaihtoehto ei ole kovinkaan mairitteleva.”

Hän katsoo motivaatioteorian spesialistina torjuneensa sitä – ja itseään sen perinnettä jatkavana tutkijana – kohtaan osoitetut syytökset. Raportti ei kuitenkaan syytä eikä edes moiti motivaatioteoriaa eikä soimaa tutkija Martelaa. Sen sijaan raportti tarkastelee tapaa, jolla FA ja sen hallituksen puheenjohtaja Martela vetoavat tieteen arvovaltaan osana markkinointiväitteitään ja julkista vaikuttamistyötään.

Väite siitä, että raportin tekijät joko eivät tunne perustarveteoriaa empiirisine testauksineen tai sitten tuntevat sitä vain valehdellakseen siitä, on erikoinen. Martela ei kerro lukijoille, että raportissa lainataan Decin & Ryanin alkuteoksia ja selvitetään sekä niiden taustoja että niiden herättämää keskustelua huomattavasti enemmän kuin Martelan omissa niihin väitetysti perustuvissa oppaissaan. *Tahdonvoiman käyttöohjeesta* Martela on itse käyttänyt luonnehdintaa ”tieteellis-viihdyttävä”, *Valonöörin* taas liikkuu *science-helpin* nimellä. Raportin mukaan niiden luonnehtiminen tietokirjoiksi tai tieteen taikka tutkimuksen popularisoinniksi on harhaanjohtavaa tavalla, joka oireilee julkisuuden huolestuttavasta rakennemuutoksesta. Noista oppaista lähes kaikki muu kuin suoraviivainen opastus on siivottu pois. Sen tähden raportissa on välttämätöntä kuvata konteksteja laajemmin omien avoimesti esitettyjen rajaustensa sisällä. Martela jättää vastineessaan kokonaan kuvaamatta niin raportin tavoitteet kuin sen asiayhteydetkin.

Raportit eivät ole esittäneet mitään erityisiä psykologiatieteellisiä vaateita. He ovat esittäneet lähteisiin perustuvaa kritiikkiä.

Väite kumoutuu.

V.6

Raportti liioittelee karkeasti Martelan siteeraustavan ongelmia eli onko Martela oikeassa väittäessään, että häntä pitäisi pikemminkin kiittää lähdekritiikin kunniassa pitämisestä kuin moittia siitä laistamisesta?

Martelan vastineessa todetaan: ”Ehkä kovin syytös, jonka raportin tekijät minua kohtaan esittävät tulee sivulla 281: ’Yksittäisiin kömmähdyksiin puuttuminen olisi saivartelua ja niistä liikojen johteleva vääristelyä. Käy kuitenkin ilmi, että filosofianakatemiaisista ainakin Järvilehto, Lahti ja Martela ovat jakaneet epäaitoja sitaatteja hyvin runsaasti ja suorastaan johdonmukaisesti.’ He siis esittävät, että olisin omissa kirjoituksissani jakanut epäaitoja sitaatteja runsaasti ja jopa johdonmukaisesti.”

Tässä Martela on sekä oikean asian että vääristävän kannan äärellä. On totta, että tässä olisi voinut sanoa selvemmin, että Järvilehdon ja Lahden toiminta on Martelaan verrattuna huomattavasti moitittavampaa. Mutta Martela vinouttaa asian suhteettomiin. Kuten raportin lukija huomaa, sen esitys epäkriittisestä siteerailusta näkyvien filosofianakatemiaisista ulostuloissa jyvittää niin kuin jyvittää: suurin osa tapauksista sujuu Järvilehdon ja Lahden tekemisiä seuraten. Jo nimien järjestys kertoo moitittavuusasteen, jota sitaattien yksilöity käsittely tarkentaa. Lukijan tiedoksi: Järvilehto ja Lahti eivät ole toistaiseksi onnistuneet riitauttamaan yhtään tapausta, joissa raportti osoittaa heidän vedonneen virheellisesti tähän tai tuohon auktoriteettiin esittämänsä kannan ja ajamansa asian puolesta. FA:n vastineen perusteella he ovat ottaneet onkeensa kritiikistä.

Martela puolustaa vain itseään ja tutkijuuttaan eikä kommentoi firmansa kulttuuria tai muiden firmalaisten tekemisiä. Hän ei tässä puutu lainaamansa katkelman potentiaalisesti arveluttavimpaan kohtaan eli sanaan ”ainakin”: sikäli kuin se antaa ymmärtää yhden jos toisenkin yksilöimättä jääneen filosofianakatemiaisesta harjoittaneen epäaitoa siteerailua, sitä voisi pitää haitallisen summittaisena väitteenä irrallaan tarkasteltuna. Tosiasiassa raportti ei kuitenkaan sano useimpien filosofianakatemiaisista lavedan julkisuuden kirjoituksista tai puheista ja niiden sisältämistä sitaateista yhtään mitään, kun se taas sanoo paljonkin ensisijaisesti Järvilehdon, toissijaisesti Lahden ja viimesijaisesti Martelan vastaaviin vaikuttamisiin sisältyneistä sitaateista.

Martela jatkaa: ”Suhtaudun tällaiseen syytökseen erittäin vakavasti, koska tutkijana olen pyrkinyt olemaan huolellinen käyttämieni lähteiden ja sitaattien alkuperän suhteen. Siksi kävin läpi raportin ja kokosin sieltä kaikki ne kohdat, joissa tekijät ottavat kantaa johonkin käyttämäni sitaattiin.

Koostettuani listan lähetin sen vielä raportin tekijöille pyytäen heitä täydentämään listaa, jos siitä puuttuu jokin kohta. Kaikki nämä kohdat on koostettu liitteeseen 1.”

Martela kertoo siis ”pyytäneensä” tekijöiltä täydennystä listaansa. Palataan siihen myöhemmin. Katsotaan sen sijaan Martelan tapaa käydä läpi siteeraamiskysymystä, jonka hän jälleen jättää täysin vaille kontekstia. Lukija ei vastineen perusteella ymmärrä, miksi epätarkasta tai epäperäisestä lainailusta on tehty raportissa numero – tai minkä kokoluokan tai laadun numero siitä on tehty.

Martela jatkaa: ”Ovatko raportin kirjoittajat onnistuneet löytämään teksteistäni niin runsaasti epäaitoja sitaatteja, että heidän syytöksensä olisi perusteltu? Yhden tällaisen virheellisen sitaatin he tosiaan löytävät teksteistäni. Mutta, tämä on siis yksi ainoa virheellinen sitaatti kolmessa kirjassa, kahdessa raportissa ja sadoissa blogikirjoituksissa sun muissa kirjoituksissa. Tämän lisäksi he löytävät yhdestä suullisesta esiintymisestäni väärälle henkilölle attribuoitun sitaatin, mutta live-esiintymistilanne ei – kuten he varmasti tietävät – mahdollista sitaatin oikeellisuuden tarkistamista. Kun käytin samaa sitaattia kirjassani, tarkistin asian ja annoin sille oikean lähdeviitteen. Joka tapauksessa, yksi suullinen ja yksi kirjallinen virhe satojen siteerauksien joukossa on hyvin kaukana siitä, että olisin jakanut epäaitoja sitaatteja ’runsaasti’ tai ’johdonmukaisesti’, kuten he väittävät.”

Tämä ei päde. Martela liioittelee moittimattomuuttaan: kuten jäljempänä – hänen vastineensa erityisväitteitä (VI.1–7) tarkasteltaessa – nähdään, todettuja virheitä on paljon enemmän kuin kaksi. Raportissa käydään läpi noin tusina huonon sitaattikulttuurin ilmentymää Martelalla ja mainitaan lisäksi kymmenkunta muuta tapausta, jotka sivuavat asiaa. Ne ansaitsevat kriittiset huomautuksensa.

Martela ei kerro, että siteerailua tarkastellaan osana FA:n vaikuttamistyötä. Hallituksen puheenjohtajana hän efektiivisesti hyväksyy yhtiön julkisuudessa näkyvimpien edustajien kestäättömät tavat vedota auktoriteetteihin ja heikentää julkista järjenkäyttöä. Lisäksi Martela jättää käsittelemättä sitaattitarkastelun yhteydet kysymykseen FA:n omavaraisuudesta luovuuttaan, uutuuttaan ja innovatiivisuuttaan korostavana yksilöiden, yhteisöjen ja yhteiskunnan kehittäjänä. Martela puolustelee omaa moittimattomuuttaan tai moitittavuutensa vähäisyyttä ottamatta kantaa siihen, miten hänen yrityksensä merkittävien edustajiensa moitittavuuteen tulisi suhtautua, ja kuinka tulisi ymmärtää hänen oman vähemmän moitittavan toimintansa suhde tuohon enemmän moitteita ansaitsevaan toimintaan. Raportissa firman julkisen vaikutustyön laatu perustellaan tärkeäksi yhteiskunnallisen keskustelun aiheeksi.

Martela jatkaa: ”Tämä syytös väärin sitaattien levittämisestä tuntuu erityisen epäoikeudenmukaiselta, koska olen pyrkinyt omassa toiminnassani nimenomaan ylläpitämään korkealaatuista lähdekriittikkä. Raportin kirjoittajat itekin nostavat esiin kolme tapausta, jossa nimenomaisesti osoitan, että joku yleisesti tietyn henkilön nimiin laitettu sitaatti ei ole hänen sanomansa. *Valonöörin*-teoksessa kerron, että ’Kutsumuksesi on siellä missä intohimosi kohtaa maailman tarpeet’ -sitaatilla ei ole mitään tekemistä Aristoteleen kanssa ja paikannan sen juuret samaan Buechnerin lausumaan, johon raportin kirjoittajatkin sen paikantavat (s. 246). Samaten kerron että eräs tietty sitaatti ei ole Henry Fordilta, vaikka monissa bisneskirjoissa näin väitetään (s. 591). Ja totean, että populaarissa bisneskirjallisuudessa usein siteerattua Harvard-tutkimusta tavoitteenasettelusta ei ole oikeasti olemassakaan, viitaten samaan lähteeseen kuin raportin kirjoittajat (s. 283). Eli olen kirjoissani tehnyt juuri sitä samaa lähdekriittistä työtä, jota raportin kirjoittajat jatkuvasti peräänkuuluttavat.”

Tämä on kaikkine puutteineenkin Martelan vastineen onnistunein ja ilahduttavin kohta. Hän huomioi järkevästi ja aiheellisesti sen, että raportti antaa tunnustusta hänen lähdekriittiselle pyrkimykselleen. Hän jättää kuitenkin sanomatta, että tuo tunnustus nimenomaan tarkentaa ja tasapainottaa irrallisena arveluttavaa väitettä hänestä yhtenä epäkriittisen lainailun harjoittajana. Näin hän jättää käyttämättä tilaisuuden käydä järkevää keskustelua asiasta. Lisäksi hän jättää sanomatta, että raportin osoittamalla tavalla hänen lähdekriittikkensä jää kuitenkin vajaaksi. Raportoijilla ei ole aihetta epäillä Martelan sanoja, kun hän lausuu: ”Siksi uskonkin olevani samalla missiolla raportin kirjoittajien kanssa.”

Mutta hänen tapansa jatkaa tästä on ongelmallinen: ”Pyrin kirjoituksissani ja julkisissa esiintymisissäni tuomaan tieteellisesti perusteltuja näkemyksiä sellaisille foorumeilla, joissa on usein kriitikkömästi

hyväksyty heppoisesti perusteltuja näkemyksiä.” Hän ei huomaa, että tutkimusviittausten lisääminen esimerkiksi tai erityisesti oma-apuun ei vielä tee siitä kriittistä. Martela kirjoittaa: ”Mutta sivusta huutelemisen sijasta olen pyrkinyt vaikuttamaan ilmiöön laittamalla itseni peliin, kirjoittamalla kirjoja ja osallistumalla aktiivisesti julkiseen keskusteluun.” Jääköön pohtimatta, mihin hän viittaa ”sivusta huutelemisella” jonkinlaisena ”itsen peliin laittamisen” vastakohtana. Raportti ei kiistä vaan päinvastoin korostaa ja kehuu Martelan kykyä yhteiskunnalliseen keskusteluun. Kuten edellä todettiin, juuri sen – ja hänen tutkijakuntoisuutensa – valossa hänen populaarit kirjansa ja useat muut julkiset lausumansa ovat varomattoman epäkriittisiä. Hänen käsityksensä onnistumisestaan niin lähdekriittisessä pyynnössä kuin ylimalkaan kriittisessä toiminnassa onkin liioiteltu.

Kerrataan. On hyvä kuulla Martelan kokevan jakavansa raportissa korostetun ja arvostetun pyrkimyksen kriittiseen ajatteluun ja kritiikin harjoittamiseen julkisessa keskustelussa. Hän vain uskoo valitsemansa, edistämänsä ja puolustelemansa itseapumuodon ja -mallin olevan ongelmaton väline julkisessa vaikuttamisessa, kunhan se tuetaan tutkimusviittein, vaikka tosiasiansa oma-apu ei parane tutkimusviitteistä kuin niin ja niin monta astetta. *Self-helpiä* ei saa kunnialliseksi ja käyväksi välineeksi asialliseen yhteiskunnalliseen keskusteluun kuin lisäämällä siihen tieteellisyuden lisäksi kriittistä ajattelua. Tämä tarkoittaa myös kriittistä suhtautumis- ja käsittelytapaa tieteellisyysväitteitä kohtaan. Hänen puolustettava tapansa vedota näyttöön tai mainita sen puutteesta ei riitä.

Martela ei sano mitään raportin tavasta osoittaa keskeisten filosofianakatemiaalaisten ulostuloissa selvä velka ja läheisyys köykäiselle yksilö- ja yrityskehittämiselle ja oma-avulle. Kuten sanottu, runsaan ja jopa konsistentin epäaidon siteeraamisen muotoilua voi juuri Martelan kohdalla pitää liian kärkevä, mutta se ei ole Martelan vastineen väittämään tapaan ”kaikin puolin valheellinen”. Niin kuin edellä todettiin häntä ei yksilöidä syypanä, vaan hänet esitetään yhtenä kolmesta nimestä: kun raportin lukee, käy selväksi kolmikon keskinäiset osuudet kuvatasta kyseenalaisesta siteerauskulttuurista. Edes mainittu kärkevä katkelma ei väitä Martelan toimineen säästelemättömän ja linjakkaan huonon siteeraamisen asialla *tout court*. Se väittää Martelan olleen yksi kolmesta siteeraamistavaltaan moititusta eturivin filosofianakatemiaalaisesta.

Väite kumoutuu (yleistasolla, mutta vaatii tietysti vielä koettelua yksittäisväitteiden tasolla).

V.7

Raportti keskittyy Martelan lainailujen selvittelyyn

eli onko Martela oikeassa väittäessään, että raportin sisältö painottuu hänen siteeraustensa erittelyyn? Martela toteaa vastineensa lopulla, että ”raportin pääpaino on käyttämieni sitaattien läpikäymisessä”.

Tämä ei päde. Martelan hyödyntämien lainausten käsittelyn sijaan raportti selvittelee pääasianaan kulttuurin ja yhteiskunnan sekä erityisesti julkisuuden viimeaikaisia rakennemuutoksia tutkailemalla ennen muuta sitä, millaista on nykyhetkinen yhteiskunnallis-poliittinen vaikuttamistoiminta, kun mittapuuksi otetaan maailmankuuluissa suomalaisissa kouluissa sekä ihanteina että käytäntöinä yhtaikaa korostettavat kriittisyys ja luovuus. Laajan raportin tapausesimerkkinä toimii FA, eritoten sen näkyvien edustajien julkinen vaikutustyö. Tässä yhteydessä kiinnitetään huomiota näiden keskeisten filosofianakatemiaalaisten tapaan kierrättää populaareissa teoksissaan itse- ja yhteisökehittämismarkkinoilla kulumaan päässeitä bisnesviisauksia ja samoissa ympyröissä rikki menneitä tai vähintään kontekstinsa kadottaneita tavalla tai toisella viallisia ja joskus aitojakin sitaatteja – samaan aikaan kun firma esittää äärimmäisiä tieteellisyysvaateita ja esiintyy innovatiivisuuden, kreatiivisuuden, uutuuden ja rohkeuden symbolina. Vaikka Martelan väitteen tulkitsisi sallivasti niin, että nimenomaan häntä kohtaan esitetty kritiikki painottuisi sitaattiselvittelyyn, tulkinta ontuu. Raportissa ei korosteta niinkään siteeraamisen korrektiutta vaan sen kontekstia julkisessa vaikuttamistyössä.

Väite kumoutuu.

VI

Frank Martelan vastineen erityisväitteet

VI.1

Martela on pyytänyt täydennyksiä raportissa käytetyistä Martela-siteerauksista tekemäänsä listaan niitä kuitenkaan raportioijilta saamatta.

Martela avaa vastineensa liitteen näin: ”Tähän liitteeseen olen siis kerännyt kaikki ne kohdat *Ajatuspajoista innovaatiokumppanuuksiin* -raportista, joissa otetaan kantaan yksittäisiin käyttämiini siteerauksiin. Olen myös pyytänyt kirjallisesti raportin kirjoittajia täydentämään tätä listaa, jos siitä heidän mielestään puuttuu jokin kohta, mutta en ole saanut heiltä lisäyksiä.”

Martela antaa virheellisen kuvan yhteydenotostaan. Jääköön tämän ei-julkisen tapahtuman todellinen laita kommentoimatta. Todetaan vain seuraava tieto. Hän sai tapaamisessa yhden raportioijan (Tuusvuoren) kanssa runsaasti kommentteja sekä raportista yleensä että sitaattikysymyksestä erityisesti.

Vastineeseen niin ikään sisältyvä viittaus anteeksipyyntötarpeeseen jääköön niin ikään kommentoimatta. Todetaan vain, että Martela itse on arvostellut ansiokkaasti tiettyjä poliittisia populistieja, jotka valitsevat uhrin roolin järkevän julkisen keskustelun sijasta. Tässäkään siihen ei ole tarvetta. Katsotaan siis kohta kohdalta sitä, mitä Martelalla on sanottavanaan siteeraamisestaan.

Väite kumoutuu.

VI.2

de Bono- ja Ford-virhesitaateissa on merkittäviä ja raportissa huomiotta jääviä lieventäviä asianhaaroja.

Martela myöntää kaksi väärää siteeraustaan. *Draivissa* laitetaan maltalainen bisnesnokkeluusguru Edward de Bono (s. 1933) tokaisemaan, että tuhannesta oivalluksesta kymmenen kelpaa jatkopohdintaan ja yksi toteutukseen. Korkealla valtiollisella vaikutusfoorumilla eli Senaatti-Areenan esitelmässä taas yhdysvaltalainen autotehtailija-ajattelijaj Henry Ford (1863–1947) pistettiin sanomaan, että asiakkaat kaipaavat häneltä auton sijaan nopeampia hevosia. Kirjan virhettä Martela pitää valitettavana, mutta vakuuttaa sen 146 muun viittauksen olevan aitoja. Hän ei kommentoi ylimalkaan turvautumista juuri raportissakin paljon käsiteltyyn de Bonoon, vaan toteaa vain ”jostain syystä väärän nimen päässeen seulan läpi”. Niinpä jää pohtimatta keveän bisnesvalmennuksen ja tieteellisyysvaateiden välinen suhde, joka on koko raportin sitaattikartoituksen pääperuste. Esitelmävirhettä Martela puolustelee sen juolahtamisella mieleen elävässä tilanteessa vailla tarkistusmahdollisuuksia. Hän myös väittää korjanneensa tämän virheen myöhemmin kirjassaan, vaikka siinä on puhe aivan toisesta Ford-lumesitaatista. Vaikka hän toisaalla vastineessaan vähättelee ”heppoisien” konsulttikirjojen konteksteja, Martela ei kommentoi vetoamista de Bonon tai Fordin hahmoihin tai mietteisiin jo sinänsä arveluttavina osana tieteellisyysvaatein ryydittyä esitystä ja vaikuttamista. Kumpikin tapaus mainitaan raportissa osana FA:n kritiikkiä kaipaavaa sitaattikulttuuria, ei osana Martelan vastaista syytekirjelmää.

Väite kumoutuu.

VI.3

Muita virheitä ei ole, joten niiden määrä jää vähäiseksi ja raportin antama kuva Martelan osuudesta epäkriittiseen sitaattikulttuuriin vääristää pahasti.

Martela pyrkii irrottautumaan kyseenalaisen siteeraamisen kulttuurista esittämällä kaikki muut arveluttavat lainaamisensa riittävän oikeiksi. Tämä johtaa yleisesti selittelyyn ja erityisesti moniin kummallisiin tilanteisiin. Seuraava käsittely on ikävä kyllä pitkä mutta välttämätön.

Martelan käsittelemistä tapauksista de Bonon ja Fordin lisäksi virheikästä ja huonoa sitaattikulttuuria edustavat myös tapaukset Aristoteles, Seneca, Forster, Aristoteles uudelleen, Kivi, Böll, Barrie, Hoffer, Smedes, Dalai-lama ja Wintle. Lisäksi erityisesti Mann-, mutta myös Kant-, O’Connor- ja Twain-sitaatit ansaitsevat kriittiset huomautuksensa. Asiaa sivuavat tapaukset MacGyver, Vygotski, ratkaisu/ongelma, ’valonööri’, ’elämän tarkoitus’, Mischel ja individualismi antavat nekin aiheen kritiikkiin. Martela ei tässä puolustele niin ikään raportissa (ja vastineessakin) mainittua Shaw-lainaukseen ja ”kutsumus”-aforismin kommentointiaan (jonka hän mainitsee toisaalla vastineessaan), jotka kuuluvat huonon sitaattikulttuurin aineksiin. Myös raportissa kritisoitu Rousseau-lainaus jää kommentitatta. Kahden virheellisen sitaatin sijasta

raportti siis käsittelee Martelalta pariakymmentä tapausta. Käydään ne pian lyhyesti läpi, mutta ensin todetaan tärkeä yleisseikka.

Martela käsittelee näitä kaikkia tapauksia vain siteeraamisen ja korrektiuden näkökulmasta. Hän myös puolustaa menettelyään, olipa se korrekta tai ei, koska hänen mielestään varsinainen virheellisyys eli epäaitojen sitaattien jakaminen palautuu vain kahteen jo edellä (VI.2) käsiteltyyn tapaukseen. Jos raportti käsittelee FA:n tai sen näkyvien jäsenten julkisia lausumia vain sitaatteina ja näitä edelleen vain joko korrekteinä tai epäkorrekteinä sitaatteina, olisi väärin niputtaa Martela yhdessä Järvilehdon ja Lahden kanssa edellä kuvattuun tapaan. Raportti kuitenkin tarkastelee FA:n ja huomattavien filosofianakatemiaalaisten julkista vaikuttamistyötä ja sen osana erilaisten lentävien lauseiden hyödyntämistä ja muuta lähdekritiikin ja yleisemmin kriittisyyden kannalta tärkeää toimintaa. Tästä näkökulmasta Martelankin populaareissa sanomisissa on kritisoitavaa, vaikka sekä häneen kohdistuvien arveluttavuushuomautusten määrä ja laatu että häneen kohdistuvien ansiokkuushuomautusten määrä ja laatu tarkentavatkin riittävästi hänen eronsa Järvilehtoon ja Lahteen.

Vastineessaan Martela ei käsittele luetteloimiaan tapauksia raportin esiin nostamina tapauksina kokonaisesta yksilö- ja yhtiökehittämisen, *self-helpin* ja bisnesopasviihteen virtauksesta. Se ansaitsee itsessään kriittistä huomiota silloinkin, kun se selviytyy kuivin jaloin oikeiden lauseiden kirjaamisesta oikeille lausujille. Martela vetoaa (Aristoteleen yhteydessä) filosofian ”maisterintutkintoonsa” lieventävänä asianhaarana kertomatta väitelleensä soveltavan filosofian ja organisaatiotutkimuksen alalta. Olisi tärkeää kuulla, miten hän filosofisesti orientoituneen organisatologian eksperttinä ja FA:n johtohahmona suhtautuu valmennuskonsulttiyhteyksistä tuttuun kovin kevytkenkäiseen lainailuun – niin epäperäisten kuin toisinaan aitojenkin sitaattien viljelyyn osana vaikuttamistyötä. Raportti ei ole tentaattoripalautetta vaan kriittinen tarkastelu yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen pyrkivistä organisaatioista ja kriittisen julkisuuden huolestuttavasta ohentumisesta sellaiseksi, ettei se pysty enää koettelemaan sanomisten pitävyyttä. Yhtä kaikki Martelan korrekteiksi kuvaamansa siteeraukset ovat monissa tapauksissa epäkorrekteja ja monissa muissa tapauksissa muuten saamiensa kriittisten huomautusten arvoisia.

Käydään lyhyesti tapaukset läpi. (1) **de Bono** ja 2) **Ford** käytiin jo läpi.) 3) **Aristoteles**. Martela puhuu ”sosiaalisesta eläimestä” eikä ”poliittisesta eläimestä”, myöntää vastineessaan epätarkkuuden ja huolimattomuuden, mutta katsoo, ettei se ole virheellistä laatua, koska sanoja ei ole laitettu väärään suuhun. Aristoteles ei puhu ihmisestä sosiaalisena eläimenä, joten virhe on selvä. 4) **Seneca**. Martela pystyy aiheellisesti korjaamaan raportin antamaa viallista kuvaa: raportin pitäisi tietysti kertoa Martelan mainitsemat seikat. Mutta edelleen tiedot tekijästä ja teoksesta sekä kirjeiden kohdasta jäävät Martelan kirjassa puutteellisiksi, eikä suomennosta siinä mainita saati lainata. Ennen kaikkea Martela vaikenee vastineessaankin kontekstista: Seneca kirjoittaa itsemurhasta. Tämä jää Martelalta ja hänen kirjansa Senecaa tuntemattomalta lukijalta huomaamatta, koska kirja suhtautuu klassikoiden lainailuun – silloinkin kun tekee sen vähemmän moitittavalla tavalla – raportissa kuvattuna vaikuttamistapana, epäkriittisesti. Tekstikohta edustaa huonoa lainaamista. 5) **Shaw**. Martela ei kommentoi raportissa käsitellyn Shaw-sitaatin jäämistä nootilla. 6) **Forster**. Martela myöntää alkuperätiedon puuttuvan ja raportojien osoittavan hänen aiheesta laatimansa nootin vaillinaiseksi mutta vetoaa ”riittävään asianmukaisuuteen”. Lähdekritiikki jää puolitiehen.

7) **Aristoteles**. Martela väittää kolumnissaan Aristoteleen sanoneen, että kansalaisuuteen kuuluvat oikeuksien lisäksi velvollisuudet. Hän puolustaa tämän korrektiutta viittaamalla kolumnin ahtaaseen tilaan ja sanoo käsitelleensä asiaa laajemmin osuudessaan antologiaan *Jakolinojen Suomi*, jossa ”on enemmän tilaa [raportojien kaipaamalle] tulkitsevalle historialliselle välitystyölle” ja sen perustelemiselle, miksi näen mahdolliseksi väittää että kansalaisuus Aristoteleelle ei ole pelkkiä oikeuksia” sekä ”myös asianmukaiset lähdeviitteet Aristoteleen *Politiikka*-teokseen”. Hänen hyvinkin maininnan ansaitseva antologiatekstinsä onkin ansiokas, mutta raportti kehuu myös hänen kolumniaan, kuten ylisummaan hänen yhteiskuntakriittisiä puheenvuorojaan. Itse väite vain ei päde: hänen antologia-artikkelinsakaan ei sisällä mitään lisätodistelua, saati hänen lauseensa oikeuttavaa tekstuaalievідenssiä Aristoteleen *Politiikka*-teoksesta, noista mainituista nykymokratialle olennaisista käsitteistä Aristoteleelle kuuluvina ajatusvälineinä. Raportin esittämä kritiikki jää voimaan. 8) **Kivi**. Martela myöntää, ettei hänen jakamansa *Nummisuutarit*-repliikki ole tarkka. Hän väittää kuitenkin, ettei käytä sitä sitaattina, ja että ”nykyisin käytössäni olevissa heijasteissa olen päätenyt käyttämään tuota suoraan *Nummisuutareista* peräisin olevaa muotoa”. Martela tuskin olisi vaihtanut

sitaatin virheettömään, ellei se olisi ollut ensin virheellinen. 9) **Böll.** Martela väittää, että hänen (yhdessä Järvilehdon kanssa) lähteettä esittämänsä kalastajatarina opiskelijoille ja näiden opettajille suunnatussa kirjassa on sekä yksityisomaisuudetön ”yleistarina” että hänen (ja Järvilehdon) ”itse kirjoittama”. Tässä hän mitä suorimmin torjuu lähdekritiikin, vaikka alkuperähuomautus jää riitauttamatta. 10) **Barrie.** Martela myöntää sitaatin epätarkkuuden, mutta puolustelee sen hyväksyttävyyttä. Tapaus edustaa huonoa lainaamista virheineen ja kontekstittomuuksineen.

11) **Hoffer.** Martelan (ja Järvilehdon) tapa lainata tätä filosofia kuuluu sarjaan tarpeettomat varaumat korrekti(hkoj)en sitaattien edellä: Hoffer ”tietävästi sanoi”. Vastineessaan Martela myöntää epätarkkuuden, jonka hän väittää oikeuttavan ”tietävästi”-adverbin. Toisaalta hän vetoaa myös julkaisumuodon nootittomuuden johtaneen tähän ”klausuuliin”, joka ei hänestä ole ”hyvä käytäntö”: Martela sanoo pyrkivänsä sitä ”välttämään, koska tavallisesti tarkistan huolella käyttämäni lähteet. Tämä lieneekin ainoa kerta kuin tällaista muotoa olen käyttänyt.” Martelan virhe-muttei-virhe asettuu raportissa luokkaan kyseenalaiset lainaamiset, jossa tarkataan erityisesti kevyelle yksilö- ja yhtiövalmennusopaslajityypille ominaista tapaa käyttää väärä, epätarkkoja tai joskus aitojakin lainauksia kontekstistaan irrotettuina viisauksina arveluttavana osana vaikuttamistyötä. Sitaatti edustaa huonoa lainaamista. 12) **Smedes.** Martela puolustelee puuttuvaa lähdetietoa toistaen alkuperäisjulkaisunsa vajaan lähdetiedon ja vedoten ”avoimilla korteilla pelaamiseen” riittävänä tasona ”populäärille kirjalle”. Lähdetieto on vaillinainen ja käsitys kovilla tieteellisyytsvaateilla markkinoidun populaarin teoksen lähdekritiikki- ja kriittisyydedellytyksistä kestämatön. 13) **Dalai-lama.** Martela puolustaa sitaatin käyttöä vetoamalla raportissa mainittuun oletetun alkuperäissanojan myöhempään lähteettömään itsesiteeraukseen. Hän ei tarjoa lähdetietoa eikä kommentoi raportissa kuvattua sitaatin käyttöyhteyttä: yleisö jää vaille hänen mietteitään sekä positiivisen psykologian että bisnesviihteen ja oma-avun yhteyksissä suosittu sanonnan kierrättämisen merkityksestä. 14) **Wintle.** Martela väittää antaneensa lainaamalleen ”tuntemattoman runoilijan” lorulle oikean tekijätiedon ja alkuperäislähteenkin, mutta pidättäytyneensä jakamasta löytämiään ”vastaavia spekulatioita mitä raportin tekijät” tarjoilevat. Hän puolustaa vaillinaista lähdekritiikkiä jälleen ”suuren yleisölle tarkoitettun kirjan” esitysmuodolla. Hän luonnehtii raportin tapaa suomentaa hänen vain englanniksi esittämänsä seipitys ”suorastaan liikuttavaksi”. Koska kaikki raportinkin lukijakunnakseen mielivän ”suuren yleisön” piirissä eivät osaa englantia, käänös on kohdallaan. Martela ei tarjoa alkuperäislähdettä eikä oikeaa tekijää, vaan virheellisiä tietoja oletetusta tekijästä. Raportti taas ei tarjoa ”spekulatioita”, vaan tietoja tekijästä (joka ei ole runoilija) ja lorun julkaisu- ja käyttöyhteyksistä.

Raportti ei väitä yhtäkään näistä tapauksista sinänsä valtavan suureksi. Ne ovat kuitenkin kiistatta osa raportissa kuvattua kyseenalaista sitaattikulttuuria eli lentävien lauseiden tai käyttöajatusten käyttämistä yksilö-, yhtiö- ja yhteiskuntakehittämiseen. Kaikissa näissä myös on virheitä, joista on paikallaan esittää kriittisiä huomautuksia. Yksittäistapausten merkityksestä voi olla monta mieltä, mutta merkityksellisiksi ne nousevat osana Martelan omalla tavallaan ja omalla vähäisemmällä osallaan yhdessä muiden näkyvien ja suuremman henkilökohtaisen vastuun kantavien filosofianakatemiaalaisten lähdekritiikin ja kriittisyyden puutetta. Firman tätä vajetta – sen ristiriitaa huippututkimusvakuuttelujen kanssa – koskevan vastuun pohtimiseen ei ainakaan vastineessa saada apua FA:n hallituksen puheenjohtajalta.

Katsotaan seuraavaksi muut tapaukset. Ne on järkevä erottaa edellisistä, sen sijaan että luetteloi Martelan tapaan kaikki yhteen ja samaan kategoriaan eli syytösten kohteiksi joutuneiden hänen mielestään ei-epäaitojen sitaattien tai ei-epäkorrektien lausumien luokkaan. i) **Kant.** Martela vetoaa huumoriin, mutta raporttikin noteeraa tekstikohdan humoristisuuden. Sitaatti tietenkin on väärä, mutta raportti ei tee numeroa vääryydestä. Martela vetoaa vain Kant-pohjaisen lausahduksensa raportissakin todettuun ”sinänsä moitteettomaan” mukaelmastatukseen kommentoimatta sitä johtamisopillisena tapana hyödyntää klassikkojen sanomisia. ii) **Vygotski.** Martela vakuuttaa lukeneensa venäläisklassikon kirjan (tai kirjat) ja siten toimivansa jälleen ”hyvällä omallatunnolla”. (Hänen käyttämänsä muoto ”Vygotsky” kieliä pitäytymisestä angloamerikkalaisessa keskustelussa.) Raportti ei puhu väärästä sitaatista vaan käyttää tätä tapauksista esimerkkinä asiasta, joka mainitaan samalla tavalla monissa samantapaisissa oppaissa: jos Vygotskista haluaa sanoa jotain (käänösavusteiseen) alkuteoslukemiseen nojautuvaa ja omaperäisyydestä kertovaa, voisi varmasti sanoa jotain muuta kuin kaikkialla toistettavaa. iii) **MacGyver.** Martela vakuuttaa tietämättömyyttään MacGyver-esimerkkien käytöstä *self-help*issä, koska hän ei ”ole perehtynyt itseapukirjallisuuteen läheskään samalla harrastuneisuudella kuin raportin tekijät”. Raportti ei puhu

virhesiteerauksesta vaan kytköksestä oma-apuun, joka tulee Martelalla esiin suorina viittauksina tähän kirjallisuuteen ja avoimena panostuksensa sen tutkimusviitteillä tuettuun muunnelmaan eli *science-helpiin*. On mahdotonta kuvitellaakaan, että Martela ei tuntisi organisaatiokehittämisen- ja ajattelutaitopiireissä tyypillistä tapaa puhuta MacGyverin neuvokkuudesta. Hän on sekä organisaatioteorian tutkija että FA:n valmentaja, populaarien yksilö- ja yhteisökehittämismateriaalien tekijä ja itseapua sekä puolustelevalta (mm. toteamalla HS:lle: ”Jos joku akateeminen tyyppi dissaa self-helpiä, niin sanoisin, että älä dissaa, vaan kirjoita itse paremmin” (raportin sivu 293)) että suositteluva (esim. puffaamalla *Tahdonvoiman käyttöohjeessaan* Schwartzin *Be Excellent at Anything*) vaikuttaja. Kuten raportissa kerrotaan, Järvilehdolle MacGyver-vetoamiset on suorastaan keskeinen osa keinovalikoimaa. Martelan tapa vedota macgyverismiin mukautuu saumoitta tähän raportin laajasti kuvaamaan kierrätyskeskeiseen itse- ja yrityskehittämiskulttuuriin.

iv) **Ratkaisu/ongelma.** Martela puolustelee kuluneen sanonnan ”Älä ole osa ongelmaa vaan ole osa ratkaisua” kierrättämistään sanomalla, ettei ”viittaa mihinkään sitaattiin, vaan käytän vakiintunutta puheenpartta”. Raportti ei puhu virhesiteeraamisesta vaan luovuusväitteiden ja innovatiivisuusvaateiden uskottavuudesta. Ratkaisukeskeisyyden pulmiin erityisesti kriittisyydelle tarjottuna vastavoimana raportti pureutuu kokonaisen alaluvun voimin. v) **’Valonööri’.** Martela käsittelee olemattomana epäaidon siteerauksen tapauksena tätäkin kohtaa raportissa ja pitää ”epäeettisenä vihjauksena” sitä, että hänen käsitteestään pitäisi antaa osittainen tunnustus yhdysvaltalaisen David Allenin yhtiölle Actioneer Inc. Raportti ei kuitenkaan puhu sitaateista tässä. Toisin kuin Martela väittää, raportti myös tarjoaa Martelan kaipaaman ja itse auktorisoiman kertomuksen käsitteensä ’valonöörit’ synnystä. Tässä yhteydessä kuitenkin tarkataan *light-* ja *engineer-*sanoista muodostetun *lightneerin* yhteyksiä liikealan tapauksiin. Tässäkään Martela ei kuvaa kontekstia: raportti kiinnittää huomiota filosofianakatemiaalaisten populaarin tuotannon (Martelan *Valonöörit*-kirjan ja ’valonööri’-käsitteen) ja heidän yritystoimintansa (Järvilehdon *Lightneer*-osakeyhtiön) väliseen yhteyteen. Tätä yhteyttä korostavat myös esimerkiksi Järvilehdon *Mestariajattelijan* ja Martelan *Tahdonvoiman käyttöohjeen* takakannet, jotka mainostavat tekijöidensä firmaa. vi) **Elämän tarkoitus.** Martela kiistää bloginsa lähteettä tarjotun yhdenlauseenmääritelmän yhteydet ”amerikkalaiseen menestysopasgenreen” ja korvaa ne vastineessaan viittauksilla neljään akateemiseen tekstiin, joista yhden tekijä on hän itse. Raportti ei väitä sanonnan alkuperäksi viihdekirjallisuutta, vaan toteaa näiden välisen yhteensopivuuden. Martelan tutkijuutta ei tässäkään aseteta kyseenalaiseksi. Raportissa kuvataan näkyville filosofianakatemiaalaisille tunnusomaista tapaa suosia huoneentaulumaisia käyttöviisauksia. Martela myöntää nyt itsekkin, että hänen omanaan jakamansa miete on lainaa muualta, vaikkei hän sitä julkisuuteen levittäessään lainaksi merkinnyt. Alkuperän akateemisuutta ei olisi aavistanut lähteiden pois jättämisestä. Raportti osoittaa vain, että sama miete on tavattavissa myös kevyestä elämäntapakirjallisuudesta, jonka läheistä yhteyttä omiin kirjoihinsa Martela häivyttää. Esimerkiksi edellä käsitellyssä de Bono -lumesitaatissa olennaisempaa kuin sen lumeluonne on yhtäaikainen huippututkimusvaateiden esittäminen ja bisnesviihdeviittausten vaaliminen. Martelan itse *Tahdonvoiman käyttöohjeestaan* käyttämän laatusanan ”tieteellis-viihteellinen” sisältämässä lupauksessa on tuskin mahdollista lunastaa molempia puoliskoja yhtä täysimääräisinä.

vii) **Michel.** Martela vetoaa viittaavansa alkuperäisteksteihin, mitä raportti ei riitautaa. Implisiittisesti hän myöntää kopioivansa *Character Strengthsiä*, mutta kiistää eksplisiittisesti tarpeen ”luetteloida satoja kirjoja”, joissa alkuperäistutkimukset mainitaan. Raportti arvioi kriittisesti filosofianakatemiaalaisten tapaa antaa ymmärtää varaavansa vain tutkimuksiin ja jakavansa niiden tuloksia suurelle yleisölle, samalla kun heidän populaarit kirjansa ovat yhteensopivia kevyen itse- ja yhteisökehittämislajityypin kanssa. Martela voisi helposti osoittaa hänellä varmastikin olevan erityistietämyksensä Mischelistä, mutta hän ei tätä tee. Samalla murenee olennainen ero itseavun ja tieteen popularisoimisen välillä. Kiinnostumattomuus tästä erosta edesauttaa julkisen järjenkäytön rapautumista. viii) **Individualismi.** Martela sanoo, ettei voi kommentoida kunnolla tapaansa puhua ”myötätuntoindividualismista”, koska ei löydä tätä blogitekstiään. Silti hän lisää: ”uskon keksineeni termin itse, vaikka voi toki olla että joku on aiemmin keksinyt termin jossakin toisessa yhteydessä”. Hän lisää: ”Tästä riippumatta, kyseessä ei siis edes ole syytös väärästä siteeraamisesta.” Virhesiteerausluokitus on hänen omansa. Raportin kontekstia hän ei kerro. Se on FA:n vahvojen innovatiivisuus- ja luovuusvaateiden koettelu. Martela ei tässä puheena olevassa tekstissään mainitse useiden esittelemiensä käsitteiden aiempia käyttäjiä; yksittäistapauksesta ei voi päätellä juuri mitään, mutta osana monia muita se kuuluu asiayhteyteen. Martela esittää myös tässä ohimennen kovan väitteen: hänen mukaansa raportille on ”tyypillistä” olla ”tarjoa[matta] lähdeviitettä”. Vain vastineen lukeva jää herkästi

siihen väärinkäsitykseen, että raportti ei ankkuroi lainauksiaan ja väitteitään lähdeaineistoon. Tätä tukee Martelan väite raportista siinä määrin harrastetusta perusteettomasta ”heittelystä”, ettei se nouse edes asiallisen kritiikin tasolle. Raportin lähdeluettelo on kuitenkin ei sen vähempää kuin 51 sivun mittainen; on sanomattakin selvää, että myös myötätuntoindividualismista puhuvan Jacobsenin teos kuuluu siihen. Jos Martela tarkoittaa, että (Jacobsenin työn sijasta) hänen blogikirjoituksensa puuttuu lähdeluettelosta, todettakoon tässä, että Järvilehdon, Lahden ja Martelan yksittäisiä blogikirjoituksia ei ole yksilöity mutta kulloinkin lainattava postaus ajoitetaan riittävän tarkasti. Tässä Martelan ei väitetä nojaavan esimerkiksi Jacobseniin, mutta aiempien käsitteikäyttöjen kuvaamatta jättäminen on relevantti aihe sekä lähdekritiikkiä ja yleisemmin kriittisyyttä että omaperäisyyttä, luovuutta ja innovatiivisuutta laajasti pohtivassa raportissa. Valmennuskonsultointipohjaisessa julkisessa vaikuttamistyössä käyttöviisauksien hyödyntäminen on ymmärrettävää, mutta äärimmäiset tieteellisyystvaateet peittävät näkymän siihen.

ix) **Mann.** Martela puolustaa korrektia *Taikavuori*-lainaustaan asianmukaisella suomennosnootilla (yhdessä Järvilehdon kanssa kirjoitetussa) kirjassaan *Ammattiosaajan hyvä elämä*, vakuutuksella sen lukemisesta ja kolme vuotta myöhemmin julkaisemallaan artikkelilla tästä klassikkoromaanista. Raportissa todetaan, että *Ammattiosaajan hyvä elämä* nojaa muutenkin kerrottua vahvemmin William Damonin (s. 1944) *Path to Purposeen* (2008), jossa myös lainataan täsmälleen sama kohta *Der Zauberbergin* englanninnoksesta. Siksi siitä olisi asiallista mainita. Mann-lukija ja -tuntija löytäisi varmasti minkä hyvänsä muunkin kohdan hienosta kirjasta kuin tarkalleen sen ainoan, jonka Damonkin lainaa. x) **O’Connor.** Martela puolustaa *Wise Bloodin* lainaamistaan sen korrektiudella, jonka raporttikin vahvistaa. Jää kommentoimatta sen rooli käyttösitaintina itse- ja yhteisökehittämisessä. Kuten raportissa pitkällisesti perustellaan, myös korrektien sitaattien käyttö voi olla arveluttavaa. Näkyvien filosofianakatemiaalaisten tapaan käyttää eri tavoin virheellisiä lainauksia tulee lisätä myös heidän kyseenalaiset tapansa ottaa teksteihinsä aitojakin sitaatteja. Kummatkin käytännöt lähentävät niitä kevyeen yksilö- ja yhtiökehittämisspuheeseen, joka sopii huonosti rajuihin tieteellisyyväittämiin. (xi) Twain-sitaattiin palataan seuraavassa kohdassa VI.4.) xii) **Rousseau.** Martela ei kommentoi raportissa kommentoitua *Draivin* lainausta, josta jää pois sveitsiläisklassikon sanomisen konteksti ja vinoutuu sen merkitys.

Kerrataan. Martela väittää virheitä olevan vain kohdissa 1 ja 2. Niitä on myös tapauksissa 3, 7, 8, 9, 10, 11 ja 14. Sinänsä korrekteista tapauksista 5 ja 12 puuttuu viite. Osana huonon lainaamisen kulttuurin kontekstia muutkin tapaukset ansaitsevat raportissa esitetyt kriittiset huomautukset. Martelan tapa rajata tarkastelu vain epäaitouteen ja epäkorrektiuteen on kestävä: hänen väitteensä omasta moitittavuudestaan heittää vähintään kertaluokalla. Vaikka yksittäinen kärkevä muotoilu raportissa yhdistää hänetkin runsaaseen ja jopa systemaattiseen huonoon lainaamiseen voi irralleen erotettuna lauseena antaa asiasta harhaanjohtavan kuvan, raportissa asiaa käsitellään monipuolisesti ja tasapainoisesti, myös nimenomaan Martelan ansioita ja poikkeuksellisuutta esiin tuoden. Kritiikki kriittisyyden vajeesta osuu kuitenkin kohdalleen.

Väite kumoutuu.

VI.4

Raportti ei tee oikeaa johtopäätöstä Martelalla noteeraamastaan lähdekritiikistä.

Martelan vastineessa puolustetaan hänen nimenomaista panostamistaan lähdekritiikkiin ja sitaattien tarkistamiseen. Edellisen katsauksen perusteella tässä riittää parannettavaa. Katsotaan kuitenkin asian kannalta ratkaisevat kohdat vastineesta.

Martela perustelee lähdekritiikkipanostuksensa viittaamalla raportista löytämäänsä kolmeen tunnustukseen hänen ponnisteluistaan tällä alueella. Tämän perustelun kanssa ristiriitaisesti hän tosin pitää raporttia niin asiattomana, ettei se kelpaa edes keskustelun pohjaksi. Yhtä kaikki avainkohta vastineesta lainattiin jo yleisväitettä V.6 tarkasteltaessa: ”Tämä syytös väärin sitaattien levittämisestä tuntuu erityisen epäoikeudenmukaiselta, koska olen pyrkinyt omassa toiminnassani nimenomaan ylläpitämään korkealaatuista lähdekritiikkiä. Raportin kirjoittajat itsekin nostavat esiin kolme tapausta, jossa nimenomaisesti osoitan, että joku yleisesti tietyn henkilön nimiin laitettu sitaatti ei ole hänen sanomansa. *Valonöurit*-teoksessa kerron, että ’Kutsumuksesi on siellä missä intohimosi kohtaa maailman tarpeet’ -sitaatilla ei ole mitään tekemistä Aristoteleen kanssa ja paikannan sen juuret samaan Buechnerin lausumaan, johon raportin kirjoittajatkin sen paikantavat (s. 246). Samaten kerron että eräs tietty sitaatti ei ole Henry

Fordilta, vaikka monissa bisneskirjoissa näin väitetään (s. 591). Ja totean, että populaarissā bisneskirjallisuudessa usein siteerattua Harvard-tutkimusta tavoitteenasettelusta ei ole oikeasti olemassakaan, viitaten samaan lähteeseen kuin raportin kirjoittajat (s. 283). Eli olen kirjoissani tehnyt juuri sitä samaa lähdekriittistä työtä, jota raportin kirjoittajat jatkuvasti peräänkuuluttavat.”

Aloitetaan kolmannesta tapauksesta. Raportti selostaa Martelan *Valonöörit*-teoksen tapaa osoittaa saduksi muuan bisnespiireissä suosittu tiedepohjaisuusväite. Esimerkiksi kehittämisguru Tony Robbinsin (s. 1960) kierrättämän tarinan mukaan olisi aikoinaan selvitetty tietynä vuonna jostain tietystä yhdysvaltaisesta yliopistosta valmistuneiden tapaa tunnistaa päämääriä elämälleen: seurantatutkimuksen mukaan valmistumisen aikaan tavoitetietoiset olisivat sittemmin vaurastuneet ja pärjänneet muutenkin kaikin puolin paremmin verrattuna elämänmaaleja itselleen asettamattomiin. Martela toteaa, etteivät raportit osoita hänen virhesiteeraavan: he kuitenkin hänen mukaansa epäilevät lähteeksi muuta kuin hänen esittämänsä julkaisua. Hän jatkaa: ”En ymmärrä syytöstä ’Sopivan tutkimuksen puutteessa siis anekdoottievidenssin käy, kun halutaan ajaa jotain asiaa.’ Kerron tekstissä omakohtaisen tarinan menetelmästä, joka toimi omalla kohdallani ja siksi haluan siitä ihmisille kertoa. Mainitsen vielä erikseen, että ’en ole suoraa tutkimusta asiasta löytänytkään.’ Eli kerron rehellisesti, että minulla ei ole tutkimusnäyttöä asian puolesta. Olisi kiinnostavaa kuulla mikä on se asia, jota raportin tekijät epäilevät minun tässä yrittävän ajaa.”

Raporttia vain toteaa Martelan viittaavan Robbinsin lisäksi myös Jari Sarasvuohon tämän bisnessadun kertojana. Lisäksi kerrotaan, että Martela turvautuu Sarasvuon neuvoihin (pelkästä haaveilusta erkanevan) päämäärien asettelun tepsivyydestä. Kuten raportti selostaa, Martela jakaa tämän vinkin edelleen lukijoilleen, vaikka hän pystyy todentamaan häikäilemättömän tiedevaateen virheellisuuden. Tämä tuskin tukee vaateita huippututkimuspohjaisuudesta tai kuvaa katteettomien tutkimusväitteiden vastustamisesta. Lisäksi raportti mainitsee totuudenmukaisesti, että Martela jättää mainitsematta väärän lähteen riitautukseen sopivan pitävemmän lähteen tarkat tiedot. Tämäkään ei soinnu hyvin yksin mainittujen vaateiden kanssa. Tapaus käy esimerkiksi vaillinaisesta lähdekriittisestä ja puutteellisesta kriittisyydestä.

Samantyyppinen tilanne tavataan *Valonöörit*-käsikirjan tavassa lainata laulaja-lauluntekijä Bob Dylania. Martela kommentoi vastineessaan tätä koskevaa tekstijaksoa raportissa seuraavin sanoin: ”Kuten raportin kirjoittajat itsekin toteavat ’Martelan *Valonöörit* pystyy vahvistamaan paljon käytetyn Dylan-sitaatin.’ Eli lähdeviite on täysin oikea ja kuten totean ’käytin noin yhden tunnin elämästäni’ sen tarkistamiseen. Jälleen: En ymmärrä miksi olisi relevanttia luetella isoa joukkoa menestyskirjoja – joita en ole lukenut – joissa samaa sitaattia on käytetty? Kuuluisia sitaatteja lainataan monissa paikoissa.”

Ensinnäkin raportti toteaa Martelan pikemminkin kuvaavan lähde-etsintänsä kuin tarjoavan asianmukaista lähdetietoa relevantista Dylan-kirjallisuudesta. Vaikka alkuperätieto on oikea, yhteensopivuus yksilö- ja yhteisökehittämisen kevyisiin käyttöyhteyksiin jää kommentoimatta niin kirjassa kuin vastineessakin. Toiseksi: Martelaa ei tässä häiritse vertautuminen *self-helpiin* tai bisnesvihteeseen, jota vastaan hänen vastineensa leipäteksti korottaa vahvat tieteellisyysvaatteet ja johon kiinnittymisen hän koettaa esittää raporttajiensa erityisominaisuudeksi. Kolmanneksi ja tärkeimmin: Martela jättää kommentoimatta olennaisen kohdan raportista. Siinä kuvataan, kuinka Martela ”kokoaa, että [Dylanin lentävä lause menestyksestä] kuuluu netissä ’eläviin sitaatteihin, jotka pannaan jonkun kuuluisan henkilön (erityisesti Einsteinin) suuhun’, mutta ei havainnollista vertaustaan FA:n Einstein-suhteella tai muilla lainaustottumuksilla”. Martelalla ei FA:n hallituksen puheenjohtajana ole esittää mitään kommenttia siihen, että FA on tarjoillut kuuluisien henkilöiden – ja erityisesti Einsteinin – sanomisina sitä ja tätä näissä ja noissa yhteyksissä osana julkista vaikutustyötä. Merkittävä yhteiskunnallinen kysymys sivuuttuu.

Edelleen vastaava tapaus on Twain-näennäissitaatti. Martela väittää kertovansa *Tahdonvoiman käyttöohjeessaan* ”ihan oikein” tietystä ”aloittamisen salaisuutta” kuvailevasta, yhdysvaltalaiskirjailija Mark Twainille (1835–1910) nähtävästi turhaan kirjatusta ja ilmeisesti vasta 1990-luvulla syntyneestä sanonnasta ”tuntemattoman tekijän” aikaansaannoksena. Hän kiistää siksi käyttävänsä sitaattia väärin. Raportti toteaa, että Martelan pitäisi torjua Twain-alkuperä selvemmin, että hän jättää mainitsematta sen olennaisen levittäjän eli Allenin *Getting Things Donen* (2001), että hän ei kommentoi sen periaatteellista viihtymistä ja todellista hyödyntämistä oma-avussa ja bisnesvihteessä muiden ”salaisuus”-muunnelmien rinnalla, ja että hän jättää kertomatta, miksi on tarpeen hyödyntää vajavaisellakin lähdekriitikillä näennäissitaatiksi ja

pseudoklassikoksi osoittautuvaa sanontaa. Martela vastaa puolustamalla vain korrektiuden mielestään riittävää tasoa. Hän ei huomaa, että raportti kehuu hänen vieneen lähdekritiikin tässä ilahduttavan pitkälle verrattuna esimerkiksi Järvilehdon töistä tuttuun tapaan. Reunahuomautuksina – ja Martelan vastineessaan huomiotta jättävän yleislinjan mukaisesti – raportti tuo esiin saman sitaatin käyttöhistoriaa ja -konteksteja.

Katsotaan sitten Martelan niputtamasta raportin kolmen tekstikohdan joukosta kahta ensimmäistä. (Kolmas kohta olemattomasta tavoitteenasettelututkimuksesta jo käsiteltiin.) Niissä hän siis katsoo saaneensa raporttoijilta lähdekritiikistään tunnustuksen, johon näiden yksittäiset väitteet kilpistyvät. Ford-tapauksen käsittelyssä Martela käyttää erityisen kovaa kieltä. Hän toteaa ensinnäkin, että hänen tapansa kertoa *Tahdonvoiman käyttöohjeessaan* sanonnan ”Jos uskot, että pystyt tai et pysty, olet oikeassa” taustasta on virheetön. Toiseksi hän väittää, että ”on kirjoittajilta selkeä virhe väittää sitaattini käyttöä tässä epäperäiseksi. Epäperäinen sitaatin käyttö edellyttäisi, että väittäisin sitaatin olevan peräisin joltakin henkilöltä, jolta se ei ole. Kirjassa en kuitenkaan laita sitaattia kenenkään nimiin, vaan totean vain: ’Kuten on osuvasti sanottu...’” Kolmanneksi hän toteaa, ettei ymmärrä, ”mikä tässä on ’näennäislähdekritiikkiä’ tai miksi tämä alaviite jäisi ’puutteelliseksi ja virheelliseksi.’ Mitä tulee ’puutteellisuuteen’, niin en koe että suurelle yleisölle tarkoitettussa kirjassa on mitään syytä etsiä roomalaisten runoilijoiden lausahduksia, joissa on joitakin häilyviä yhtymäkohtia kyseiseen sitaattiin. Kuten raportin kirjoittajat itsekin toteavat, sanonta on elänyt jo sata vuotta omaa elämäänsä. Kirjoittajat eivät tässä osoita myöskään kirjoituksessani olevan mitään virhettä. Syytökset siitä että noottini olisi jäänyt ’virheelliseksi’ ilman, että osoitetaan mitään virhettä, on silkkaa ilkeämielistä panettelua.”

Tämä ei päde. Raportti kiinnittää huomiota siihen myönteiseen seikkaan, että Martela laatii erillisen huomautuksen aiheesta. Tuo huomautus jää kuitenkin vaillinaiseksi ja Wintle-viitteinen vialliseksi. Vastineessa puolustettu tapa leikata populaareista kirjoista ”roomalaisten runoilijoiden lausahdukset” ja ylimalkaan historia sopii huonosti (Järvilehdon raporttihaastattelussa FA:ssa teroittamiin oppineisuus- ja lukeneisuus- sekä Martelan (raportissa mainittuihin ja vastineessakin Mannin kohdalla välähtäviin) sivistyspainotuksiin ja etäisyydenottoon yliyksinkertaistavasta oma-avusta ja bisnesviihteestä. Tällaisista asioista huomauttaminen on raportissa osa kritiikkiä sitä tapaa kohtaan, jolla näkyvien ja vaikutusvaltaisten filosofianakatemiaalaisten harrastama julkinen vaikutustyö nojaa huomattavan usein erilaisiin auktoriteetteihin vajavaisin oikeutuksin ja vajavaisin kontekstein, samaan aikaan kun he esiintyvät vahvoin tieteellisyysväittein ja ovat myös menestyksellisesti vakiinnuttaneet käsityksen itsestään tieteen popularisoina ja tutkimuspohjaisen kehittämistyön airuina.

Martela väittää siis raporttoijien luonnehtivan Ford-sitaatin käyttöä epäperäiseksi. Kuten hänen tarjoamastaan lainauksesta käy hyvin ilmi, tämä ei pidä paikkaansa. Raportissa kuvaillaan Martelan tapaa tulla lähelle kunnan lähdekritiikkiä ja hyvää lainaamista (ja siten erota edukseen esimerkiksi Järvilehdon toiminnasta) mutta jäädä tässä puolitiehen. Hän ei nootissaan kerro sanonnan historiasta ja käyttökonteksteista mitään. Ja vastineessaan hän katkaisee raportin lainaamisen kohdassa, jossa kerrotaan sanonnan levinneen tehokkaimmin positiivisen ajattelun vaikutusvaltaisen kummisedän Norman Vincent Pealen (1893–1993) omimana. Tässä ei siis väitetä Martelan sitaattia vaan hänen noottiaan virheelliseksi. Sanavalintaa voi pitää kärjekkäänä, mutta kontekstissaan sen merkitys on selvä. Tässä arvostellaan keskeneräistä, vielä paljon toivomisen varaa jättävää lähdekritiikkiä ja epäonnistunutta päätöstä oikeuttaa sitaatin käyttö sen ”osuvuudella” katsomatta tarkemmin sen käyttöhistoriaa. Itse- ja yrityskehitysviihteestä tutun köykäisen lainailun – epäkriittisen kirjoittelun ja puheen turvasataman – vastavoimaksi yhteiskunta tarvitsee kritiikkiä.

Vastineensa liitteessä Martela jättää kommentoimatta tämän osion alussa esitettyä Aristoteles/Buechner-tapausta. *Valonöörit* todella osoittaa, että sanonnan ”Kutsumuksesi on siellä, missä intohimosi kohtaavat maailman tarpeet” varianteilla ei ole oikeutta Aristoteles-pohjaisuuteen. Mutta kuten raportissa kerrotaan, hän jättää kokonaan mainitsematta, että tämä sanonta on Järvilehden signatuurilausuma ja tullut tunnetuksi nimenomaan FA:n ansiosta. Se komeilee paraikaa esimerkiksi työ- ja elinkeinoministeriön verkkosivuilla ja leviää siellä täällä Järvilehdon nimissä. Sanonta palautuu Martelan & Järvilehdon yhteisteokseen *Ammattiosaajan hyvä elämä*, jossa myöntämättä jäämän suuruisen velanoton (edellä mainitulta Damonilta) turvin kehitellään FA:n sittemmin kärkihankkeissaan ja julkisessa vaikuttamistyössään taajaan korostamaa ’kutsumus’-käsitettä. Vastineissa ei sanota mitään sen kriittisestä käsittelemisestä raportissa. Martelan lähdekritiikki ja kriittisyys ylimalkaan jäävät vajaaksi.

Väite kumoutuu.

VI.5

Raportti vihjailee väärää Martelan tavasta käyttää tutkimuksia populaareissa kirjoissaan.

Martelan vastineessa väitetään raportin asettavan kyseenalaiseksi ainakin kolme hänen tutkimuskäyttöään. Hän kirjoittaa: ”On kuitenkin muutama kohta joista löytyy vihjauksia, jotka voitaisiin mahdollisesti tulkita väitteiksi siitä, että käytän tutkimuksia väärin kirjoissani. Tässä käyn lävitse nämä kohdat osoittaen, että siinä määrin kuin nämä kohdat edes on tarkoitettu syytöksiksi, eivät ne osu maaliinsa.”

Raportissa on siis Martelan sanoin vielä muutama puuttumista vaativa kohta. Ne sisältävät hänen mukaansa vihjauksia. Ja nämä vihjaukset voidaan hänestä mahdollisesti tulkita tietyllä tavalla. Ja tuo tapa muutaman kohdan sisältämän vihjauksen mahdollisessa tulkinnassa tekisi niistä kohdista Martelan mielestä väärinkäyttöväitteitä ja tarkoitettuja syytöksiä. Martela jatkaa ensin raporttia lainaten:

”Vastaavalla tavalla Oettingenin tapauksesta on vaiettu kokonaan suomalaisten positiivisen psykologian kannattajien piirissä. Martelan *Valonöörit* ja Neuvosen *Päätä viisaasti* ottavat kumpikin vauhtia Coynen murskaavasti arvostelemalta Oettingenilta, nimenomaan niistä tutkimuksista ja tekniikoista, jotka tämä osoittaa kestäättömiksi.⁷ Oettingenin neljä tutkimusta, joihin viitataan, ovat pääsääntöisesti julkaistu arvostetuissa tieteellisissä journaaleissa kuten *Journal of Personality and Social Psychology*. Coynen blogikirjoituksessa (eli ei tieteellisessä artikkelissa), johon raportin tekijät viittaavat (s. 172-176), esittämä kritiikki kohdistuu Oettingenin vuonna 2014 ilmestyneeseen populaarikirjaan (johon en viittaa) ja yhteen vuonna 1991 julkaistuun tutkimukseen, johon viitataan. En kuitenkaan kirjassani esitä väitteitä suurista 24 punnan [*sic*] painonpudotuksista, joita Coyen [*sic*] kritisoi. Eli hänen kritiikkinsä ei osu minun tapaani viitata kyseiseen tutkimukseen. Lisäksi Coyenin [*sic*] blogikirjoitus on päivätty 16.9.2015 eli se on ilmestynyt puoli vuotta *Valonöörit*-kirjan ilmestymisen jälkeen, joten kyseinen kritiikki ei ole ollut käytössä kirjaa kirjoitettaessa. On syytä huomata, että kirjassani esitetyt väitteet voidaan perustella myös Oettingenin muilla tutkimuksilla, joihin kirjassani viitataan ja joiden oikeellisuutta Coyen [*sic*], raportin kirjoittajat tai muukaan taho ei ole tietääkseni kumonnut.”

Tämä ei päde. Ensinnäkin Martela kuvaa väärin Coynen avulla esitellyn positiivisen psykologian kritiikin, jota hän ei ole kenties luenutkaan kunnolla. Raportti ei esitä absurdia väitettä, jonka mukaan Martelan (tai Neuvosen tai kenenkään muunkaan) tulisi huomioida tekstissään X vuodelta 5 jokin toinen teksti Y vuodelta 4, 3, 2 tai 1. Raportti osoittaa kriittistä ajattelua ja päättelyä nykyään opettavan yhdysvaltalaisen psykologian professorin James C. Coynen (s. 1947) avulla, että erityisesti positiivisen psykologian piireissä – positiivisen ajattelun piireistä puhumattakaan, vaikka nämä kaksi ovatkin monin kohdin limittäisiä, kuten raportissa pitkällisesti selostetaan – on yleistä käyttää tieteen arvovaltaa varomattomasti. Tunnusmerkki on juuri kriittisestä ajattelusta laistaminen. Toiseksi: Oettingenin nimeen kiinnittyy niin räikeä viimeaikainen tieteen väärinkäyttötapa, että on valitettavaa kuulla Martelan asettuvan hänen puolustajakseen. Kolmanneksi: Martela antaa ymmärtää, ettei raportissa kerrotaisi Coynen kirjoitusten julkaisupaikkaa tai esitysmuotoa, jotka kuitenkin ilmoitetaan aivan asianmukaisesti. Martelalla ei ole niihin mitään muuta sanottavaa kuin niiden blogikirjoituksisuus. Neljänneksi: Martelan *Valonöörit* suosittelee Oettingenin *mental contrastingiä* hyvänä itsekehittämistekniikkana (arvostellen sitä ainoastaan sillä perusteella, että ”en vastustele unelmointia sinänsä”); ero Coynen esittämään murskaavaan kritiikkiin tästä tekniikasta ja Oettingenin kyseenalaisesta itseapumenestyskirjasta *Rethinking Positive Thinkingistä* (2014) on perin suuri. Tuon eron ilmaisee parhaimmin raportissa otsikkoon nostettu julkisen järjenkäytön ohentuva kriittisyys.

Martela jatkaa lainaten ensin raporttia:

”Erityisenä tapauksena Baumeisterin haastettu teoria egon ehtymisestä koskettaa suoraan *Tahdonvoiman käyttöohjetta* ja tukkua muitakin FA-tekstejä. Niin reproduksibiliteettikeskustelu kuin Fredricksonin, Oettingenin ja Lyubomirskyn saamat kritiikit voisivat auttaa parantamaan otteita positiivisessa psykologiassa sovelluksineen.”

Baumeisterin tahdonvoima-tutkimuksia kohdannut 'reproduksibiliteettikeskustelu' alkoi tietääkseni vuonna 2014 Carter & McCulloughin paperin myötä eli se on tapahtunut *Tahdonvoiman käyttöohjeen* (ilmestynyt vuonna 2013) julkaisemisen jälkeen. Siksi kyseistä kirjaa kirjoitettaessa ei ollut syytä epäillä niitä kymmeniä alan johtavissa jurnaleissa julkaistuja tutkimuksia, jotka luin ja joihin kirjassani viittaan. Jos kirjoittaisin kirjan uudestaan nyt, ottaisin luonnollisesti kantaa näihin tutkimuksiin ja olen mielenkiinnolla seurannut tämän debatin kehittymistä."

Tämä ei päde. Kuten edellä, Martela antaa ymmärtää, että raportti edellyttäisi häneltä ennustajanlahjoja. Reproduksibiliteettikohun (jonka raportti juontaa nimenomaan Martelan mainitsemasta Carterin & McCulloughin työstä) raportin kannalta olennainen piirre ei ole tuon taikka tämän tutkimuksen muuttuminen suspektiksi, vaikka Baumeisterin tutkimus onkin ollut oma erityisen mehevä luku tätä tarinaa. Sen olennainen piirre on sama kuin Coynen esittämän positiivisen psykologian arvostelun pääasia: alalla on räikeää kriittisyysvajetta. Fiksuimmat positiivisen psykologian edustajat ovat tämän myöntäneetkin. Martelan kommentit Emilia Lahden avoimella Facebook-sivulla taannoin käydyssä lyhyessä keskustelussa antoivat osviittaa hänen kuulumisestaan tähän joukkoon. Tätä sopii yhä toivoa, vaikka kunnan julkinen keskustelu asiasta on jäänyt suomalaisen positiivisen psykologian piirissä odottamaan parempaa huomista.

Martela jatkaa jälleen lainaten ensin raporttia:

"Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen käytössä ei FA:lla ole järin paljon malttia. 'Tutkimukset osoittavat, että erityisen heikolla tahdonvoimalla varustetuista yksilöistä iso osa päätyy vankilaan jossakin elämänsä vaiheessa', Martela kirjoittaa *Tahdonvoiman käyttöohjeessa*. Tueksi hän antaa yhden ainoan tutkimuksen, Moffitin [*sic*] & kumppaneiden 2011 julkaistun paperin, jonka mukaan lapsuusajan itsekontrollierot ennustivat heidän aineistossaan moninaisia aikuisiän terveys- ja kansalaiskuuntoisuuseroja. Vaikka siinä havaittiin tilastollinen yhteys alhaisimman tason varhaisen itsekontrollin ja myöhemmän rikoksesta rankaisemisen välillä tutkijat eivät suinkaan väittäneet sitä, mitä Martela väitti. 'Eräs modernin psykologian keskeinen opetus on, että ihmisen kykyä kontrolloida omaa toimintaansa on vahvasti liioiteltu', hän lisää. Ehkäpä Martelan voi katsoa näin tuovan esiin, että asia on mukana psykologian perusoppikirjoissa, kuten se onkin. Mutta ainakaan hän ei kerro, että se on mukana myös moninaisissa soveltavissa manageri- ja markkinointiteoksissa, kuten Hillin & Jonesin *Essentials of Strategic Management*issä. (2009) ja Raabin & kumppanien *The Psychology of Marketing*issa. (2010).'
Moffit [*sic*] ja kumppanit eivät tosiaankaan väittäneet 'sitä, mitä Martela väitti.' Kuten raportin laatijoiden lainaamassa tekstinpätkässä käy ilmi, en edes väitä Moffitin [*sic*] ja kumppaneiden näin väittäneen. Sen sijaan totean Moffitiin [*sic*] ja kumppaneihin viittaamatta, että 'eräs modernin psykologian keskeinen opetus on että ihmisen kykyä kontrolloida omaa toimintaansa on vahvasti liioiteltu.' Ja kuten raportin kirjoittajat itekin toteavat, tämä esittämäni 'asia on mukana psykologian perusoppikirjoissa.' Eli tässä kohdassa raportin kirjoittajat eivät edes esitä mitään varsinaista syytöstä. Lisäksi en ymmärrä miksi on relevanttia, että joissakin 'manageri- ja markkinointiteoksissa' mainitaan sama asia. On varsin todennäköistä, että asiaan, joka löytyy psykologian perusoppikirjoista, viitataan hyvin monissa monien eri alojen teoksissa."

Tämän vastineosuuden alkuosan epäselvyys haittaa kommentoimista. Ilmeisesti Martela tulkitsee raportin väittävän hänen väittäneen yhdysvaltalaisen psykologin Terrie E. Moffittin (s. 1955) & kumppanien väittäneen jotain ihmisten itsekontrollikyvyn heikkoudesta. Toisin sanoen hän katsoo sanoista "mitä Martela väitti" eteenpäin, kun raportti toki viittaa niillä taaksepäin: yhden tutkimuksen perusteella esitetty väite tahdonvoimaltaan heikkojen suoraviivaisesta vankila-alttiudesta on varomaton.

Käsillä olevan vastineosuuden loppuosassa Martela ottaa etäisyyttä "manageri- ja markkinointiteksteistä". Niistä muistuttavia populaareja opuksia hän on itekin julkaissut vieläpä "tieteellis-viihteellisyydestä" puhuen, samaan aikaan kun hänen firmansa ilmoittaa ne huippututkimuksen tuotteiksi. On tuskin mahdollista, että Martela "ei ymmärrä" hänen töissään ja manageri- ja markkinointiteoksissa esiintyvien

samankaltaisuuksien ja yhteensopivuuksien relevanssia.

Väite kumoutuu.

VI.6

Raportti väittää väärin Martelan Allen-suhteesta.

Martelan vastineessa sanotaan raportin levittävän väärää tietoa hänen suhtautumisestaan modernin ajanhallinnan merkkihahmoon. Kaikki alkaa edellä tarkastellun ”aloittamisen salaisuus” -sitaatin perkaamisesta. Raportissa todetaan, että Twainille se kirjataan ”Järvilehdolle ja Martelalle käännteentekevässä Allenin *Getting Things Donessa*”. Martela toteaa: ”Martela jatkaa: ”Sivuhuomautuksena todettakoot [*sic*], että Allenin *Getting Things Done* ei ole ollut minulle mitenkään ’käännteentekevä’ kirja. Vaikea sen olisi ollakaan sellainen, kun en ole sitä koskaan lukenut.”

Järvilehdon perustaman FA:n toiminnan kulmakiviä on ollut alusta alkaen yritysväen kouluttaminen ajanhallinnan tekniikoihin. Hän on pitänyt tämän toiminnan itseoikeutettuna taustahahmona Allenia ja itseoikeutettuna lähdeoteksena Allenin teosta *Getting Things Done*. On kovin epäuskottavaa, että Martela ei olisi firmanmiehenä ja nykyisenä hallituksen puheenjohtajana lukenut sitä tai ainakin tietoinen sen perusajatuksista. Yhteys Martelan ainoan Twainiin yhdistetyn sitaatin ja Allenin ainoan ”Twain”-sitaatin välillä puhuu vahvasti lukemattomuutta vastaan. Mutta olkoon niin: päteköön lause täysimääräisenä vain Järvilehdosta. Joka tapauksessa Martelankin nykyinen toimenkuva olisi kokonaan erilainen, ellei Järvilehto olisi perustanut ja saanut siivilleen vahvasti allenilaista valmennustaloon. Vähintäänkin tässä mielessä on paikallaan kuvata sitä käännteentekeväksi hänellekin.

Väite kumoutuu.

VI.7

Raportti esittää virheellistä tietoa Martelan YLE-haastattelusta.

Martelan vastineessa väitetään raportin tekevän virheen käsitellessään hänen Yleisradion verkkosivuille huhtikuussa 2016 antamaansa haastattelua. Martela kirjoittaa: ”Ylen Suomi-tekoja koskevassa verkkojutussa, jota raportti siteeraa, [...] en muuten missään väitä positiivisen ajattelun olevan negatiivista ajattelua tähdellisempää, vaikka raportin kirjoittajat niin väittävät. Kehotan heitä lukemaan tarkemmin käyttämänsä lähteet, jotta tällaisilta virheiltä välttyttäisiin.)”

Kehotus on tarpeeton. Raportti ei väitä Martelan sanoneen mainitussa YLE-jutussa, että positiivinen ajattelu olisi negatiivista tähdellisempää. Se sanoo kaksi asiaa: i) Martela puhuu tässä haastattelussa positiivisen ajattelun tähdellisyydestä; ii) Martela ei puhu tässä haastattelussa negatiivisen ajattelun tähdellisyydestä.

Näin juttu kulkee YLE:n sivuilla: ”Martelan tutkimuskohteina ovat myös positiivinen psykologia, yhteisöllisyys ja se, miksi ihminen ei ole yksilö vaan ’suhdelo’, syvällä tavalla yhteydessä toisiin ihmisiin. – Positiivinen psykologia tutkii ihmismielen myönteisiä ilmiöitä. Pitkään psykologiassa keskityttiin pääasiassa negatiivisiin ilmiöihin, kuten masennukseen, ahdistukseen tai stressiin. Positiivisia ilmiöitä, iloisuutta tai innostusta on alettu nyt vahvemmin tutkia viime vuosikymmeninä. – Ihminen pystyy myös kouluttamaan omia, luontaisia ajatustottumuksiaan. Se vaatii aikaa ja työstämistä, jos haluaa oppia ajattelemaan positiivisemmin.”

Toisin sanoen raportin summaus asiasta pätee. Tässäkään Martelan virheelliseksi väittämässä kohdassa ei siis ole virhettä.

Väite kumoutuu.

Lopuksi

Tässä katsauksessa on käyty läpi raportin *Ajatuspajoista innovaatiokumppanuuksiin* julkaisua seuranneen kahden ensimmäisen kuukauden vastaanottoa. Siinä on myös vastattu väitteisiin, jotka sisältyvät kahteen raportista laadittuun, 12. elokuuta julkaistuun vastineeseen. Nuo jyrkät väittämät raportin

huonolaatuisuudesta, pahantahtoisuudesta, epäpätevydestä, epäluotettavuudesta, virheellisyydestä ja valheellisuudesta on nyt kumottu. Julkisen keskustelun puntariin päätyy raportista toivottavasti vielä paljon muutakin kuin vastineissa esiin nostettua ainesta.

Toisin kuin suurin osa muusta julkisesta ja ei-julkisesta vastakäytöstä, vastineitse saatu palaute perustuu lähes kokonaan huolimattuuksiin tai väärinkäsityksiin. FA:n vastineen väite kategoriavirheestä (miksi FA:aa käytetään esimerkkinä ajatushautomoista kertovassa raportissa) osoittaa, ettei raportista ole luettu kunnolla edes sen otsikkoa, ja että kirjoittajat eivät ole tutustuneet ensipalautekatsaukseen sisältyneeseen vastaukseen. Sen väitteet kirsikanpoiminnasta perustuvat joko kestävämpään käsitykseen siitä, miten yhteiskunnallinen vaikuttaminen ja poliittisuus ilmenevät, tai siihen, että raporttia ei ole luettu: FA:n esittämistä kolmesta vastaesimerkistä kaksi on mainittu raportissa, kolmannen esimerkin yhteys väitteisiin jää epäselväksi. Molempien vastineiden väitteet raportin tekijöiden kyvystä arvioida psykologisen tutkimuksen pätevyyttä osoittavat huomaamattomuutta siitä, että raportit eivät itse arvioi tutkimusta vaan esittelevät kriittistä keskustelua, vaikka tämä sanotaan raportissa suoraan. Lisäksi vastinelaatijoiden valitsemat esimerkit eivät sovi heidän väitteidensä tukemiseen eivätkä horjuta raporttia: vastineissa tavataan näillä kohdilla – keskellä firman ja Martelan korostaman psykologisen osaamisen demonstrointia – lukuisia pitämättömyyksiä. Väittäessään, että tekijät käsittävät luovuuden liittyvän vain ja ainoastaan käsitteellisiin innovaatioihin, FA:n vastine jättää yksinkertaisesti huomiotta kaiken muun, mitä raportissa sanotaan luovuudesta. Käsitellessään raportin laajoja osuuksia, joissa tarkastellaan sitaattien käyttöä, vastineet kiinnittävät huomiota vain siihen, onko sitaatti aito vai epäaito ja korrekti vai epäkorrekti. Kuten raportissa, ensipalautekatsauksessa ja nyt tässä uudessa katsauksessa selitetään, tuo on vain yksi puoli asiaa, eikä edes merkittävin.

Näissä ja muissa ohilyönneissään vastineet jättävät samalla kommentoimatta raportin FA-kritiikin olennaiset kohteet. Näitä ovat koulutuslobbaus, positiivisen ajattelun ideologia ja kutsumusrummutus, erityisesti hanke nimeltä ”Kutsumuksellinen puhtausala”. Vastineet kyllä käyvät kritiikiksi raporttia kohtaan siinä missä muukin kritiikki. Mutta niistä nimenomaan puuttuu raportissa peräänkuulutettu huolellisuutta ja viitseliäisyyttä vaativa ja luovuuden kanssa usein onnellisesti liittoutuva kriittinen ajattelu.

Tämä jää raportin kirjoittajien viimeiseksi kommentiksi tällä areenalla. Luottaa sopii, että raporttia arvioivat lukevat raportin. Tekijät jatkavat keskustelua kirjan tärkeimmistä yhteiskunnallisista teemoista muualla.

Helsingissä 30. elokuuta 2016

Hannele Huhtala
Sami Syrjämäki
Jarkko S. Tuusvuori